

Pligten til at arbejde

Artikulationen af en “aktiv-diskurs” i de problemer og løsninger, der udpeges i beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014, med særligt henblik på subjektivering af ledige

The Obligation to work

The articulation of an “active-discourse” in problems and solutions identified in danish employment reforms from 1994 to 2014, with particular emphasis on the unemployed subject

Kandidatafhandling af:

Ann-Sophie Knudsen

Politisk Kommunikation & Ledelse, Cand.soc.

Copenhagen Business School

Vejleder:

Dorthe Pedersen

Institut for Ledelse, Politik & Filosofi

Copenhagen Business School

Antal sider: 79,55 - Antal anslag: 180.986

Abstract

This master thesis examines the development of the danish employment policy from 1994 to 2014. In 1994 the first employment reform with focus on activation was published. It constructed a new discourse and became a part of what has been called “Flexicurity”. The danish employment policy became a role model for other countries because it more than halved the unemployment rate, secured high unemployment benefits, and made it easy to fire and hire qualified labour. But this is not the end of a danish fairytale because the unemployment policy has been reformed since and probably there is no succes without a downside.

This master thesis use the discourse theories of Laclau and Foucault to investigate the issue:

How an “active-discourse” is articulated in the problems and solutions that are constructed in danish employment reforms in the period from 1994 to 2014 and how it affects the subjectivation of the unemployed?

The analysis shows that especially the meaning of a “right and obligation” discourse has changed. In 1994 it’s still an important part of the welfare system that benefits are granted as a right of citizen without any counterclaims.

In 2002 and 2013/14 the unemployment benefits are articulated as a part of a mutual exchangement between the individual and the state. It’s a “tit for tat” logic. The reforms use an utilitarian discourse to articulate a problem with a passive system of benefits. The unemployed are therefore the ones to blame for a high unemployment rate and not the society. The discourse therefore demands some inner desires of the unemployed subject and a willingness to become more “job-ready”. The discourse not only acts upon the financial plight of the unemployed or their job prospects, but upon their attitudes which should be more active. The unemployed have to work with the self in order to fulfil the obligations from the state. These discourses and subject positions describe how the danish unemployment system has evolved and how we as a society handle our unemployed fellow citizens.

The motivation in this master thesis is to make these on the surface invisible practices visible and establish a frame in which questions emerge of what kind of unemployment system we want in the future.

Indholdsfortegnelse:

Indledning	4
Problemformulering	7
Analysedesign	7
Empiri og afgræsning	8
Videnskabsteoretiske overvejelser	10
Laclau & Mouffe's diskursteori	11
Foucault's governmentality-begreb	15
Kombinationen af Laclau og Foucault	20
Diskursanalyse af aktive beskæftigelsesreformer	21
<i>Arbejdsmarkedsreformen i 1993 (1994)</i>	<i>21</i>
<i>Aftale om flere i arbejde 2002 (2003)</i>	<i>30</i>
<i>Reform af kontanthjælpssystemet og Reform af beskæftigelsesindsatsen</i>	<i>38</i>
<i>Kontanthjælpsreformen 2013</i>	<i>39</i>
<i>Reform af beskæftigelsesindsatsen 2014</i>	<i>46</i>
<i>Delkonklusion</i>	<i>55</i>
Analyse af den ledige som subjekt	59
<i>Det kontrollerbare subjekt - overvågning som styringsteknologi</i>	<i>60</i>
<i>Det ansvarliggjorte subjekt - selvstyringsteknologier</i>	<i>63</i>
<i>Det sandhedssigende subjekt - pastoral styringsteknologi</i>	<i>67</i>
<i>Delkonklusion</i>	<i>71</i>
Konklusion	74
Perspektivering og refleksion	79
Kildeliste:	83

Indledning

“Gør din pligt og kræv din ret”

Dette udsagn stammer fra en socialdemokratisk fane fra slaget på fælleden i 1872 (Politikken: 14.03.08). Sammenhængen mellem rettigheder og pligter er siden blevet et bærende princip for udviklingen af den danske arbejdsmarkedspolitik. Desuden nævnes forholdet mellem rettigheder og pligter også i Grundlovens §75, stk 2: *“Den, der ikke kan ernære sig eller sine, og hvis forsørgelse ikke påhviler nogen anden, er berettiget til hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de forpligtelser, som loven herom byder*” (Danmarks Riges Grundlov: 1953). I Grundloven kan borgernes rettigheder og pligter dog fortolkes bredt. Derfor kan balancen mellem rettigheder og pligter ikke tages for givet som en fast størrelse. Betydningen af rettigheder og pligter har unægteligt skiftet betydning gennem tiden.

I 1872 omhandlede rettigheder og pligter en mere ligelig fordeling af disse mellem de sociale klasser i samfundet. Altså forholdet mellem en underklasse uden rettigheder og en overklasse uden pligter. I en stor del af velfærdsstatens levetid handlede arbejdsmarkedsreformer om at udbygge arbejdernes rettigheder. I starten af 1990'erne, hvor flexicurity-begrebet opstod, begyndte der for alvor at blive lagt vægt på de lediges pligter i form af aktivering. I Danmark valgte man at satse på opkvalificering og aktivering, og ikke som i andre europæiske lande at forringe mindstelønnen eller overførselsindkomsterne drastisk. Det startede det “danske jobmirakel”, der ved hjælp af en fleksibel arbejdsmarkedspolitik fik reduceret ledigheden gennem 90'erne fra 12% i 1993 til 5% i 2002 uden hyperinflation (Madsen & Pedersen: 2003, 12-13;15). Det fortsatte op gennem 00'erne, hvor den danske arbejdsmarkedsmodel og flexicurity-begrebet fik stor international ros af bl.a. EU (Andersen m.fl: 2003, 15). Derfor udgjorde og udgør aktiv-strategien stadig en fælles hegemonisk løsningsopfattelse blandt politiske aktører.

Flexicurity består af en gylden trekant: et fleksibelt arbejdsmarked, indkomstsikkerhed, og en aktiv beskæftigelsespolitik. Alle tre dele er hinandens forudsætninger (Bredgaard m.fl: 2009, 17). Det fleksible arbejdsmarked med lempelige afskedigelses- og opsigelsesregler betyder, at

1/3 af alle arbejdstagere skifter job hvert år (Beskæftigelsesministeriet: 2015). Det ville ikke kunne lade sig gøre, hvis ikke arbejdstagerne var sikret en indkomst i tilfælde af ledighed. For da ville arbejdstagerne ellers kræve længere opsigelsesvarsler. Arbejdsgiverne ville ikke så let kunne fyre medarbejdere, og ville derfor også være forsigtige med at hyre ny arbejdskraft. En aktiv beskæftigelsespolitik er en forudsætning for både et fleksibelt arbejdsmarked og en sikkerhed for arbejdstagerne. Beskæftigelsespolitikken hjælper arbejdsgiverne med at finde medarbejdere med de rette kompetencer, og gør det nemmere for arbejdstagerne at tilpasse sig arbejdsmarkedet, ved fx. opkvalificering. Derudover sikrer en aktiv beskæftigelsespolitik, at det bliver sværere for ledige at leve af offentlige ydelser i en lang årrække, da de bliver tvungent i aktivering eller lignende efter en periode som ledig. Dermed sikrer man, at udgifterne til overførselsindkomster holdes nede og ikke bliver en blankocheck som ledige ubegrænset kan leve af. På den måde er rettigheder og pligter blevet en integreret del af arbejdsmarkedspolitikken, da samarbejdet mellem arbejdsmarkedets parter i et historisk perspektiv har været præget af konsensus og en forpligtigelse på at finde fælles løsninger. Derudover har normen været, at arbejdsmarkedreformer er indgået som brede forlig på tværs af politiske skel og helst med inddragelse af arbejdsmarkedets parter. (Bredgaard m.fl: 2009, 18). For de ledige betyder det, at de er berettiget til indkomstsikkerhed i tilfælde af arbejdsløshed. På den anden side forpligter de sig som ledige til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet via en aktiv beskæftigelsespolitik. Det er især det sidste element, en aktiv beskæftigelsespolitik, som vil være fokus i dette speciale.

I dag bliver der således ikke længere sat spørgsmålstejn ved, om vi skal aktivere de ledige, men hvordan vi skal aktivere de ledige. Der er således bred konsensus blandt de politiske aktører om, at gøre op med passive overførsler og føre en "aktiv" beskæftigelsespolitik. De ledige skal i større grad "gøre deres pligt" og i mindre grad "kræve deres rettigheder". Dette har siden udmøntet sig i konkret politik i form af en del beskæftigelsesreformer siden starten af 1990'erne. Første del af analysen vil omhandle, hvordan "aktiv" artikuleres i fire beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014. Til dette formål vil Laclaus begrebsapparat blive anvendt. Analysen vil derfor tage udgangspunkt i en overordnet "aktiv"-diskurs og besvare, hvordan denne tilskrives mening i de nævnte reformer gennem konstruktionen af ækvivalenskæder. Det er altså specielt diskontinuiteter, dvs. brud i diskurserne og

transformationen af diskurser, som er i fokus. Da dette kan forklare, hvorvidt og hvordan “aktiv” har ændret form over en på overfladen tilsyneladende kontinuerlig 20-årig periode. Som nævnt skete der et brud i 1994, som dog er blevet kaldt “*det stille sporskifte*” (Torfing: 2004, 9-11), men beskæftigelsespolitikken har ikke været statisk. Der er sket en udvikling i betydningstilskrivningen af “aktiv” siden.

Samtidig med, at “pligterne” bliver fremhævet, så skifter fokus også væk fra, at arbejdsløsheden i sig selv er problemet, til at det nu er den arbejdsløse, der kommer i fokus. Som symbol på dette står debatten fra 2012 om “Dovne Robert” og “Fattig Carina”, samt andre “dovne” arbejdsløse, for hvem det “*ikke kan betale sig at arbejde*”. Samfundet fralægger sig dermed ansvaret og placerer det på den arbejdsløse, som skal påtage sig en mere “aktiv” subjektposition. Til at behandle den form for styringsteknologi og subjektivering, som kommer til syne i betydningstilskrivningen af “aktiv”, vil Foucault’s governmentality-begreb blive anvendt. Anden delanalyse vil dermed fokusere på, hvordan den ledige subjektiveres i beskæftigelsesreformerne og gøres til genstand for tre udvalgte styringsteknologier.

Immanuel Kant skrev: “*At alting i verden enten har en pris eller en værdighed. Mennesket udmærker sig ved at have værdighed, og den kan man ikke sætte pris på*”. Spørgsmålet er derfor, hvorvidt balancen mellem rettigheder og pligter også er et spørgsmål om en balance mellem værdighed og pris. Dvs. den enkelte lediges behov og værdi som menneske kontra samfundsøkonomisk nyttemaksimering, hvor individet er en del af et produktionsmål, der skal skabe økonomisk vækst. En del af samfundets opgave er som nævnt i Grundloven at forsørge de borgere, der ikke kan forsørge sig selv, bl.a. pga. arbejdsløshed eller sygdom. Men samtidig kan det være en relativ stor udgift for samfundet, hvis for mange skal forsørges. Det er derfor en balance mellem at sikre menneskelige behov og sikre et økonomisk fundament, uden at mennesket bliver reduceret til et økonomisk middel. Derfor er det relevant at undersøge, hvilke diskurser reformerne artikulerer og hvilke subjekter reformerne konstruerer.

Det konkrete spørgsmål som specialet vil forsøge at besvare kan derfor afgrænses til: hvordan en “aktiv”-diskurs i beskæftigelsesreformerne og subjektiveringen af ledige har udviklet sig

fra 1994 og frem mod 2014. Spørgsmålet er om en “aktiv” beskæftigelsespolitik har samme meningstilskrivning i 2002 eller i 2013/14, som den havde i 1994?

Problemformulering

Hvordan artikuleres “aktiv” i de problemer og løsninger, der udpeges i beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014, med særligt henblik på subjektiveringen af ledige?

Analysedesign

Analysen opdeles i 2 dele, hvor den ene del fokuserer på, hvordan “aktive” beskæftigelsespolitiske diskurser artikuleres og den anden del fokuserer på, hvordan de ledige subjektiveres gennem tre styringsteknologier.

Første del vil tage afsæt i Laclau’s diskursteori og har som formål at afdække brud i diskurserne ved at identificere momenter og fremanalysere nodalpunkter i reformernes artikulation, som er ækvivalente med en “aktiv” beskæftigelsesdiskurs. Det kunne man kalde for en artikulationsanalyse, hvis formål er at analysere, hvordan en given diskurs tilskrives betydning. Det er i modsætning til en hegemonianalyse, hvor diskursernes relationer og dominansforhold afdækkes.

Artikulationsanalysens funktion er at åbne reformdiskurserne og belyse de væsentlige problem- og løsningskonstruktioner i hver reform. Første del af analysen vil derfor blive analyseret ud fra en diakron vinkel, hvor diskontinuiteter mellem reformerne er omdrejningspunktet. Den rækkefølge, hvormed reformerne optræder er af betydning for denne analyse, da udviklingen i “aktive” beskæftigelsespolitiske diskurser er omdrejningspunktet. Det er en forudsætning for anden del af analysen, subjektiveringsanalysen, at diskursernes betydningstilskrivning bliver afdækket først.

Anden del af analysen vil med afsæt i tre af Foucault’s styringsteknologier fokusere på, hvorledes de ledige bliver subjektiveret i igennem disse styringsteknologier.

Styringsteknologierne vil blive udledt som en konsekvens af den foregående analyse. Formålet er med udgangspunkt i de fremanalyserede diskurser at identificere styringsteknologier i reformerne, og hvorledes disse subjektiverer de ledige.

Oversigt over analysedesign

Problematik

Hvordan artikuleres “aktiv” i de problemer og løsninger, der udpeges i beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014, med særligt henblik på subjektivering af ledige?

Analyse	Delproblem
Diskursanalyse (Laclau)	Hvordan artikuleres “aktiv” i de udpegede problemer/løsninger i reformerne og hvor er der diskontinuiteter i diskurserne?
Subjektiveringsanalyse og styringsteknologianalyse (Foucault)	Hvordan subjektiveres de ledige igennem tre udvalgte styringsteknologier?

Empiri og afgræsning

Jeg har valgt at starte analysen i 1994 af flere grunde. For det første sker der et regeringsskifte i januar 1993, hvor den socialdemokratiske ledet Nyrup-regering erstatter den konservative Schlüter-regering efter mere end 10 år ved magten.

Rent politisk bliver nye initiativer vedtaget i årene efter 1994, som ikke tidligere har været en del af den politiske virkelighed. Bl.a. må Arbejdsmarkedsreformen som vedtages i 1994 siges at være skelsættende i forhold til tidligere tiders reformer på området med introduktionen af en “aktiv” arbejdsmarkedspolitik. Det er med til at sætte den diskursive ramme for en anden opfattelse af beskæftigelsespolitikken end det var tilfældet i årtier før Nyrup-regeringen tiltræder. Desuden er der som nævnt et sammenfald mellem reformen i 1994, samt efterfølgende justeringer og en reduktion i ledigheden fra 12% i 1993 til 5% i 2002 (Madsen

& Pedersen: 2003, 12-13;15). Derfor er 1994 valgt som begyndelse på analysen, selvom aktivering i mindre grad også har været udbredt før 1994.

Analyseegenstanden er derfor "aktive" beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014. Empirien er afgrænset til 3 nedslagspunkter og 4 reformer.

1994: Arbejdsmarkedsreformen

2002: Beskæftigelsesreformen, "Flere i arbejde"

2013/14: Kontanthjælpsreformen og Reform af beskæftigelsesindsatsen

Disse reformer vurderes at være tilstrækkeligt grundlag for at kunne sige noget om udviklingen indenfor en "aktiv" beskæftigelsespolitik. En semantisk eller arkæologisk diskursanalyse, hvor alle beskæftigelsesinitiativer blev behandlet havde selvfølgelig været optimal. Ligesom man også kunne anskue udviklingen fra andre vinkler og fx have interviewet sagsbehandlere eller politikere.

Reformerne er udvalgt fordi, at de er de mest gennemgribende reformer i de pågældende årtier.

De første to reformer indeholder forslag møntet på både kontanthjælps- og dagpengemodtagere. Mens de to sidste reformer hver især omhandler initiativer rettet mod henholdsvis kontanthjælps- og dagpengemodtagere. De vil dog blive behandlet under ét.

Derudover har jeg valgt ikke at fokusere på de (parti) politiske kampe. Fokus vil være på selve reformteksterne og aktivering, og ikke de bagvedliggende (parti)politiske argumenter for eller imod en reform. Hvorvidt det er en SR-regering eller en VK-regering, der er afsender er ikke relevant i denne sammenhæng. På den måde kan jeg undgå at skulle lave en afvejning mellem, hvorvidt forskellige politiske synspunkter er repræsenteret tilstrækkeligt og på retfærdig vis. Derved må det også formodes, at analysen bliver mindre følsom overfor mit eget (politiske) ståsted.

Videnskabsteoretiske overvejelser

Når man vil foretage en diskursanalyse, må man acceptere de filosofiske præmisser som diskursteorien bygger på, i dette tilfælde socialkonstruktivismen og poststrukturalismen, som overordnet bygger på det samme udgangspunkt.

Den væsentlige forskel fra fx. en positivistisk videnskabsteori er, at der i socialkonstruktivismen sker en forskydning fra et ontologisk udgangspunkt til et epistemologisk udgangspunkt. Det betyder, at man som forsker ikke blot spørger til handlinger på et felt, men spørger til feltets måde at spørge på. Derfor operer man som forsker ud fra et 2. ordensperspektiv, hvor man er iagttagere af andres iagttagelser. Det er konstruktionen af en genstand man undersøger og ikke blot selve genstanden (Andersen: 1999, 12-14). Beskæftigelsesreformerne skal derfor ses som 1. ordens iagttagelser og konstruktioner af virkeligheden som forskeren (jeg) med et 2. ordens blik iagttagere og analyserer. Reformerne kan ikke selv iagttage de selvfølgeligheder, som de skaber og er en del af, hvilket bliver min opgave.

Hvad der derimod ikke er den socialkonstruktivistiske forskers opgave er at vurdere og komme med løsninger, da man derved bevæger sig ned på 1. ordens niveau. Socialkonstruktivismen er problematiserende og ikke løsningsorienteret. Det kan selvfølgelig være en begrænsning som forsker ikke at kunne konkludere endegyldigt eller komme med løsninger på nogle af de ting som man analytisk har kritiseret. Socialkonstruktivismen er dog inspireret af marxistiske og post-marxistiske tænkere og indebærer en kritik af det eksisterende samfund og dets strukturer. Så på den anden side er et af de oprindelige formål med socialkonstruktivismen også at forbedre samfundet. En forsker indenfor socialkonstruktivismen har derfor som formål at vise de sociale strukturer og dets konsekvenser, kritisere uretfærdige samfundsforhold og derved bidrage til at forbedre dem (Jørgensen & Phillips: 1999, 162-167). Specialet er dog ikke et politisk projekt, hvorfor det er op til andre at handle eller dømme, hvorvidt reformartikulationen er uretfærdig eller viser et forkert billede.

Når man vælger en diskursteoretisk vinkel som tager sit afsæt i socialkonstruktivismen, må man som analytiker være opmærksom på sit eget standpunkt. Ens eget iagttagelsespunkt er nemlig et valg med konsekvenser for, hvordan genstanden emergerer (Andersen: 1999, 14). Man er altid selv en del af en konstruktion og påvirkes af samfundets diskurser. Endvidere skaber man en konstruktion, når man laver en analyse. Det er i høj grad op til forskeren at argumentere for en given diskurs, hvorfor analysen er følsom overfor forskerens eget blik. Der findes altid andre positioner, hvorfra virkeligheden ville tage sig anderledes ud (Jørgensen & Phillips: 1999, 32). Forskerens egen position i forhold til genstandsfeltet er med til at bestemme, hvad forskeren kan se, og hvad vedkommende fremlægger som resultater. Jeg er derfor bevidst om min egen baggrund, og hvordan fx min egen faggruppe (DJØF'er) måske har en tendens til netop at fokusere mere på økonomiske incitamenter ud fra et rational choice perspektiv end andre sociologiske faktorer.

Grunden til, at man alligevel må betragte den socialkonstruktivistiske retning som "gyldig" videnskab er, at videnskaben selv er en konstruktion ligesom andre videnskabelige retninger også blot er sociale konstruktioner. Selv indenfor socialkonstruktivismen, hvor sandheden ikke kan udpeges, findes der normer for, hvad der betragtes som "gyldig" videnskab. Man operer i en virkelighed, som også andre kender til, derfor skal udsagn også være meningsfulde i den kontekstuelle virkelighed. Argumentationen skal være konsistent, dvs. sammenhængende og kunne bevises empirisk. Fremgangsmåden skal beskrives og alle ens resultater skal være synlige og tilgængelige for andre. På det grundlag kan relativisme-problemet afvises, da alle udsagn indenfor det socialkonstruktivistiske regelsæt ikke er lige gode eller gyldige (Jørgensen & Phillips: 1999, 167-168).

Laclau & Mouffe's diskursteori

Ernesto Laclau og Chantal Mouffe indgår i et partnerskab, der kan være svært at skelne fra hinanden. Specialet tager sit udgangspunkt i deres gennembrudsværk "Hegemony and Socialist Strategy" (Laclau & Mouffe: 1985). Men senere bevæger Mouffe sig mere i en

normativ retning, mens Laclau fokuserer på det teoretiske. Da det teoretiske er i fokus anføres kun Laclau i det følgende.

Laclau's diskursteori tilhører post-strukturalismen, da teorien er en videreudvikling af klassisk strukturalisme, som bl.a. er repræsenteret af Saussure's sprogfilosofi. Ifølge Saussure får tegn deres værdi ved at være forskellige fra andre tegn. Den sociale virkelighed beskrives som et net af tegn, hvor tegnenes betydning ikke kan glide i forhold til hinanden (Jørgensen & Phillips: 1999, 17;19;35).

Modsat Saussure kan betydning og dermed diskurser aldrig fastlåses i Laclau's diskursteori, da sproget er ustabil. Det gør, at skiftende diskurser og forandringer af disse i forbindelse med reformer kan forklares. Diskursen er ikke lukket, men omformes konstant i kontakten med andre diskurser. Afgørende for Laclau er endvidere, at alle praksisser er diskurser, fx. også institutioner, økonomi osv. (Jørgensen & Phillips: 1999, 29). Der findes ikke nogen virkelighed udenfor diskurserne.

Politik i et diskursteoretisk perspektiv

Det at konstruere samfundet på en bestemt måde og udelukke alle andre betydningstilskrivninger definerer Laclau som politik (Jørgensen & Phillips: 1999, 47). Reproduktion eller forandring af diskurser er politiske handlinger. Hegemoniske kampe om diskurser er politiske kampe, og derfor er politik ligeså meget en kamp om diskurser, som det er en kamp om konkret politisk handling. Derfor er det relevant at foretage en diskursanalyse af beskæftigelsesreformer, da reformer ikke kun er kampen om den politiske dagsorden, men også konstituerer og faciliterer den politiske agenda fremover.

Diskursen og det diskursive felt

En diskurs skal ifølge Laclau forstås som en totalitet, hvorom hvert tegn i diskursen entydigt fastlægges fremfor andre tegn (Jørgensen & Phillips: 1999, 15). Diskurs kan ses som en reduktion af muligheder. Alle de muligheder den specifikke diskurs udelukker, for at skabe entydighed, kaldes det diskursive felt (Laclau & Mouffe: 2001, 111). Derfor er fx. en socialistisk diskurs' entydighed, altid i fare for at blive undermineret af andre tegn fra fx. en liberalistisk diskurs og omvendt. Artikulation er den praksis, der skaber en diskurs. Men på

grund af den potentielle flertydighed, der altid er til stede, er ethvert mundtligt, skriftligt udtryk eller social handling, aldrig blot en gentagelse af noget allerede etableret. Artikulation udfordrer eller reproducerer hele tiden diskursernes entydighed. (Jørgensen & Phillips: 1999, 39;47; Laclau & Mouffe: 2001, 105).

Elementer og momenter

Tegnene i Laclau's teori kan som nævnt bevæge sig i forhold til hinanden. Men her skelner Laclau imellem tegn, der endnu ikke har fået fastlåst deres betydning og tegn, der har fået fastlåst deres betydning midlertidigt. De første kaldes elementer og de sidste momenter. Diskursen forsøger at reducere elementernes flertydighed og gøre dem til momenter. Overgangen fra elementer til momenter er aldrig fuldbyrdet, da diskursen altid kan undermineres af det diskursive felt. Momenterne er derfor altid potentielt elementer. Nogle elementer er i særlig høj grad åbne for flere forskellige betydningstilskrivninger og kaldes flydende betegnere. (Jørgensen & Phillips:1999, 38; Laclau & Mouffe: 2001, 106-107;110;113).

Nodalpunkter og ækvivalenskæder

Nogle tegn er særligt privilegerede og kaldes nodalpunkter. De udgør diskursens centrum (Laclau & Mouffe: 2001, 112). Omkring nodalpunktet samler sig kæder af underordnede tegn i ækvivalenskæder, som giver nodalpunktet dets betydning. Tegnene i ækvivalenskæderne er potentielt flydende betegnere. Disse tegn kan have flere forskellige betydninger og får først deres betydning, når de kædes sammen omkring et nodalpunkt. Nodalpunktet er dog også en flydende betegner, da betydningstilskrivningen netop afhænger af, hvilke elementer der kobles sammen til momenter i ækvivalenskæden. (Jørgensen & Philips: 1999, 37).

Grupper og Subjekter

En objektiv helhed findes ikke, ligesom "samfundet" som helhed ikke eksisterer som andet end en konstruktion. Det samme gør sig gældende med grupper og subjekter. Subjektet er fragmenteret og en hel identitet er blot en konstruktion. En gruppe eller et helt subjekt eksisterer først, når det bliver interPELLeret, dvs. udpeget. (Jørgensen & Phillips: 1999, 51).

Dvs. når man lader sig repræsentere af en klynge af betegnere i en ækvivalensskæde med et nodalpunkt som centrum. Identiteten er derfor altid kontingent, den kan altid ændres og der er altid en anden mulighed. (Jørgensen & Phillips: 1999, 53-56; Laclau & Mouffe: 2001, 115). Kontingensen gælder også for gruppedannelsen, hvor en gruppe ofte netop også konstitueres som en kontingent modpol til andre grupper (Jørgensen & Phillips: 1999, 57-58). Det ligger som en indbygget mekanisme i det politiske, at skabe kontraster, fx. "passive ledige"/"aktive beskæftigede".

Operationalisering af Laclau's og Mouffe's diskursteori

Alle de nævnte begreber vil blive anvendt i analysen. Men analysen vil nedtone de diskursive kampe mellem diskurser og dets moddiskurser. Det er nodalpunkterne som er analysens omdrejningspunkt og dermed at udpege momenter i ækvivalensskæder, der giver en "aktiv" beskæftigelsespolitik betydning.

Formålet med analysen er at finde meningstilskrivningen af en "aktiv beskæftigelsespolitik". Udgangspunktet er derfor, at der eksisterer en eller flere "aktiv"-diskurser i hver reform, som indholdsudfylder betydningen af "en aktiv beskæftigelsespolitik". Men det betyder ikke, at andre diskurser ikke eksisterer i reformerne. Laclau operer ikke med diskursordner, hvorfor jeg heller ikke vil rangordne diskurserne, andet end at den overordnede diskurs og ramme for analysen hedder "aktiv", hvorunder alle andre diskurser hører under.

En anden grund til, at nodalpunkter er analysens omdrejningspunkt er, at formålet med analysen er at analysere en forandring i diskurserne fra reform til reform. En forandring må nødvendigvis have en forudbestemt begyndelse og slutning. Der må derfor opsættes et kriterium for, hvornår der er tale om et epistemologisk nybrud i diskurserne. Jvf. Laclau defineres forandring, når et nyt nodalpunkt overtager funktionen at fikse diskursernes elementer (Andersen: 1999, 17). På den måde gør nodalpunkterne det muligt at påvise kontinuitet/diskontinuitet i en "aktiv" beskæftigelsespolitik. Men det er selvfølgelig en kvalitativ vurdering, hvornår nodalpunkterne tilskrives en ny betydning eller hvornår andre nodalpunkter optræder på måder, hvorpå der kan tales om en forandring.

Fremgangsmåden er at identificere elementer, der giver "aktiv" dets betydning, hvorefter et nodalpunkt, som holder sammen på ækvivalenskæden, kan fremanalyses. Dernæst kan evt. diskontinuiteter i en "aktiv" beskæftigelsespolitik påvises.

Følgende spørgsmål vil Laclau-analysen afdække:

- Hvordan bliver elementer artikuleret i ækvivalenskæder i reformerne?
- Hvordan bliver nodalpunkter tilskrevet betydning i "aktive" beskæftigelsespolitiske diskurser?
- Hvilke diskontinuiteter i en "aktiv" beskæftigelsespolitik kan identificeres?

Foucault's governmentality-begreb

Michel Foucault's forfatterskab er omfangsrigt og indeholder modsat Laclau's forfatterskab mange eksempler på analyser. Foucault har beskæftiget sig meget med genealogiske og arkæologiske analyser. Helt så omfangsrig en analyse vil dog ikke blive gennemført i dette speciale. Fokus vil i stedet være på Foucault's governmentality-analytik.

Foucaults overordnede formål er at afdække magtstrukturen i forskellige vidensregimer. Magt og viden er gensidige forudsætninger for hinanden. Dvs. de normer og uskrevne regler, der gælder for vores virkelighedsforståelse er knyttet sammen med viden. Hvad vi opfatter som værende sandt eller falsk. Men også, hvad der anses som værende passende opførsel i en given situation. Altså, hvordan vi bliver gode samfundsborgere og udfylder vores plads i systemet (Andersen: 1999, 31). Det er aktuelt, når man skal beskrive de diskursive positioner som de ledige indtager i samfundet og hvordan de ledige subjektiveres. Men hvor Laclau og Mouffe interesserer sig meget for konflikter imellem forskellige sideløbende diskurser, så tenderer Foucault mod en monolisme, hvor kun et vidensregime eksisterer ad gangen (Jørgensen & Phillips: 1999, 22).

Governmentality

Foucaults begreb om "governmentality" betegner en særlig type kritisk sociologisk magtanalyse, som definerer magtens former i det moderne samfund (Dean: 2006, 9-11). Man

analyserer de praksisser og styringsregimer, hvorigennem vi styres og de praksisser, hvorigennem vi styrer os selv. Styringsregimer er organiserede og sammenhængende måder at gøre tingene på, på et givent tidspunkt, som reformerer aktiviteter, i dette tilfælde beskæftigelsesindsatsen. Regimerne afgør, på hvilken måde dette felt kan gøres til genstand for viden og problematiseres. Desuden definerer regimerne, hvordan dets objekter skal behandles (fx. den ledige), og på hvilke måder disse subjekter (den ledige) kan handle på. Styringsregimerne har som mål at være adfærdskorrigerende og afgør hvilke pligter/rettigheder, der kobles til den ledige. (Dean: 2006, 55-68) .

Selvom Foucault's perspektiv umiddelbart kunne ligne en magtkritik, så er dette ikke kun tilfældet. Magt er i Foucault's optik ikke noget som en aktør udøver over andre som det er tilfældet i Dahl's klassiske adfærdsteori (Dahl: 1957, 202). Magt skal ifølge Foucault ikke forstås udelukkende som en undertrykkende og begrænsende kraft, men også som en skabende og produktiv kraft. Magt er diskurser og diskurser er en skabende kraft, da de konstruerer vores viden, subjektiviteter, identitet og relationer til hinanden. Magt skal derfor ses som en mulighedsbetingelse for sociale praksisser og for vores samfund.(Jørgensen & Phillips: 1999, 23-24; Mik-Meyer & Villadsen: 2007, 17-20).

“What defines a relationship of power is that it is a mode of action that does not act directly and immediately on others. Instead, it acts upon their actions; an action upon an action, on possible or actual future or present actions.” (Foucault: 2000, 340). Det er en form for indirekte magt. Derfor introducerer Foucault også begrebet: “conduct of conducts” (Foucault: 2000, 341). Det handler om at lede eller guide subjekterne i den rigtige retning og samtidig give dem muligheden for at træffe et andet valg. Derfor er tortur eller diktaturer fx ikke et eksempel på magt, fordi individerne ikke har andre valg end at adlyde en bøddel eller en diktator. *“Power is exercised only over free subjects, and only insofar as they are “free”* (Foucault: 2000, 342) . Man ville derfor heller ikke kunne tale om magt i beskæftigelsesreformerne, hvis de ledige med fx vold var tvungent til at deltage i forskellige aktiveringsprogrammer. De ledige har andre muligheder for ikke at deltage, fx at melde sig ud af dagpenge- eller kontanthjælpssystemet og lade sig forsørge på anden vis.

Denne form for styring og betydning af “conduct of conduct” har også en etisk betydning. Styringen forudsætter nemlig ofte et sæt standarder, idealer eller normer for opførsel, som individer eller grupper bør efterstræbe. Styrende organer hævder at vide, hvad der er en god eller passende adfærd. Moral og etik bygger også på en idé om, at individer netop er i stand til at overvåge og regulere aspekter ved sin egen adfærd. (Dean: 2006, 43-45). Men det kan have konsekvenser at bryde de sociale normer, hvorfor individer ofte vælger at følge dem. “Governmentality-styringen er magtfuld uden direkte at give ordrer, men ved at sætter normer op, som kan være lige så svære at bryde.

Governmentality referer altså ikke til en centralmagt eller den politiske styring af stater. “To govern”, at lede eller styre, handler om at strukturere et handlingsrum. (Foucault: 2000, 341).

Pastoralmagt

Pastoralmagt retter sig mod individets indre, dets forestillinger og tanker. På den måde forsøger pastoralmagten at få individet til at sige sandheden om, hvem det er, fx ved at skrifte. Disse metoder findes ikke kun i religiøse institutioner, men også i den moderne velfærdsstat, blot i en anden indpakning. (Mik-Meyer & Villadsen: 2007, 18) Formålet er stadig at frelse individet fra dets synder, fx. arbejdsløshed, og gøre individet til en “god samfundsborger” ved at individet opnår selvindsigt og selverkendelse, for derefter at ændre adfærd. Moderne pastoralmagt “...ønsker at sætte individer til at handle på bestemte måder, ønsker at bearbejde deres selvforhold, og i nogle tilfælde, søger at afrette dem.” (Mik-Meyer & Villadsen, 2007, 20).

Sagsbehandleren eller i dette tilfælde beskæftigelsesreformerne har samme funktion som en præst eller en kirke, frelsen består blot af noget andet og vejen dertil består også af andre ting, selvom metoden til forveksling er næsten den samme. Forskellen skildres her: “*If...certain Christian religious practices aim to create a pure and immortal soul, these social security practices are concerned to remake the individual as an active entrepreneur of his or her own self, ready and able to take up such opportunities that the labour market, social provision, education and social networks may provide, and thus able to combat the risk of dependency.*” (Dean: 1995, 576). I den sammenhæng bliver formålet ikke at undgå “helvede”, men afhængigheden af overførselsindkomster og passivitet. Frelsen skal derudover finde sted

i nutiden og ikke i det næste liv eller verden (Foucault: 2000, 334). Hvilket også kan relateres til Max Weber's skildring af en protestantisk arbejdsetik (Weber: 2009).

Selvstyringsteknologier

Selvstyringspraksisser kan i vidt omfang sidestilles med pastoralmagts metoder, da disse også har til formål, at individet underkaster sig et bestemt formål eller disciplin. Dog er det formelt det frie individ, der selv sætter målet. "*Selvteknologier tillader individer, ved egen hjælp eller med hjælp fra andre, at udføre en bestemt række operationer på deres egne kroppe og sjæle, tanker, adfærd..*" (Mik-meyer & Villadsen: 2007, 30). Selvstyringsteknologier retter sig mod subjektet fra subjektet selv. Derfor kan selvteknologier også anvendes som en modmagtsstrategi mod diverse styringsprojekter (Mik-Meyer & Villadsen: 2007, 38). Subjektet formes både af magtteknologier udøvet af andre og selvteknologier udøvet af subjektet selv. Det kan derfor være svært at vide, hvor styringen kommer fra eller hvem magtudøveren er. "*...These practices are, if one likes, hybrid ones in that is it often not clear where the locus or agency for the direction of conduct lies*" (Dean: 1995, 562). Styringen kan være så tilsløret, så subjektet ikke selv opfatter udøvelsen af en given handling som værende forårsaget af andre (magtstrukturer).

Panoptisme som styringsteknologi

Den originale idé om et Panopticon stammer fra Jeremy Bentham, der beskrev det som et arkitektonisk inspektionshus konstrueret mhp. at sikre den mest effektive og rationelle overvågning af mennesker i diverse anstalter, fx et fængsel. Grundprincippet er, at de indsatte altid skal være synlige for overvågning, men uden at de kan se, hvor, hvornår eller af hvem de bliver overvåget. På den måde bliver overvågningen anonymiseret og af-individualiseret. De indsatte vil altid føle sig overvågede, men uden at være det. (Kristensen: 1997, 92).

Disse panoptiske principper har Foucault videreført og fundet gældende i moderne institutioner og moderne former for disciplinær magtudøvelse. Foucault kalder ligefrem panopticon'et en af de vigtigste og mest oversete opfindelser i magtteknologiens historie (Kristensen: 1997, 92). Panoptismen gør traditionelle og potentielt voldelige midler

unødvendige i bestræbelsen på at tvinge den kriminelle til god opførsel, eller arbejderen (den ledige) til at arbejde. Der sker en forskydning fra offentlig overvågning til skjult overvågning, og det er som ved pastoralmagt, ikke længere legemet, men sjælen, der skal straffes. Den vigtigste funktion er, at magten tvinger de overvågede til at disciplinere sig selv ud fra visheden om altid at være under overvågning. Den ydre overvågning bliver til indre selvovervågning. (Kristensen: 1997, 94; Andersen: 1999, 39).

Panoptismen kan, udover at påvise denne form for kontrol, bruges til at undersøge styringsregimets synlighedsfelter. Dvs. hvilke kontrolmekanismer et styringsregime anvender og hvordan regimet forsøger at gøre objekter/subjekter synlige (Dean: 2006, 72). Derfor vil det blive analyseret, hvordan de ledige bliver gjort synlige for overvågning og kontrol. Samt hvordan dette skal få de ledige til at udvise selvdisciplinering og selvstyring.

Subjekt-begrebet

Subjekt-begrebet er hos Foucault, ligesom hos Laclau en del af diskurserne og udgør således en position i strukturerne. Subjektet må ikke forveksles med et individ eller en aktør. Individer kan indtage mange forskellige subjektpositioner og dermed blive subjekt for forskellige diskurser eller styringsstrategier. Deri består som nævnt også forestillingen om, at kun formelt frie individer kan være genstand for styring. Diskurser og styringspraksisser i beskæftigelsesreformerne angiver blot mulige subjektpositioner.

Styringspraksisserne er relevante for subjektiveringsanalysen i dette speciale, da de viser, hvordan bestemte egenskaber og adfærdsmønstre søges fremelskes, og hvilke rettigheder/pligter, der tildeles subjektet (Dean: 2006, 74-75). Kernen i en aktiveringsdiskurs er desuden styringspraksissernes forsøg på at få ledige til at indtage en position, som fx. aktiv jobsøgende i stedet for passiv modtager af overførselsindkomster. Det vil bl.a. blive analyseret ved at se på, hvilke aspekter af subjektet, der problematiseres, samt hvilke subjektpositioner, der promoveres i reformerne.

Operationalisering af Foucault's begreber

Formålet med at inddrage Foucault i analysen af beskæftigelsesreformer og, hvorledes de ledige subjektiveres, er pointeret af Mitchel Dean, der beskriver aktivering således:

“..an “active system” of income support for the unemployed not only acts upon the financial plight of the unemployed, and upon their job prospects, but also upon those attitudes, affects, conduct and dispositions that present a barrier to the unemployed returning to the labour market” (Dean: 1995, 572). Det giver et blik for, at beskæftigelsesreformer ikke bare handler om, at få ledige i arbejde eller om indkomstsikkerhed. Den formelle magt i lovforslagene er synlig og lader sig umiddelbart nemt betragte. Men der findes også en anden styring sted, som kræver et andet begrebsapparat end fx. det juridiske. Det kan som nævnt i det foregående indebære en governmentality-styring i form af pastoralmagt, selvstyringsteknologier og panoptisk styring. Specialets opgave er at finde ud af, hvad det inderbærer, når ledige med disse styringsteknologier subjektiveres ind i beskæftigessystemet og med Dean's ord indtager en position som: “The active subject” (Dean: 1995, 576).

Foucault-analysen vil tage udgangspunkt i de fremanalyserede diskurser, hvor Laclau blev anvendt.

Følgende spørgsmål vil Foucault-analysen forsøge at besvare:

- Hvordan anvendes styringsteknologier til at forme, lede og styre subjektet med?
- Hvilken adfærd og subjektposition forventes subjektet at påtage sig, samt hvilke rettigheder og pligter tildeles subjektet?
- Hvilket etisk ideal retter styringsteknologierne sig imod og hvordan tilskyndes subjektet til at anerkende sine moralske forpligtigelser?

Kombinationen af Laclau og Foucault

Laclau og Foucault kan let kombineres, da de har samme udgangspunkt i forhold til diskurser. Laclau's diskursteori kan netop også ses som en genskrivning af Foucault med henblik på at skabe en mere systematisk og rendyrket diskursteori. Hvor Laclau's forfatterskab er meget teoretisk, så er Foucault's forfatterskab altså langt mindre systematisk. Derfor kan Foucault's analytik heller ikke kaldes en egentlig teori, da han ikke selv har ønsket at danne skole, selvom det siden er blevet tilfældet (Andersen: 1999, 29). (Andersen: 1999, 87-88).

Begreberne gestalter dog også virkeligheden og netop begreberne har de til forskel. Der er således ikke noget nodalpunkt eller nogle flydende betegnelser hos Foucault. Laclau har desuden en tendens til at fokusere mere på konflikter i form af hegemoni- og antagonisme begreberne. For Foucault handler magt ikke om to modstridende diskurser, men snarere om styringen og formgivning af subjekter. Derfor supplerer de hinanden, da de fokuserer på hver deres del af en diskurskonstruktion.

Laclau vil blive brugt til at sætte den overordnede ramme ved at fremanalysere ækvivalenskæder og diskursernes nodalpunkter i en "aktiv" beskæftigelsespolitik. Foucault's governmentality-analytik vil derefter blive brugt til at analysere, hvordan styringsteknologier former subjekter i de fremanalyserede diskurser.

Begge teoretiske retninger er valgt for at kunne lave en bred analyse af beskæftigelsesreformerne og derved give et fyldestgørende billede af "en aktiv beskæftigelsespolitik". Det er ikke bare et spørgsmål om at afdække, hvilke diskurser der eksisterer i reformerne, men også hvilken betydning det har for samfundet og de ledige.

Diskursanalyse af aktive beskæftigelsesreformer

I det følgende vil jeg forsøge at tegne et billede af, hvordan den beskæftigelsespolitiske diskurs ændrer form fra reform til reform. I den enkelte reform er der dog ikke nødvendigvis kun tale om én dominerende beskæftigelsespolitisk diskurs, men flere diskurser, der definerer, hvad en "aktiv" beskæftigelsespolitik vil sige i hver enkelt reform.

Arbejdsmarkedsreformen i 1993 (1994)

Arbejdsmarkedsreformen er en betegnelse for en lovpakke, der dækker over to love, som retter sig mod henholdsvis de forsikrede ledige ("Lov om en aktiv arbejdsmarkedspolitik") og de ikke-forsikrede ledige ("Lov om kommunal aktivering"). Begge love indeholder nogle af de samme aktiveringselementer og behandles derfor samlet.

Den væsentligste forskel på lovforslagene er, at der ændres i ydelsesperioden for dagpengemodtagere, som begrænses til 7 år. Desuden opdeles dagpengeperioden i 2 delperioder, hvor første del på 4 år udgør en passivperiode og de sidste 3 år udgør en aktivperiode med tvungen aktivering. I første delperiode gives nogle minimumsrettigheder, hvor de ledige har ret til tilbud om arbejde eller uddannelse i sammenlagt 1 år.

Arbejdsmarkedsreformens formål og problemkonstruktion

Reformens formål er, *“at bidrage til at sikre et velfungerende arbejdsmarked gennem en aktiv arbejdsmarkedspolitik”*. *“Aktiv”* artikuleres dermed som værende en altdominerende faktor i den beskæftigelsespolitik, der artikuleres i reformen. Reformen bliver således en løsning på arbejdsmarkedets problemer ved at lægge en ny *“aktiv”* strategi. Ved at bruge betegnelsen *“aktiv”* signalerer reformen noget nyt, og at man er handlekraftig. Regeringen vil som afsender af reformen ikke bare sidde på hænderne og lade stå til, men vil i stedet handle på problemerne

Når målet er at sikre et *“velfungerende”* arbejdsmarked, så artikuleres det også, at det mål ikke er nået i 1993. Reformen konstruerer i kraft af dets målsætning, hvilket problem arbejdsmarkedsreformen skal løse. *“Målsætningen er at få arbejdsmarkedet til at fungere bedre, så der bliver mulighed for en markant og varig nedbringelse af arbejdsløsheden”* (Regeringen: 1993, 1). Det kræver, at man ser reformen i et større perspektiv. I starten af 90'erne er netto arbejdsløsheden høj og er i 1993 på 11,8%¹ (Danmarks Statistik). Det er hovedårsagen til, at der bliver opbygget et behov for en reform af arbejdsmarkedspolitikken. Derudover har man fået øjnene op for arbejdsløshed som et strukturproblem og ikke kun et konjunkturproblem. Det artikuleres i reformudspillet: *“selv hvis konjunkturerne forbedres i de kommende år vil ledigheden derfor langt fra forsvinde af sig selv. En stor del af ledigheden skyldes mere grundlæggende problemer i økonomien”* (Regeringen: 1993, 4).

Ledighed artikuleres dog ikke kun som et samfundsøkonomisk problem, men også som et socialt og menneskeligt problem: *“Ledigheden øger uligheden i samfundet og risikoen for*

¹ Netto arbejdsløsheden består af dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere, der skønnes jobklar samtidig med at de ikke er i aktivering. (Bruttoledigheden registreres først fra 2007)

social udstødning” (Regeringen: 1993, 4). Ledighed bliver til et spørgsmål om lighed og om at være en del af samfundet. Reformen artikulerer dermed et socialpolitisk formål, hvor konsekvenserne af ledighed skal afbødes.

Fokuseringen på nye problemer kræver også nye løsninger. I regeringens udspil til arbejdsmarkedsreformer artikuleres et brud med tidligere tiders arbejdsmarkedspolitik: *“Regeringens forslag til arbejdsmarkedsreformer indebærer en styrkelse og en nyorientering af hele arbejdsmarkedsindsatsen”* (Regeringen: 1993, 1)

I regeringens udspil artikuleres to ting som afgørende. Koblingen af økonomisk politik med beskæftigelsespolitik: *“..via den generelle økonomiske politik, sikres en bedre udvikling i beskæftigelsen”* (Regeringen: 1993, 1). Det kan kobles til en keynesiansk konjunkturpolitisk diskurs. Den anden forudsætning er uddannelse: *“...det nødvendigt i de kommende år at satse stærkere på uddannelse af ledige og beskæftigede”* (Regeringen: 1993, 1). Opkvalificering og uddannelse er dog ikke noget helt nyt, men kommer til at spille en større rolle end tidligere og i en mere systematisk og *“aktiv”* indsats end tidligere.

Disse initiativer er de midler, der skal opfylde formålet om et *“velfungerende arbejdsmarked”* ved at gøre indsatsen *aktiv* fremfor *passiv*. *“Hovedvægten i arbejdsmarkedspolitikken drejes fra passiv forsørgelse i retning af en aktiv indsats for at bringe de ledige i beskæftigelse”* (Regeringen: 1993, 1). *“Aktiv”* dækker over alt det ønskede, mens *“passiv”* betegner alt det uønskede. Det artikuleres tydeligt i den ønskede transformation fra *“passive”* ledige til *“aktive”* ledige og i de momenter, der artikuleres i resten af reformen.

Ret og pligt

Rettigheder og pligter er af nominel betydning forskellige fra hinanden, men i den politiske artikulation er de nærmest uadskillelige. Den ene betegner bliver ikke nævnt uden den anden også bliver nævnt. Det skaber den betydning, at de tænkes samlet og ikke adskilt. Selvom der artikuleres *“rettigheder”*, så kan disse byttes ud med *“pligter”* og omvendt.

Det komplicerer deres oprindelige betydning, hvorfor de tømmes for mening og samlet optræder som en tom betegner. Ækvivalenslogikken ophæver netop de interne forskelle og et

eller flere elementer, i dette tilfælde *“rettigheder”* og *“pligter”*, kommer til at fungere som en tom betegnelse. De indgår i en samlet fortælling, om en aktiv arbejdsmarkedspolitik, hvor den enkelte skal yde i form af pligter, for at kunne nyde sine rettigheder (overførselsindkomster mm.). Det står i modsætning til en diskurs, hvor man hverken har rettigheder eller pligter. Det er altså diskursens ydre, som reformen forsøger at skærme sig mod ved at artikulere et samlet politisk projekt, hvor forskellen mellem rettigheder og pligter udviskes. Når man ønsker at adskille sig fra en passiv arbejdsmarkedspolitik, baseret på rettigheder, så er det nærliggende at koble pligter til rettighederne. I de konkrete forslag, så betyder det, at de ledige for at modtage deres rettighedsbaserede ydelser skal gøre deres pligt i form af at være til rådighed for aktivering (og arbejdsmarkedet).

Tilbud om aktivering

Centralt i lovforslaget er også betegnelsen *“tilbud”*. *“Tilbud”* er ligeledes en tom betegnelse, da den kan relatere sig til mange forskellige områder. Et *“tilbud”* forudsætter normalt en komparativ fordel i forhold til andre lignende varer eller ydelser, og mange gange er penge det medie man sammenligner med. Vigtigst er dog valgfriheden, dvs. at man ikke er tvungen til at tage imod et *“tilbud”*, men at man selv vælger, hvorvidt man vil benytte sig af det.

Når der i reformteksten benyttes *“tilbud”*, så kan det på samme måde kobles til noget positivt. Man giver de ledige et specielt tilbud. I *“Lov om kommunal aktivering”* nævnes det som reformens hovedformål at give tilbud: *“Loven har til formål at bidrage til etablering af tilbud om aktivering i form af beskæftigelse eller uddannelsesmæssige aktiviteter”* (LBK nr. 8: 1994, §1). Tilbuddet består altså i aktivering, hvorved man igen kan koble *“tilbud”* til en overordnet *“aktiv”*- diskurs.

Der er dog sanktionsomkostninger forbundet ved at afslå et tilbud: *“Afslår en kontanthjælpsmodtager at deltage i et tilbud om aktivering efter kapitel 3, træffer kommunalbestyrelsen beslutning om konsekvenserne for pågældendes ret til udbetaling af kontanthjælp”* (LBK nr. 8: 1994, §22). Man kan derfor diskutere, hvorvidt tilbuddet er valgfrit, da økonomi kan begrænse mulighederne for at fravælge et tilbud. I reklame

sammenhænge, betaler man for at sige ja til et tilbud. I reformen betaler man for, at sige nej til et tilbud, hvorved logikken vendes på hovedet. Selvom man i praksis ikke kan vælge aktivering fra, så tilstræber reformen dog flere valgmuligheder i selve aktiveringstilbuddene: *“Det skal tilstræbes, at kontanthjælpsmodtagere får flere tilbud om aktivering at vælge imellem”* (LBK nr. 8: 1994, §2 stk. 2)

Uddannelse som nøglen til beskæftigelse

Uddannelse er et andet centralt moment i reformen, da uddannelse som nævnt tidligere artikuleres som afgørende for et velfungerende arbejdsmarked. Et *“velfungerende arbejdsmarked”* og *“uddannelse”* er ækvivalente. Men uddannelse er ikke kun noget, der skal forbedre de lediges kvalifikationer - også de beskæftigede skal uddannes bedre. *“Et vigtigt led i den nye arbejdsmarkedspolitik er en øget satsning på uddannelse både for beskæftigede og ledige”* (Regeringen: 1993, 12). Der er tydeligvis ikke kun et beskæftigelsespolitisk sigte med reformen, men også et arbejdsmarkedspolitisk. Uddannelse er derfor ikke noget, der skal være forbeholdt en gruppe, men omfatte stort set alle grupper i samfundet. Reformen deler på dette punkt ikke befolkningen op i beskæftigede/ikke-beskæftigede. Uddannelse som moment har en samlende kraft. Fx. artikuleres *“uddannelse”* som en del af et sammenhængende system: *“Reformerne betyder, at der skabes et sammenhængende system, hvor beskæftigelse, uddannelse og jobrotation supplerer hinanden bedre end i dag”* (Regeringen: 1993, 2). *“Beskæftigelse”, “jobrotation”* og *“uddannelse”* knyttes således sammen i en ækvivalenskæde. *“Uddannelse”* knyttes også til *“økonomi”, “velfærd”, “produktivitet”* og *“konkurrenceevne”*. Det artikuleres, at uddannelse vil: *“forbedre økonomiens udvikling og øge velfærden især på længere sigt i kraft af øget produktivitet og bedre konkurrenceevne”* (Regeringen: 1993, 5). Uddannelse er ikke kun nøglen til øget beskæftigelse, men også nøglen til bedre økonomi og velfærd. I den forbindelse nævnes også, at uddannelse skal forbedre arbejdsmarkedets *“funktionsmåde”* (Regeringen: 1993, 5). Det dækker over, at reformen skal afhjælpe *“flaskehalse-problemer”* på arbejdsmarkedet, hvor de lediges kvalifikationer ikke matcher arbejdsmarkedets behov.

Jobtræning

Det at have et job artikuleres som noget, man skal trænes i. Derfor er længerevarende ledighed et problem, da man dermed er ude af træning”. “*Træning*” kan derfor også ses som en flydende betegnelse, der i lighed med, “*aktiv*”, kan relateres til fx. sportsverdenen. Den ledige skal trænes op til at have et job. Som moment bliver “*træning*” først og fremmest forbundet med “*job*”. Det at få et job bliver ækvivalent med at træne. Når der er behov for jobtræning, så må det være fordi, at den ledige enten aldrig har haft et job eller fordi den ledige har glemt, hvad det vil sige at have et job. Jobtræning rettes også primært mod de langtidsledige og kontanthjælpsmodtagerene. “*Ved at fremrykke indsatsen for denne gruppe og etablere jobtrænings-/uddannelsesforløb, som er skræddersyet til den enkelte, forbedres mulighederne for at forebygge langtidsledighed*” (Regeringen: 1993, 9). “*jobtræning*” kædes ækvivalent sammen med “*forebyggelse*”, som om ledighed er en sygdom, der skal forebygges.

Jobdeling - jobrotation og orlovsordninger

“*Private eller offentlige arbejdsgivere kan i forbindelse med beskæftigedes midlertidige fravær aftale jobrotationsordninger med arbejdsformidlingen eller kommunen, hvor ledige erstatter beskæftigede*” (LBK nr. 1199: 1993, §20). Jobdelingen består i, at der deles om tilknytning til arbejdsmarkedet og med andre ord erfaringen med at være i arbejde. Jobrotation og orlovsordningerne er derfor tæt knyttet til den samme diskurs som indgår i jobtræningen. Erfaring med det at være på en arbejdsplads er noget, der skal holdes ved lige. Derfor får ledige muligheden for i en periode at opleve at være beskæftigelse, mens andre beskæftigede får mulighed for orlov.

Det artikuleres, at der ikke er arbejde nok til alle på én og samme tid. Det kan sammenlignes med de samme mekanismer som blev anvendt sidst i 1970'erne, hvor man også fokuserede på at skabe jobs til ledige, ved at tage andre ud af arbejdsstyrken. På samme måde tales der i reformudspillet om *frigjorte* stillinger: “*Det bliver blandt andet muligt for arbejdsmarkedsmyndighederne at anvise ledige til stillinger, der er frigjort i forbindelse med orlov*” (Regeringen: 1993, 8). De midlertidige stillinger, bliver artikulert som reelle

stillinger. De indgår på samme vis i arbejdsformidlingen og dækker dermed over den problemstilling, at man ikke skaber nye jobs, men deles om det eksisterende arbejde.

For de beskæftigede, der forlader arbejdspladsen i en periode er det meningen, at de skal benytte sig af orlovsordningerne, hvor især uddannelsesorlov eller opkvalificering er sigtet. Derudover indgår det som en del af reformen at give mulighed for orlov til fx børnepasning. *“orlov til børnepasning vil betyde, at familier, der gør brug af ordningen, får mere tid sammen, hvilket ikke mindst vil indebære en styrkelse af børnenes vilkår”* (Regeringen: 1993, 8). Det ligger regeringen på sinde, at familielivet hænger sammen. Alt drejer sig ikke bare om beskæftigelse eller om individets velbefindende, men familien som et vigtigt organ i samfundet. Umiddelbart har det ikke noget med beskæftigelsespolitik at gøre og så alligevel. *“Den høje konjunkturledighed gør det mere oplagt at forbedre mulighederne f.eks. til børnepasning”* (Regeringen: 1993, 5). Det bliver artikulert at en høj ledighed ikke kun er en dårlig ting, men også giver nogle andre muligheder end man ellers ville have haft. Det understreges, at arbejdsmarkedsreformen ikke kun vil løse beskæftigelsesproblemer, men også social- og familiepolitiske problemer.

Individuel handlingsplan

I handlingsplanen: *“beskrives den lediges beskæftigelsesmål. Med udgangspunkt i den lediges ønsker og forudsætninger og under hensyntagen til arbejdsmarkedets behov angiver planen tillige, hvilke arbejdsmarkedspolitiske aktiviteter der kan bidrage til opfyldelse af målet”* (LBK nr. 1199: 1993, §11, stk. 2). Den ledige bliver altså ikke sat uden for indflydelse, men får lov at ytre sig om dets ønsker, samtidig med, at den lediges forudsætninger tages i betragtning. Målet er dog fastlagt på forhånd, nemlig beskæftigelse. Hensynet til arbejdsmarkedet generelt artikuleres som centralt, hvorved det ikke kun er individuelle behov, der skal opfyldes.

Handlingsplanen er også en del af en overordnet diskurs i reformen, der skal gøre de ledige aktive. *“Reformerne tilsigter at give de ledige et selvstændigt ansvar for deres situation og bedre muligheder for at tilrettelægge et forløb, som kan give mulighed for at vende tilbage til beskæftigelse hurtigst muligt”* (Regeringen: 1993, 2). Reformen og Handlingsplanen

konstruerer et potentielt rum for handling, og for at de ledige kan agere selvstændigt. Meningsstilskrivelsen er derfor at give den ledige mere ansvar for sin egen situation.

Opsamling

I problemkonstruktionen artikuleres strukturel arbejdsløshed som det største problem. Der er nogle huller på arbejdsmarkedet som de ledige skal bidrage til at udfylde, også kaldet flaskehalse-problemer. Dvs. arbejdsmarkedet (virksomheder) efterspørger nogle kvalifikationer, som de ledige ikke umiddelbart kan tilfredsstille, hvilket i reformen løses med aktivering. "Aktivering" og/eller "opkvalificering" kan dermed ses som nodalpunkter, der samler alle de andre nævnte momenter. Som det kan ses nedenfor har de fleste af momenterne i den artikulerede "aktive" arbejdsmarkedspolitik nemlig også et opkvalificeringssigte. Substansen i aktiveringsdiskursen er derfor især at forbedre de lediges jobkompetencer gennem aktivering.

Så selvom "*ret og pligt*", også bliver fremhævet i diskursen, så er betydningstilskrivningen af dette stadig artikuleret på en måde, hvor det ikke handler så meget om pligten overfor samfundet eller om at yde noget for overførslen. Pligten består snarere i, at den ledige har pligt til at blive en bedre udgave af sig selv, enten ved at blive klogere (uddannelse) eller ved at træne (jobtræning). Men dermed dækkes der også over det agonistiske forhold i "*ret/pligt*"-diskursen, hvor man nærmest ikke kan identificere en konflikt eller et modsætningsforhold. For rettighederne artikuleres på nøjagtig samme måde. Rettighederne består i retten til at modtage og deltage i aktiveringstilbud, som uddannelse og jobtræning. Det er igen ækvivalent med den dominerende "*aktiverings*"-diskurs. For når både rettigheder og pligter artikuleres på en måde, hvor det handler om, at den ledige har pligten og retten til at forbedre sig, så bliver stilstand en diskursiv umulighed. Den eneste mulige og acceptable adfærd er at være "*aktiv*". Reformen artikulerer dog også, hvad man kunne kalde en socialpolitisk eller solidarisk diskurs. Til denne kobles momenterne: jobdeling, jobrotation, og orlov. På den måde artikuleres en solidaritet og en forbindelse mellem de ledige og de beskæftigede. Den sociale diskurs minimerer forskellen på de beskæftigede og de ledige, ved at lade de beskæftigede træde midlertidigt ud af arbejdsmarkedet ved fx orlov og dermed give plads til de ledige. Det kan også tolkes som en anerkendelse af, at arbejdsløshed også er et konjunkturproblem og

samfundets ansvar, hvorfor de sociale problemer ved arbejdsløshed artikuleres. Arbejdsløshed artikuleres ikke kun som den enkelte lediges problem eller ansvar. Men fokus er dog også på individets ansvar, behov og forudsætninger. Men også det er tildels en del af en socialpolitisk diskurs, da der tages særligt hensyn til den svagere gruppe af ledige, fx ved opdeling i delperioder.

To diskurser kan altså identificeres. En ”aktiv arbejdsmarkedspolitik” i 1994 kan derfor betydningstilskrives med en “aktiverings-diskurs”, der skal forbedre de lediges kompetencer og en “socialpolitisk diskurs”, der skal sørge for at de (svagere) ledige ikke bliver marginaliseret eller udstødt af systemet. De er et udtryk for, at der både fokuseres på udbuds- og efterspørgselssiden. Men de ledige kan ikke længere “*passivt*” modtage ydelser, som nu betinges af “aktivering”. Der eksisterer således ikke længere en klar afkobling af, hvad man bidrager med og hvad man får tilbage, som ellers tidligere været et bærende princip i velfærdsstatens udvikling. “Aktivering” bliver derfor et dominerende nodalpunkt.

Ækvivalenskæden	Ækvivalenskæden
Momenter som bliver ækvivalente med en “aktiverings-diskurs” i en aktiv arbejdsmarkedspolitik	Momenter som bliver ækvivalente med en “socialpolitisk-diskurs” i en aktiv arbejdsmarkedspolitik
Aktivering	Jobdeling /jobrotation
Ret og pligt	Uddannelsesorlov
(Aktiverings)tilbud	Familieorlov
Uddannelse/opkvalificering	Delperioder
Jobtræning	Fokus på efterspørgselssiden
Individuel handlingsplan	Uddannelse/opkvalificering
Fokus på udbudssiden	Den lediges ønsker/forudsætninger
Beskæftigelsesmål	

Aftale om flere i arbejde 2002 (2003)

Regeringen består fra 2001 af Venstre og Konservativt Folkeparti med Dansk Folkeparti som støtteparti. Et regeringsskifte betyder ikke nødvendigvis et diskursskifte, men i 2001 ændres praksis på hele arbejdsmarkedsområdet, hvilket også medfører et brud med tidligere problem- og løsningsopfattelser.

Med regeringsskiftet bliver Arbejdsministeriet nedlagt og afløst af Beskæftigelsesministeriet, samtidig med, at der sker en række ressortændringer. Arbejdsministeriet varetog forskelligartede opgaver og nu ønsker man et specialiseret ministerium, der kun har til opgave at øge beskæftigelsen. Man kan diskutere, hvorledes det nye Beskæftigelsesministerium direkte forårsager en dislokation af den eksisterende arbejdsmarkedspolitiske diskurs og dermed resulterer i en hegemonisk intervention. Men den diskursive opprioritering af "*beskæftigelse*" konstruerer en anden virkelighed. Uddannelse og sociale problemer, inklusiv integrationsproblemer bliver fx uddifferentieret. Man ønsker et klart fokus på beskæftigelse. Beskæftigelsespolitikken bliver også mere synlig ved at stå alene. "*Arbejdsministeriet*" kunne måske fremstå som en tom betegner, som var tømt for mening og derefter fyldt op af alle slags problemer. For som Arbejdsmarkedsreformen artikulerede, så var beskæftigelsesproblemer også socialpolitiske problemer, og beskæftigelsesproblemerne blev løst i et sammenspil mellem fx. uddannelses- og socialpolitik.

Loven om en aktiv beskæftigelsesindsats omfatter både kontanthjælps- og dagpengeområdet. Formålet med at samle indsatsen i en lov er en forenkling af love og regler. Man kan muligvis udlede, at det er en hegemonisk intervention, der endnu engang gør, at beskæftigelsespolitikken bliver dominerende fremfor den tidligere arbejdsmarkedspolitik. Når lovene samles under en lov om beskæftigelse, så er det for at understrege vigtigheden af beskæftigelsespolitikken, og at beskæftigelse kommer i første række, dernæst socialpolitiske problemer. Det kan kaldes en "work-first"-tilgang. Der sker som led i en gradvis transformation fra "welfare" til "workfare".

Det ændrer også artikulationen af kontanthjælps- og dagpengemodtagere, når de interPELLERES på en ny måde, dvs. udpeges på en ny måde. Når lovene som før repræsenterede de to grupper samles i en lov, betyder det, at de samme midler gør sig gældende for begge grupper. Man vil ikke længere skelne skarpt mellem dem, selvom de i praksis kan have forskellige forudsætninger og problemer. Målet er flere i arbejde, og så er det lige meget, hvem man er. *“Indsatsen skal være bestemt af, hvilket behov den ledige har, snarere end af, om den ledige er forsikret eller ej”* (Regeringen: 2002b, 1). Forskellene mellem dagpengemodtagere og kontanthjælpsmodtagere udlignes, så man blot skal forholde sig til gruppen som ledige.

Aftalens formål og problemkonstruktion

Det kan være et dilemma, at økonomien bevæger sig i en positiv retning og ledigheden er relativ lav i forhold til tidligere, da behovet for en reform kan være sværere at koble til et problem. Regeringen artikulerer selv reformen som en “aftale” og ikke en “reform”. Man vil markere noget nyt og så alligvel ikke et for markant skifte i den beskæftigelsespolitik, der efter sigende har haft en positiv effekt. *“Fremtidens beskæftigelsespolitik skal bygge videre på grundpillerne i 1990’ernes arbejdsmarkedspolitiske reformer”* (Regeringen: 2002a, 7). Man anerkender det fundament, der blev skabt i 1990’erne og viderefører derfor den samme diskurs, i stedet for at dekonstruere en helt ny politik. I selve lovtæksten er formålet også det samme som i Arbejdsmarkedsreformen: *“et velfungerende arbejdsmarked”* (Lov nr. 419: 2003, §1). Et velfungerende arbejdsmarked er efterhånden blevet en tom betegner. Der kan lægges utallige betydninger i netop *“et velfungerende arbejdsmarked”*.

Grunden til at flere skal i arbejde nu, er for at løse et demografisk problem, som man formoder vil opstå i fremtiden. Det artikuleres således: *“Der bliver færre hænder til at producere det, vi allesammen skal leve af”* (Regeringen: 2002a, 3). Det bliver artikuleret som en trussel. Vores levestandard (implicit vores levebrød) forsvinder, hvis ikke der bliver flere “hænder i arbejde”. Det artikuleres som en konsekvens, der rammer et “vi”. Gevinsten ved flere i arbejde er altså artikuleret kollektivt som et kollektivt gode og dermed er konsekvensen af arbejdsløshed også et kollektivt problem. Det er ikke den enkelte borger, der menes, når

“vi” skal leve af noget. Det er velfærdssamfundet, der skal have noget at leve af. *“Flere i arbejde giver mere velfærd. Færre i arbejde giver mindre velfærd”* (Regeringen: 2002a, 7).

Bevarelsen af velfærdssamfundet bliver et vigtigt element i reformen og hovedargumentet bag at få flere i arbejde. Det er en diskontinuitet i forhold til Arbejdsmarkedsreformen, hvor velfærdssamfundets rolle bl.a. var at afbøde de sociale omkostninger ved ledighed. De ledige skulle tildeles velfærd. Ved “Flere i arbejde”-reformen er der en diskurs om, at de ledige holdes ansvarlige for velfærdssamfundet. Ved at være ledig artikuleres det, at man er skyld i mindre velfærd til resten af samfundet. Velfærdsydelse til ledige nedprioriteres. Dermed kan det betegne et skifte fra *welfare* til *workfare*.

Passiv forsørgelse

Artikulationen af *“Passiv forsørgelse”* konstruerer et skel mellem personer, der *“passivt”* modtager overførselsindkomster og dem der *“aktivt”* bidrager til samfundsøkonomien. Der artikuleres et os/dem forhold, fordi modsætningsforholdet understreges mellem *“aktive”* og *“passive”* personer. Begge sider får deres identitet ved at være forskellige fra hinanden. De ledige knyttes til momentet *“passiv forsørgede”*, som underforstået ikke er en positiv betegnelse. Det er en del af en *“noget-for-noget”*-logik, hvor *“aktivitet”* er påkrævet for at modtage noget fra det offentlige i tilfælde af ledighed og *“passivitet”* altså artikuleres som uacceptabelt. Den enkelte ledige bliver pr. definition iagttaget som *“passiv”* og som en byrde for samfundsøkonomien. Det knyttes derfor til en økonomisk diskurs, hvor løsningen på denne *“passivitet”* bliver, at *“det skal kunne betale sig at arbejde”* (Regeringen: 2002c, 6). På den måde konstrueres der en diskurs om, at det kan betale sig at være på passiv forsørgelse, og at det er årsag til ledigheden, da nogle så vælger ledighed fremfor beskæftigelse. Under samme overskrift, *“at det skal kunne betale sig at arbejde”* indføres kontanthjælpsloftet (Regeringen: 2002b, 10). Diskursen er altså, at ydelserne ikke må være for høje, for så kan det ikke betale sig at arbejde. På den måde retfærdiggøres en reel reduktion i de samlede ydelser for kontanthjælpsmodtagere. Når det *“skal kunne betale sig at arbejde”* så fremhæves det, at de lediges ydelser er for høje i forhold til, hvad de bidrager med. Det kan også betyde, at dem i arbejde bidrager for meget i forhold til de *“passiv forsørgede”*. Men det er gruppen af ledige, som bliver artikuleret på en måde, hvor det er

deres manglende incitament og manglende motivation til at arbejde, der er problemet. Derudover bliver de ledige også reduceret til økonomisk egennyttemaksimerende individer. De ledige bliver midlet til at opnå et mål om et økonomisk retfærdigt samfund, hvor dem, der bidrager får en forholdsvis større gevinst end dem, der ikke gør. Det følger en neoliberal markedsdiskurs. Det er et skifte i forhold til tidligere, hvor der også var blik for mere sociologiske faktorer end økonomi. Fx, at der var andre barrierer og problemer som forhindrede de ledige i at komme i arbejde, samt at de ledige kunne motiveres af andet end økonomi. I diskursen omkring passiv forsørgelse artikuleres det som om ledighed er et økonomisk valg, og at der er arbejde til dem, der vil arbejde. De ledige vil bare ikke, fordi det antages, at deres økonomiske incitament ikke er stort nok. Økonomi er nu både problemet og løsningen på stort set alle ledighedsproblemer, hvor det i Arbejdsmarkedsreformen primært var manglende kompetencer eller dårlige konjunkturer. *“Økonomi”* indtræder derfor som et væsentligt moment, der skal bidrage til en *“aktiv beskæftigelsespolitik”*, og bliver ækvivalent med et system, hvor ingen er *“passive”*.

Jobbank

“Jobbank” (jobnet) kobler sig til *“CV”* og er helt konkret et opbevaringssted for ikke bare jobs, men CV'er. På den måde konstruerer reformen en diskurs om at et (godt) CV er afgørende for at få et job. De ledige bliver derfor implicit også reduceret til deres erfaring og uddannelse eller mangel på samme. Kun de ting, der står på de lediges CV bliver vurderet. Derudover bliver det artikuleret, at vejen til et arbejde går via den digitale verden. Man skal vise sin rådighed ved at være *“online”* på jobnet.dk. Så når de ledige skal være *“aktive”*, så omfatter det også det at være *“online”*.

“Jobbank” bliver derfor et afgørende redskab til at få ledige i job. *“Med ”Jobnet.dk”, som er en moderniseret job- og CV-bank, får de ledige et bedre værktøj og dermed bedre muligheder for at komme i arbejde.”* (Regeringen: 2002c, 11). *“Muligheder”*, *“moderniseret”* og *“værktøj”* bliver altså momenter i en ækvivalensskæde, hvor *“jobbank”* indgår. Til sammen artikuleres de som et positivt billede på *“jobbank”*. *“Jobbank”* bliver artikuleret som en hjælp til de ledige, der får nye muligheder. *“Jobbanken”* artikuleres endvidere som et *“bedre værktøj”*, der forbedrer de lediges chancer for et job. Det artikuleres, at staten skal være

faciliterende og stille brugbare værktøjer til rådighed for de ledige. Det kunne ses som et udtryk for en ny diskurs om, at den ledige skal være mere selvstyrende omkring sit ledighedsforløb, men indenfor de rammer, som staten eller jobcenteret definerer.

Det er nemlig ikke et valg, hvorvidt man vil bruge jobbanken eller ej. Man er forpligtiget til at oprette sig på jobnet.dk og lægge sit CV ind. "*Jobbanken*" er altså ikke bare et online forum til formidling af job, men repræsenterer noget mere end det betegnede. Etableringen af jobbanken influerer også på en række af de aktiviteter, der knytter sig til det at være ledig, fx at være til rådighed for arbejdsmarkedet. "*AF, a-kassen, kommunen eller en helt anden aktør får samtidig bedre mulighed for at understøtte de lediges jobsøgning og dermed sikre en tilstrækkelig rådighed i forhold til ledige job*" (Regeringen: 2002c, 11). Til jobbank kobler sig også momentet "*rådighed*" og indirekte "*kontrol*". Det er ikke kun de ledige, der får bedre muligheder. Det er også diverse sagsbehandlere, der får bedre muligheder for at sikre en tilstrækkelig rådighed. Interessant er det også, at det at "*understøtte*" de lediges jobsøgning, bliver ækvivalent med at sikre de lediges "*rådighed*". "*Jobbanken*" bliver et af redskaberne til at kontrollere om de ledige passer på identiteten som ledig. For det at være ledig bliver ensbetydende med, at man er registreret på jobnet.dk. Hvis ikke man er det, så passer man ikke ind i ledighedssystemet, da der ikke er andre muligheder, hvis man vil undgå sanktioner. Når "*jobbanken*" derfor bliver artikulert som et selvstyrende værktøj, så er det indenfor snævre og klart definerede rammer, at de ledige får mulighed for selv at handle. Her er der ikke tale om en neoliberal diskurs, men snarere dets modsætning, en form for big-brother diskurs i form af overvågning og kontrol med individet, hvilket behandles nærmere i teknologianalysen

Rådighed

Som modtager af en overførselsindkomst artikuleres det som nævnt i aftalen om "Flere i arbejde", at man som ledig skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet. "*Rådighed*" er et vigtigt moment, som reformen kobler til det at være ledig. Det kan ses i sammenhæng med, at den ledige skal være "*aktiv*" og som nævnt i det foregående "*online*". Muligheden for at leve på "*passiv forsørgelse*" begrænses yderligere, da man sanktioneres, hvis man er for "*passiv*". Det artikuleres

som en klar pligt, at man som ledig skal efterleve krav eller ordrer. *“Rådighedsafprøvning gennem pligt til at søge konkrete, åbne jobordrer efter krav fra AF, a-kassen eller kommunen”* (Regeringen: 2002b, 12). I og med, at *“rådighed”* kobles til *“afprøvning”*, så er rådigheden noget, der bliver stillet spørgsmål ved og som, der er et behov for at teste. Implicit artikuleres det som noget, der skal kontrolleres. Det er, AF, a-kassen eller kommunen, der i praksis skal definere, om den ledige er til rådighed eller ej. Måden man søger arbejde på kan derfor begrænses til det som a-kassen eller arbejdsformidlingen finder er den rigtige måde.

Opgør med aktivering

Aktivering har været et bærende nodalpunkt i Arbejdsmarkedsreformen, men nu artikuleres det, at *“Aktivering skal nedtones”* (Regeringen: 2002c, 9). Endvidere artikuleres aktivering som *“hovedløs”* og uforenlig med en *“aktiv”* beskæftigelsespolitik. *“I forhold til i dag, skal indsatsen gøres langt mere fleksibel, og fokus skal rettes mod den direkte vej til beskæftigelse. De fleste kender historier om ledige, der er endt i hovedløs aktivering”* (Regeringen: 2002c, 9). Den tidligere form for aktivering artikuleres som et differensforhold til den *“aktive”* beskæftigelsespolitik som reformen ønsker. Altså ses den tidligere aktivering som en forhindring for at komme i arbejde og ikke en hjælp. Det artikuleres også, at den tidligere aktivering har været uflexibel og ikke har taget udgangspunkt i den enkelte ledige. Det artikuleres, at *“den hovedløse aktivering”* har haft et andet irrationelt formål end at få den ledige i arbejde.

Beskæftigelsespolitikken skal stadig være *“aktiv”*, men *“aktiv”* kobles ikke længere til aktivering. Den tidligere *“aktivering”* bliver nu i praksis indholdsudfyldt af andre ting, som: *“flere og mere målrettede tilbud”* (Regeringen: 2002c, 6). *“Tilbud”* er derfor stadig et centralt moment. Både kvaliteten og kvantiteten af tilbudende artikuleres som afgørende. Det kan derfor være et antagonistisk forhold, at regeringen artikulerer et opgør med *“aktivering”* og *“bureaukrati”*, men samtidig som nævnt vil skærpe *“rådighedsforpligtigelsen”*, samt give de ledige endnu flere *“tilbud”*.

Det individuelle kontaktføreløb

Den individuelle handlingsplan fra Arbejdsmarkedsreformen bliver nu i praksis til *“det individuelle kontaktførelse”*. Handlingsplaner afskaffes dog ikke, men indgår som en del af *“det individuelle kontaktførelse”*.

“Det individuelle kontaktførelse” fremhæves som et bærende moment for regeringens beskæftigelsespolitik og indføres på bekostning af aktivering som *“erstatte af målrettet kontakt med den ledige om jobsøgning og jobformidling”* (Regeringen: 2002c, 9).

Det væsentlige er, at beskæftigelsesindsatsen fokuserer *“målrettet”* på den enkelte lediges egen rolle i beskæftigelsesystemet, da: *“den enkelte skal i centrum i en aktiv beskæftigelsespolitik”* (Regeringen: 2002c,9). Det er en diskurs som fremhæver et nyt individualiseret syn på de ledige, der skal kontrolleres og tilpasse sig gennem *“målrettede”* samtaler, *“som tager sit afsæt i den enkeltes kvalifikationer og ressourcer”* (Regeringen: 2002c, 6). Den individuelle diskurs sætter således skarpt fokus på at definere de lediges handlerum ud fra deres *“kvalifikationer og ressourcer”*. Der fokuseres ikke som i Arbejdsmarkedsreformen på at forbedre de lediges kvalifikationer, da disse ikke betragtes som en årsag til ledighed. Som nævnt tidligere artikuleres det, at det er incitamentet de ledige mangler for at komme i beskæftigelse.

Men selve det, at have *“kontakt”* med jobcenteret bliver også en væsentlig løsning på beskæftigelsesproblemerne. Derfor artikuleres en diskurs om, at jo sværere den ledige har ved at finde arbejde, des mere kontakt er der brug for. *“Den personlige kontakt hver 3. måned er et minimumskrav. Kontakten med den ledige skal være hyppigere, hvis der er risiko for, at den ledige ikke selv kan finde fodfæste på arbejdsmarkedet”* (Regeringen: 2002b, 2). Beskæftigelse er noget de ledige kan overtale til ved hjælp af *“målrettede”* samtaler. Dermed artikuleres det også, at de ledige ikke går *“målrettet”* efter et job uden statens indblanding, da de mangler viljen til beskæftigelse.

Opsamling

Selvom reformen iagttager sig selv som en *“aktiv beskæftigelsespolitik”* og som en videreførelse af 1990'ernes arbejdsmarkedspolitik, så adskiller den sig væsentligt fra den aktivstrategi som kendetegnede Arbejdsmarkedsreformen. Som vist artikulere reformen et direkte opgør med den tidligere aktivering. Opkvalificering og uddannelse er ikke længere i

fokus. Ligesom socialpolitiske elementer er røget ud. Fx er kontanthjælpsområdet ikke længere en del af en socialpolitisk diskurs, men en ren beskæftigelsesdiskurs. Nu handler det om beskæftigelse først. Man kan derfor betegne “Flere-i-arbejde”-reformen som en del af en markedsstrategi fremfor en aktiverings-strategi. I markedsdiskursen er fokus på, de økonomiske incitament og de lediges motivation, samt at sikre rådighedsforpligtelsen. Økonomi er det vidensparadigme og nodalpunkt, som mange af reformens elementer artikuleres omkring, hvilket bedst udtrykkes i artikulationen af, at det skal *“kunne betale sig at arbejde”*. Problemt består i, at de ledige er en økonomisk byrde. Løsningen er at give de ledige et økonomisk incitament til at påtage sig et arbejde. De ledige har valgt ledigheden af kalkuleret økonomiske grunde og kan således også vælge at tage et arbejde. Dermed er den ledige reduceret til et økonomisk instrument, hvor alle handlinger bliver en del af et samfundsøkonomisk regnskab. Det ligger langt fra Arbejdsmarkedsreformens socialpolitiske diskurs.

De lediges problemer består derfor snarere i motivationsproblemer (de vil ikke) end kvalifikationsproblemer (de kan ikke). Vilje betyder mere end evne. Det øgede fokus på den enkelte ledige resulterer i et ensidigt udbudsorienteret fokus. Problemet ligger hos arbejdsstyrken (de ledige) og ikke ved arbejdsgivernes efterspørgsel. Mens arbejdsgiverne skal slippe for *“bøvl”* og *“bureaukrati”*, så skal de ledige have flere *“tilbud”* og i hyppigere *“kontakt”* med jobcentret. Samtidig bliver deres ydelser minimeret (kontanthjælpsloftet) og de skal være *“online”/til “rådighed”*. *“Viljen til beskæftigelse”* kan derfor ses som et nodalpunkt.

Der sker samtidig en forskydning i forhold til Arbejdsmarkedsreformens *“ret og pligt”* diskurs til en *“Noget-for-noget”*-logik. Overførselsindkomsterne går fra at være betingelsesløse til betinget af en række kriterier. De ledige er nu blevet forpligtet til at være motiverede og underrette jobcenteret om deres aktiviteter. Det bliver vigtigt at kontrollere, hvorvidt de ledige nu også udfører deres pligter og er aktivt jobsøgende til rådighed for arbejdsmarkedet, netop fordi de ledige mangler viljen til beskæftigelse. Kontrollen er udtryk for mistillid overfor, om de ledige er motiverede nok. Hvilket netop også hænger sammen med det artikulerede behov for incitament.

Det handler på én gang om, at øge de økonomiske incitamenter, samtidig med, at de lediges vilje kontrolleres, for dermed at sikre at de ledige ikke bare nyder deres overførselsindkomst, men også fokuser på at yde noget. Økonomi og vilje er derfor to dominerende nodalpunkter.

Ækvivalenskæden	Ækvivalenskæden
Momenter som bliver ækvivalente med “økonomiske incitamenter” i en aktiv beskæftigelsespolitik	Momenter som bliver ækvivalente med “kontrol af viljen til beskæftigelse” i en aktiv beskæftigelsespolitik
Aktiv forsørgelse (opgør med passiv forsørgelse)	Jobbank (registreringsværktøj)
“Det skal kunne betale sig at arbejde”	Online (synlighed)
Ensidigt fokus på udbuddet af arbejdskraft	Kontakt(forløb)
Individuelt fokus og ansvar	Rådighed
Kontanthjælpsloft	Kontrol
Beskæftigelse / Workfare (fremfor socialpolitik)	Flere tilbud
Kontrol	Individet (den enkelte i centrum)
	Måltrettede samtaler

Reform af kontanthjælpssystemet og Reform af beskæftigelsesindsatsen

I Oktober 2011 indgår Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Radikale Venstre et regeringsamarbejde. SF træder dog ud af regeringen i januar 2014. De tre regeringspartier skulle have et samarbejde til at fungere, der på mange måde pegede i forskellige retninger. Det udmønter sig dog ikke i reformtilstand, men snarere det, der af statsminister Helle Thorning Schmidt bliver kaldt at gå *“reform-amok”* (Politikken: 24.01.13). Beskæftigelsesområdet er ingen undtagelse. Som noget af det første starter regeringen med at afskaffe kontanthjælpsloftet og starthjælpen. Under et bliver det artikuleret som et opgør med *“fattigdomsydelser”* og en afstandtagen til VK-regeringens socialpolitik (Statsministeriet:

04.10.11). Det kan muligvis betegne et nybrud, og en tilbagevenden til en mere socialpolitisk diskurs, hvor de lediges sociale omkostninger ved ledighed afbødes.

Da reformerne indgås med godt et års mellemrum, er de et udtryk for den samme udvikling. Derfor vil de blive analyseret som en del af en samlet diskursiv ramme.

Kontanthjælpsreformen 2013

- Reformens formål og problemkonstruktion

Kontanthjælpreformen artikulerer som hovedproblem, at de ledige er begrænset adgang til arbejdsmarkedet pga. lave forventninger eller mangel på uddannelse. *“Kontanthjælpsreformen skal være med til at sikre, at unge får en uddannelse, og at alle mennesker bliver mødt med klare krav og forventninger, så flere får mulighed for at blive en del af arbejdsmarkedet.”* (Beskæftigelsesministeriet: 2013)

Det er ikke de ledige, der artikuleres som målgruppen, men *“unge”* og *“mennesker”*. Ledige eller ledighed fremstår derfor ikke som hovedproblemet. Problemet er, at unge ikke får en uddannelse, og at mennesker ikke bliver mødt med klare krav og forventninger. Problemet artikuleres derfor heller ikke som et beskæftigelsesproblem, men som et menneskeligt problem eller et problem, der er knyttet til de unge. De unges problem bliver dog ikke artikuleret som deres alene: *“Det har ikke kun betydning for den enkelte, men også for dennes familie og for hele samfundet”* (Regeringen: 2013, 1). Det er et samfundsproblem, der påvirker andre end kun den ledige selv.

Reformen har derfor et vidtgående sigte, der rækker udover beskæftigelsesindsatsen alene. Beskæftigelsespolitik er også blevet uddannelsespolitik og omvendt. Derudover kobles det også til en socialpolitisk diskurs. Beskæftigelsesdiskursen dominerer en del andre politikområder og nu også det at være menneske. Det er beskæftigelsespolitikken, som gør uddannelses- og socialpolitikken til sine redskaber og ikke omvendt. Det er alle andre områder og den måde som samfundets mål omtales på, som er blevet gennemsyret af en beskæftigelsesdiskurs. Målet for stort set alle andre politikområder er i større eller mindre omfang et spørgsmål om at øge beskæftigelsen på kort eller langt sigt.

Unge i uddannelse

De unge bliver fremhævet som en særlig type ledige, hvor det at være “ung” og ledig bliver et særligt problem, forskelligt fra at være “voksen” og ledig. Det er ikke bare et problem, at de er på kontanthjælp, men også, at de er unge: *“De mange unge på kontanthjælp er en kæmpe udfordring”* (Regeringen: 2013, 1).

De unge hører ikke hjemme i kontanthjælpssystemet, som er for de “voksne”. Så selvom der eksisterer “voksne” ledige uden uddannelse, så prioriterer reformen “unge” uden uddannelse. *“Aftalepartierne er enige om, at unge mennesker uden uddannelse ikke bør have deres gang i et jobcenter. Fremover er målet derfor, at indsatsen for unge uden uddannelse bør foregå i et miljø, hvor uddannelse er i centrum”* (Regeringen: 2013, 3). Det artikuleres at, der eksisterer et usundt miljø i et jobcenter og derfor skal de unge holdes væk. Det artikuleres dermed, at de unge bliver påvirket negativt i et jobcenter. De unge har brug for et andet miljø. På den måde tales jobcenteret ned.

Derfor artikuleres målet også anderledes: *“(…) unge om at tage en uddannelse og voksne om at komme i arbejde”* (Regeringen: 2013, 1). Hvor det for de “voksne” ledige er målet at komme i beskæftigelse, så er det ikke tilfældet for de “unge”. Målet om uddannelse, er vigtigere end beskæftigelse. Fx. artikuleres det, at et job kan være middel til at opnå målet om uddannelse. *“For andre kan et job medvirke til, at den unge bliver afklaret omkring sine uddannelsesmuligheder”* (Regeringen: 2013, 2).

“Ung” er et moment, hvortil der er knyttet nogle forestillinger om, hvad de unge er for en type ledige, men også hvad de bør være. *“For unge skal ikke være på kontanthjælp – de skal mødes med en tro på, at de har potentiale til at få en uddannelse, som kan give dem fodfæste på arbejdsmarkedet, og en indsats, der understøtter målet om uddannelse”* (Regeringen: 2013, 1). Unge artikuleres som en gruppe, der har potentiale. Men reformen artikulerer også, hvad de unge skal bruge deres potentiale til, nemlig at få en uddannelse. På den måde artikulerer reformen en retning for de unges potentiale. Når de skal mødes med en tro på deres potentiale, så er det med henblik på at lede de unge mod en uddannelse og derved får det betydning af en form for opdragelse. Uddannelse artikuleres som et middel til at få fodfæste

på arbejdsmarkedet. Men det bliver også artikulert som et mål i sig selv. I den nævnte artikulation kan det derfor være uklart, hvad reformen prioriterer højest. Men som middel til at få en uddannelse bliver det artikulert, at de unge har brug for nogen, der “*tror*” på dem. Fraværet af “*tro*” eller måske snarere tillid/forventninger bliver dermed også artikulert som problemet i kontanthjælpssystemet og årsagen til, at unge ikke er i job eller uddannelse. Unge ledige uden uddannelse konstrueres som en gruppe, hvor omgivelserne ikke tror på deres potentiale. De lediges identitet skal altså transformeres fra et passivt offer i systemet til et aktivt uddannelsessøgende individ, der udnytter sit potentiale.

Ved at sætte ydelserne ned til SU-niveau for unge under 30 år, gøres det klart, at er man ung, så bør man være igang med en uddannelse. Den nye ydelse, der erstatter kontanthjælpen kaldes derfor “*uddannelseshjælp*” (Regeringen: 2013, 2). På den måde artikuleres det, at en for høj ydelse kan være grunden til, at de unge ledige ikke har taget en uddannelse. Man hjælper de unge ledige ved at skære i deres ydelse. Økonomi, eller mangel på samme, bliver konstrueret som en afgørende faktor for at få unge i uddannelse. Det passer ind i en overordnet diskurs, hvor “*ret og pligt*” meningsudfyldes af en økonomisk logik. Når ydelserne (rettighederne) for unge i og udenfor uddannelsessystemet strømlines, så kan det være en omskrivning af, at “*det skal kunne betale sig at arbejde*”. Nu skal det blot kunne betale sig at være studerende fremfor at være på kontanthjælp. “Rettighederne” indskrænkes, mens “pligterne” øges for unge på kontanthjælp, så det bedre kan “betale sig at tage en uddannelse”. Det kan også ses som et opgør med “passive” unge kontanthjælpsmodtagere, der i stedet skal udnyttes deres potentiale “aktivt”.

Klare krav og forventninger

“*Krav og forventninger*” er tildels behandlet under formål og problemkonstruktion. Men “*krav og forventninger*” tilskrives også andre betydninger til det at være menneske og ledig. For når manglen på klare krav og forventninger er problemet, så artikuleres det som om nogle grundlæggende menneskelige behov ikke er blevet opfyldt, og at opdragelsen er slået fejl. “*at alle mennesker bliver mødt med klare krav og forventninger, så flere får mulighed for at blive en del af arbejdsmarkedet*” (Beskæftigelsesministeriet: 2013). For at blive en del af

arbejdsmarkedet artikuleres det, at man som menneske skal have mødt "*klare krav og forventninger*". Det gælder ikke kun om, at man som ledig opfylder nogle krav og forventninger, hvis ikke man gør det som menneske. Det kan også kobles til en pædagogisk diskurs, hvor de ledige skal opdrages af systemet/staten. Det er ikke kun de lediges rolle eller identitet som artikuleres på en ny måde, det er også forholdet mellem staten og borgerne, som får en ny betydning. Staten går ind og overtager rollen som opdrager af borgerne. Det er et diskursivt skifte fra "Flere i arbejde"-reformen, der i en vis henseende forsøgte at artikulere mere selvstyring til de ledige i form af selvregistrering på jobnet.

Sammenkoblingen af "krav og forventninger" er en agonistisk modsætning. For "*krav*" har en negativ værdi, mens "*forventninger*" har en mere positiv værdi. Det er negativt at kræve noget af nogen, men positivt at forvente noget af nogen. Derfor kan man tale om et differensforhold eller et agonistisk forhold. Ved at gøre både "*krav*" og "*forventninger*" ækvivalente med den overordnede reformdiskurs dækker man over deres modsætningsforhold. Reformen kan derfor både artikuleres som en stramning af kravene til kontanthjælpsmodtagere og som en hjælp til kontanthjælpsmodtagerne, som man nu har forventninger til.

"*Klare krav og forventninger*" har dog tilnærmelsesvist også samme betydningstilskrivning som "*ret og pligt*" og bliver i kontanthjælpsreformen også andre steder omskrevet til: "*kontanthjælpssystemet skal bygge på klare rettigheder og pligter.*" (Regeringen: 2013, 6).

"*Klare*" nævnes gentagne gange. Det artikuleres som et vigtigt tegn og moment knyttet til en lang række af andre betegnelser. Når "*klare*" knyttes til "*krav/forventninger*" og "*ret/pligt*", så fungerer det som en understregning af deres betydning. Der er tale om klare rettigheder og pligter og ikke uklare rettigheder og pligter. Så hvis de ledige har troet, at "*ret og pligt*" blot var et begreb eller slogan, så skal de nu vide, hvad "*ret og pligt*" dækker over: "*så det er tydeligt for den enkelte, at der er et klart rådighedskrav forbundet med at modtage kontanthjælp.*" (Regeringen: 2013, 7). Det kan dog også ses som en form for politisering og opgør med uklare regler, som et led i opgøret med en passiv beskæftigelsespolitik.

Ret og pligt - med størst fokus på pligt

Balancen mellem ret og pligt artikuleres i reformen mest til fordel for pligt. Man kan sige, at pligterne til dels er ved at vinde den agonistiske kamp mellem ret og pligt. Spændingen mellem de to momenter og deres forskeligheder tydeliggøres. Balancen mellem ret og pligt er ikke længere så vigtig. Men alligevel bliver rettigheder koblet til pligter: *“Aftalepartierne er enige om, at kontanthjælpsystemet skal bygge på klare rettigheder og pligter”* (Regeringen: 2013, 6). Men *“rettigheder”* bliver ikke nævnt derefter og dermed heller ikke tilskrevet nogen særlig diskursiv betydning. *“Rettigheder”* er i sagens natur en tom betegnelse, hvori der kan ligges, hvad som helst. Men i reformen er *“rettigheder”* ikke en tom betegnelse på grund af et meningsoverskud, men snarere fordi man ikke tillægger *“rettigheder”* nogen betydning overhovedet. Det tages måske som en implicit selvfølge, hvad *“rettighederne”* består af. Ikke desto mindre har *“rettigheder”* en positiv værdi, hvorfor betegnelsen stadig er med til at opretholde en diskursiv modvægt til *“pligter”*, som har en negativ værdi.

Hvor der tidligere (fx i Arbejdsmarkedsreformen i 1994) var et behov for at artikulere enhver form for aktivering som en rettighed, så er det ikke længere tilfældet. Nu er det hele mere eller mindre pligter, som skal udføres af den ledige. Lige efter, at *“ret og pligt”* bliver nævnt, da nævnes alle pligterne: *“...jobparate kontanthjælpsmodtagere skal arbejde for deres kontanthjælp, ligesom der skal sanktioneres ved manglende rådighed...”* (Regeringen: 2013, 6). Derefter nævnes det, at der skal indføres et mere effektivt rådigheds- og sanktionssystem. Der er et tydeligt fokus på *“pligterne”* og et fravær af fokus på *“rettigheder”*. Den eneste *“rettighed”*, der bliver artikulert implicit er *“retten”* til at modtage kontanthjælp, som de ledige altså nu skal yde mere for at modtage. Det artikuleres som en form for advarsel eller skræmme diskurs. Hvis man troede, at man kunne modtage kontanthjælp uden at yde noget, så kan man godt tro om: *“...så det er tydeligt for den enkelte, at der er et klart rådighedskrav forbundet med at modtage kontanthjælp”* (Regeringen: 2013, 7). Dermed artikulere man også, at ledige før reformen har været uvidende om deres pligter. *“Ret og pligt”* -diskursen bliver altså meningsudfyldt af en *“Noget-for-noget”*-logik.

Opgør med passivkulturen

“Aftalepartierne er enige om, at der skal gøres op med passivkulturen...” (Regeringen: 2013, 7). Trods adskillelige arbejdsmarkeds- og beskæftigelsesreformer siden 1994, så er der stadig behov for et opgør med passivkulturen. Det er et opgør, der aldrig slutter og er derfor en evig antagonistisk kamp om at udslette passiviteten. *“Passivitet”* artikuleres som en ødelæggende fjende. *“Passivitet”* er derfor en del af en differenslogik. Det positive er alt, hvad der er *“aktivt”*, mens det negative er alt *“passivt”*.

Som et led i opgøret med passivkulturen, så bliver passivitet gjort til en umulighed. Muligheden for, at kommunerne kan friholde nogen fra en *“aktiv indsats”* artikuleres som ikke eksisterende: *“Aftalepartierne er ligeledes enige om at afskaffe matchsystemet og dermed muligheden for, at kommunen kan beslutte, at en kontanthjælpsmodtager ikke skal have en aktiv indsats”* (Regeringen: 2013, 7). Tidligere blev ledige opdelt i 5 matchgrupper alt efter, hvor arbejdsmarkedsparete de var. Der blev taget hensyn til lediges forskelligartede problemer. Med kontanthjælpsreformen afskaffes matchsystemet som led i opgøret med passiv forsørgelse. Kontanthjælpsreformen artikulerer to muligheder: enten er man jobparat eller også er man uddannelsesparat. I Kontanthjælpsreformen bliver lediges problemer ikke artikuleret, men derimod fokuseres der ensidigt på de lediges potentiale, og at ledige mødes med forventninger. Problemer ignoreres og positive elementer fremhæves. Det tyder på, at reformen artikulerer en problemløsning, der består i at opdrage de ledige.

Nytteindsats

Nytteindsatsens funktion tydeliggør reformens opdragende formål. Med nytteindsatsen bliver det også tydeligt, at der artikuleres et opgør med passivkulturen, og at man tager *“noget-for-noget”*-logikken til sig som en del af *“ret og pligt”*-diskursen. Det gøres til et krav, at ledige kontanthjælpsmodtagere skal yde for deres overførselsindkomst: *“Krav om at arbejde for kontanthjælpen”* (Regeringen: 2013, 8). Det at modtage kontanthjælp bliver sidestillet med et arbejde, selvom vilkårene er nogle andre. Betegneren *“arbejde”* bliver dermed tilskrevet flere betydninger og dermed gjort til en tom betegnelse. For når det artikuleres, at der stilles krav om, at de ledige skal arbejde for deres kontanthjælp, så er det en anden type arbejde end det, der findes på det ordinære arbejdsmarked. Når *“krav”* bliver et af momenterne, der

knyttes til *“arbejde”*, så får *“arbejde”* form af tvangsarbejde. De ledige bliver givet tre valgmuligheder: *“De aktive tilbud, som jobparate kontanthjælpsmodtagere bliver mødt med efter senest tre måneder, består af krav om at arbejde for kontanthjælpen i en nytteindsats, virksomhedspraktik eller i et løntilskudsjob”* (Regeringen: 2013, 8). Såfremt den ledige siger nej til de aktive tilbud, så følger sanktioner. De ledige har selvfølgelig også den mulighed, selv at finde et arbejde eller påbegynde en uddannelse, som er reformens formål.

Men *“arbejde”* artikuleres også i en form, der ligner frivilligt arbejde. *“Nytteindsats må ikke være konkurrenceforvridende”* (Regeringen: 2013, 8). Det betyder, at nyttejob ikke må tage form af ordinært arbejde og skal altså være arbejde, som ellers ikke ville blive udført af andre. På den måde ligner nyttejob frivilligt arbejde. Derudover knytter man sjældent betegnelsen *“nytte”* til almindeligt lønmodtagerarbejde. Så *“nytte”* reartikuleres på ny, for der er ikke tale om frivilligt arbejde, men at den ledige skal være til *“nytte for samfundet”* og eliminere den førnævnte passivkultur.

Man kan også her se det som om, at staten påtager sig en rolle som opdrager ved at etablere disse nyttejob. Reformen reartikulerer dermed ikke bare nyttebegrebet, men en ny form for arbejdspligt. Når staten tildeles en vidtgående rolle i styringen af de ledige, så er det en diskontinuitet i forhold til *“Flere i arbejde”*-reformen. Økonomi er ikke længere kun det eneste incitament, der styres efter. Nu er nyttejob, det som skal motivere de ledige til et ordinært job eller til en uddannelse.

Ved at fremhæve *“nytte”*, da artikuleres også, at kontanthjælpsmodtagere ellers ikke har været til nytte eller gjort nytte. Når det derudover artikuleres, at kontanthjælpsmodtagere nu skal arbejde for deres kontanthjælp, så artikuleres det også, at kontanthjælpsmodtagere hidtil bare har hævet deres kontanthjælp uden at yde noget til gengæld på anden vis. Det artikuleres som, at det ikke længere er i orden *“bare”* at være kontanthjælpsmodtager, der skal præsteres noget. Dermed er kontanthjælp heller ikke længere bare en social ydelse. Arbejdsløshed bliver heller ikke længere betragtet som en midlertidig social ulykke, forårsaget af mangel på arbejde. Kontanthjælpsmodtagere artikuleres som en gruppe, der kan arbejde, men blot har valgt det fra, hvilket ikke længere skal være muligt. Det artikuleres derfor både som en ren utilitaristisk

beskæftigelsesdiskurs, hvor kontanthjælpsmodtagere er egennyttmaksimerende og derfor ikke bidrager til samfundet. Men på den anden side artikuleres kontanthjælpsmodtagere også som umyndiggjorte, der behøver opdragelse til at udnytte deres potentiale. Redskabsviften er udvidet betydeligt i forhold til “Flere i arbejde”-reformen. Så selv om “Fattigdomsydelserne” blev afskaffet, så er det nu en anden gruppe, der får ydelserne beskåret. Men der kræves ikke kun mindre økonomisk råderum af de ledige. De ledige skal også indgå i en form for statslig opdragelsesindsats gennem nytteordningen. Opdragelse er det moment, der tydeligst viser en diskontinuitet i forhold til “Flere i arbejde”-reformen.

Reform af beskæftigelsesindsatsen 2014

- Reformens formål og problemkonstruktion

“Beskæftigelsesindsatsen skal til enhver tid understøtte, at Danmark har et velfungerende og fleksibelt arbejdsmarked med lav strukturel arbejdsløshed og høj beskæftigelse” (Regeringen: 2014, 1). Der er ikke så meget nyt i formålet, som cementerer den diskurs, der har eksisteret siden Arbejdsmarkedsreformen, hvor den strukturelle ledighed er i fokus. Den dominerende diskurs er, at det er muligt for arbejdsmarkedet at opsuge langt flere arbejdsløse. Det er derfor stadig en udbudspolitisk diskurs, der dominerer, ligesom det også var tilfældet i “Flere i arbejde” -reformen og Kontanthjælpsreformen. I de nævnte reformer er det afgørende at få flere i arbejde. Grupper som ellers ikke har været arbejdsparate skal gøres klar til arbejdsmarkedet.

“Fleksibilitet” er et vigtigt moment og løsningen på beskæftigelsesproblemerne, hvoraf manglende *“fleksibilitet”* også er et af hovedproblemerne. Formålet er derfor også at øge *“fleksibiliteten”*. *“Fleksibilitet”* artikuleres som forudsætningen for lav strukturel arbejdsløshed og høj beskæftigelse. Her trækkes der indirekte på *“flexicurity”*-begrebet, som tager form som en diskurs, hvorom reformens virkelighed konstrueres. For et *“fleksibelt”* arbejdsmarked er netop grundstenen til “Den danske model”. Men *“fleksibilitet”* kan have forskellige betydningstilskrivninger. Det er nemlig ikke defineret, hvad et *“fleksibelt”* arbejdsmarked dækker over eller hvilken gruppe, der skal være mere *“fleksibel”*, samt

hvordan. Både *“arbejdsmarkedet”* og *“fleksibilitet”* kan i den forbindelse være både flydende og tomme betegnelser, fordi de har så mange forskellige betydningstilskrivninger. I en dansk kontekst er det også næsten en diskursiv og politisk umulighed, at et *“fleksibelt arbejdsmarked”* artikuleres negativt, selvom den politiske intention kan være forskellig. Netop derfor kan substansen af disse betegnelser skifte form.

Det dominerende problem som reformen artikulerer indeholder også et tidsmoment. *“For både den enkelte og for samfundet er der store omkostninger forbundet med arbejdsløshed. Det er derfor centralt, at tiden som ledig ikke bliver langvarig”* (Regeringen: 2014, 1). Langtidsledighed er altså problemet. Pga. dagpengereformen i 2010 er dagpengeperioden forkortet til 2 år. Derfor skal tidsaspektet sættes ind i denne sammenhæng, da flere langtidsledige end hidtil vil overgå til kontanthjælpssystemet. Derfor indeholder reformen også *“en særlig indsats for langtidsledige”* (Regeringen: 2014, 8). Det er et spørgsmål om økonomi, da ledighed artikuleres som en *“omkostning”*. Ledighed er ikke kun en *“omkostning”* for den ledige, men altså også for samfundet. Derfor er en *“hurtig”* indsats afgørende for at minimere disse *“omkostninger”*. Målet er, at: *“Flere ledige opnår varig beskæftigelse hurtigst muligt”* (Beskæftigelsesministeriet: 2014). Her får et *“fleksibelt arbejdsmarked”* dets betydning ved *“hurtigt”* at kunne absorbere ledige, så langtidsledigheden reduceres. Løsningen artikuleres blandt andet i reformen som et større samarbejde mellem virksomheder og jobcentre på tværs af kommunegrænser, *“så virksomhederne kan få den arbejdskraft, de har brug for”* (Regeringen: 2014, 7). På den måde artikuleres det ikke som om, at det er virksomhederne, der skal være *“fleksible”*. De er snarere arbejdstagerne og de ledige, der skal være *“fleksible”* i forhold til at opfylde virksomhedernes behov.

Uddannelsesløft forbeholdt dem med ingen eller kort uddannelse

Reformen begrænser, hvem der kan få del i uddannelse som del af deres ledighedsperiode og hvilket uddannelsesforløb man kan deltage i. Hidtil har alle uanset uddannelsesmæssig baggrund kunnet deltage i et 6-ugers selvvalgt uddannelsesforløb. Med reformen forbeholdes uddannelse for dem, man antager har brug for det. *“Aftalepartierne er enige om, at*

uddannelsesindsatsen målrettes ledige med færrest kompetencer” (Regeringen: 2014, 3). Uddannelse artikuleres som en del af løsningen for nogle ledige, men ikke alle. *“Ordningen målrettes ufaglærte og faglærte ledige samt ledige med en kort videregående uddannelse, der samtidig har en erhvervsfaglig uddannelse* (Regeringen: 2014, 3). Der gøres dermed forskel på, hvilke problemer de ledige har. For de højtuddannede er manglende, forældet eller forkert uddannelse således ikke et problem, der kan løses med et 6 ugers kursus. Mens det for ledige med ingen eller kort uddannelse kan være vejen ud af ledighed. Når indsatsen målrettes ufaglærte og ledige med en erhvervsfaglig uddannelse, så antages det at disse har for lidt eller en forkert uddannelse og har brug for et løft.

Et uddannelsesløft bygger på en diskurs om, at uddannelse forhøjer de lediges værdi. Det betyder, at når fokus er på uddannelse, så underprioriteres og overses andre kompetencer. Ledige uden uddannelse bliver derfor også automatisk artikuleret som potentielt værende uden læse-, skrive-, eller regnefærdigheder. *“Ledige uden uddannelse tilbydes læse-, skrive og regnekurser af jobcentret”* (Regeringen: 2014, 5). Unge under 25 år, der ikke har afsluttet en ungdomsuddannelse vil altid blive testet for manglende boglige kvalifikationer og vil have pligt til at opnå disse. *“Hvis testen påpeger problemer, får den unge ret og pligt til at deltage i relevant undervisning”* (Regeringen: 2014, 5). De ledige bliver identificeret med deres uddannelse eller mangel på samme. Derfor indgår det også som en del af reformen, at ledige kan få *“papir på deres uformelle kvalifikationer”* (Regeringen: 2014, 5). Det er vigtigt, at ens kvalifikationer kan bevises, da det er papirerne, der tæller. Det stemmer overens med en udbudspolitisk diskurs, for ved at give folk papirer på deres uformelle kompetencer, så bliver de mere *“fleksible”* og klar til at tilfredsstille arbejdsmarkedets behov. Det er ikke kun økonomiske incitament, men uddannelse/de rette kvalifikationer, som skal medvirke til at flere ledige bliver klar til arbejdsmarkedet. Ligesom i Kontanthjælpsreformen er problemet en kombination af manglende evne og vilje. Men der anvendes dog ikke økonomiske incitament til at få de ledige i uddannelse, når det som her gælder dagpengemodtagere.

Selvom man tilhører målgruppen kan man dog ikke deltage i alle former for uddannelse. Nu kræves det, at uddannelserne skal være jobrettede og stå på en positiv-liste over uddannelser.

Man vælger ikke selv, men i samarbejde med jobcenteret. Nogle uddannelser er mere gavnlige end andre i forhold til arbejdsmarkedet. Det forudsættes, at Beskæftigelsesministeriet og jobcenteret ligger inde med viden om, hvilke kompetencer der er brug for. Det fremgår, at virksomhederne har direkte eller indirekte indflydelse på, hvilke kurser, der tilbydes: *“mere jobrettet uddannelse, så ledige i højere grad besidder de kompetencer, som virksomhederne efterspørger”* (Regeringen: 2014, 3). Deltagelse i kurserne skal ikke ske af ren lyst, men for at hjælpe virksomhederne med at finde kvalificeret arbejdskraft.

Ansvar og rådighed

“Mere ansvar til den enkelte og styrket rådighed” (Regeringen: 2014, 6). Der gælder stort set den samme problematik med momenterne *“rådighed/ansvar”* som med *“ret/pligt”*. *“Ansvar”* og *“rådighed”* er så tæt koblede i artikulationen, at de bliver ækvivalente, selv om de i deres betydning også kunne være en del af en differenslogik. De får ikke deres betydning ved at være forskellige fra hinanden i denne sammenhæng, men ved at være forskellig fra intet ansvar og ingen rådighed. Det er ikke hinandens antagonistiske fjender, men deres forhold er agonistisk, og potentielt antagonistisk i en anden sammenhæng.

“Ansvar” er i artikulationen en tom betegner. *“Ansvar”* kan og bliver indholdsudfyldt på utallige måder fra den politiske højrefløj til venstrefløj. I reformen har det derfor stor betydning, at *“ansvar”* kobles til *“rådighed”* og ikke til absolut frihed. Dermed afgøres det, at *“ansvar”* ikke skal forstås som det frie liberale ansvar, uden indblanding fra andre aktører (staten), men snarere en form for frihed under et forpligtende *“ansvar”*. *“Ledige har selv ansvaret for at registrere egne jobsøgningsaktiviteter i jobloggen”* (Regeringen: 2014, 6). *“Ansvaret”* bliver artikuleret som, at man får *“ansvar”* for at leve op til nogle regler, som reformen fastsætter. Man får ikke det fulde *“ansvar”* for sin ledighed. Deraf også omtalen som *“mere ansvar”*, *“større medindflydelse”* og *“mere valgfrihed”* (Regeringen: 2014, 6). Det er betegnelserne: *“mere”* og *“større”*, som man skal ligge mærke til. De graduerer *“ansvar”*, så *“ansvar”* ikke bliver artikuleret som en absolut størrelse, men noget man kan have mere eller mindre af. Det er en helgardering, for så kan det nemlig diskuteres om reformen opfylder

målet om *“mere ansvar”*. For ingen kan præcist sige, hvad *“mere”* dækker over eller hvor meget *“mere”* ansvar, der er tale om. Så hvis ikke *“ansvar”* i forvejen var en tom betegnelse, så bidrager *“mere”* til at tømme *“ansvar”* yderligere for mening.

“Rådighed” artikuleres som en funktion, der skal kontrollere om, de ledige nu også lever op til deres *“ansvar”*. *“Jobcentrene får samtidig mulighed for at give rådighedsafprøvende tilbud, hvis de finder, at den ledige ikke medvirker aktivt i indsatsen”* (Regeringen: 2014, 6). Med mere *“ansvar”* følger en større rådighedsforpligtigelse. Når *“rådighed”* kobles med *“ansvar”*, så får artikulationen den betydning, at *“ansvar”* italesættes som *“ansvar”* under opsyn. Der gives ikke fuld tillid til, at de ledige kan forvalte deres *“ansvar”*. *“Rådighed”* er med til at begrænse selvansvaret for den enkelte ledige. Fx får de ledige *“ansvaret”* for at booke samtaler med jobcenteret eller a-kassen, samt tilmelde sig jobsøgningsaktiviteter. Hvilket artikuleres som en rettighed man kan miste, hvis ikke man lever op til sit *“ansvar”* og sin rådighedsforpligtigelse: *“(Jobcenteret og a-kassen red.) de kan fratage ledige retten til selv at booke samtaler, hvis det vurderes, at den enkelte ikke kan administrere det”* (Regeringen: 2014, 6). Det viser også en sammenhæng med *“ret/pligt”*-retorikken. Man har nogle rettigheder, men hvis ikke man overholder sine pligter (sit ansvar), så fratages ens rettigheder. Det er systemet, der definerer hvordan man skal forvalte sine rettigheder. Rettighederne (ansvaret) er på en og samme tid også en pligt, som man ikke kan fralægge sig.

En individuel og tidlig indsats

Indsatsen skal tilpasses den enkelte ledige, hvilket også fordrer en fleksibel beskæftigelsesindsats som nævnt i formålskonstruktionen. *“(.) ledige skal have en individuel og meningsfuld indsats med et klart jobsigte”* (Regeringen: 2014, 1). Indsatsen skal ikke kun tilfredsstille individuelle behov, men have et *“klart jobsigte”*. Endvidere skal indsatsen samtidig være meningsfuld. *“Meningsfuld”* er i sig selv en tom betegnelse, da *“mening”* kan tilskrives utallige betydninger. Derfor får *“meningsfuld”* sin betydning ved at koble sig til de andre momenter. For at indsatsen skal være *“meningsfuld”*, så skal den altså være *“jobrettet”* og *“individuel”*. Der kan dog være en agonistisk konflikt mellem et *“klart jobsigte”* og en *“individuel indsats”*. Man kan fx. forestille sig, at *“individuelle”* hensyn fordrer en type af

job, som ikke nødvendigvis har et *“klart jobsigte”*. Og omvendt, at et *“klart jobsigte”* ikke opfylder *“individuelle”* behov. Det kan være et spørgsmål om, hvad der prioriteres højest.

Som et led i *“En individuel og tidlig indsats”* introduceres *“Det intensiverede kontaktforløb”* (Regeringen: 2014, 2). *“Det intensiverede kontaktforløb”* indeholder nogle af de samme elementer som sås ved *“Den individuelle handlingsplan”* i Arbejdsmarkedsreformen. Konkret indeholder kontaktforløbet i de første 6 måneders ledighed månedlige samtale med jobcenteret, samt fælles samtaler, hvor både jobcenter og a-kasse deltager. Det munder ud i, at de i fællesskab lægger en plan som den ledige skal følge: *“Samarbejdet mellem jobcenter og a-kassen omkring det intensiverede kontaktforløb understøttes blandt andet ved, at begge parter medvirker til at udarbejde den lediges personlige plan”* (Regeringen: 2014, 2). Det artikuleres, at det er en *“personlig plan”*, som var det den ledige selv der *“personligt”* havde udarbejdet den. Det er selvfølgelig her den *“individuelle indsats”* får sin betydning. Ved i artikulationen at knytte planen tæt til den ledige og ved at personliggøre den, så bliver *“planen”* mere forpligtende. Men samtidig, så er det en *“plan”* som jobcenter og a-kasse *“medvirker”* til og i praksis udarbejder. *“A-kassen introducerer og påbegynder en personlig plan for den ledige”* (Regeringen: 2014, 2) Det antyder, at det i større grad er a-kasse og jobcenter, der har indflydelse på planen end den ledige selv.

Selvom, der bliver flere samtaler mellem den ledige og jobcenter/a-kasse, så bliver der dog færre aktiveringstilbud. *“For at målrette indsatsen får alle ledige fremover ret og pligt til ét aktivt tilbud”* (Regeringen: 2014, 2). Det kan både sammenlignes med logikken fra Arbejdsmarkeds-reformen, hvor *“aktivering”* blev artikulert som både en *“rettighed”* og en *“pligt”*. Men det kan også sammenlignes med *“Flere i arbejde”*-reformens opgør med *“hovedløs”* aktivering og dermed også aktivering, der ikke er målrettet. Aktiveringstilbuddene skal igen være mere målrettede, og i den sammenhæng er ét tilbud tilstrækkeligt.

Opsamling

Den største forskel på Kontanthjælpsreformen og Reform af beskæftigelsesindsatsen er, at indsatsen overfor kontanthjælpsmodtagerne bærer mere præg af opdragelse, (arbejds-)disciplinering og der anvendes økonomiske incitament.

Reformerne kan dog på centrale punkter ses som udtryk for det samme diskursive regime. Især momentet "*uddannelse*" binder de to reformer sammen og betegner en diskontinuitet i forhold til "Flere i arbejde"-reformen. Målet er stadig, at flere kommer i beskæftigelse, men midlet til at klargøre de ledige til beskæftigelse er et ganske andet end i "Flere i arbejde"-reformen. "*Uddannelse*" er slet ikke en del af "Flere i arbejde"-reformen, som er det væsentligste moment i både Kontanthjælpsreformen og Reform af beskæftigelsesindsatsen. Det store fokus på uddannelse i begge reformer kan derfor tildels sammenlignes med Arbejdsmarkedsreformen, hvor problemet blev artikulert som, at de ledige manglede de rette kvalifikationer. Men fokus i 2013/14 er dog ikke strukturelt, men har et mere udbudsorienteret og individuelt perspektiv. Uddannelse bliver i stedet et spørgsmål om opdragelse og udnyttelse af de lediges potentiale. Uddannelse bliver en norm som især de unge ledige skal leve op til. De lediges værd består også generelt i at kunne fremvise de rette uddannelsespapirer.

Selvom målet om uddannelse er det samme for begge reformerne, så er midlerne dog forskellige. Som nævnt tidligere, så kunne en afskaffelse af "*fattigdomsydelserne*", i starten af regeringsperioden, signalere et diskursskifte væk fra økonomiske incitament og tilbage til en mere socialorienteret diskurs. Men Kontanthjælpsreformen artikulerer, at økonomiske incitament stadig er dominerende, når det gælder om at få unge i beskæftigelse eller uddannelse. Her er der ikke sket et diskursskifte i forhold til "Flere i arbejde"-reformen. Kontanthjælpsreformen artikulerer blot en nedsat kontanthjælp som en form for "uddannelseshjælp". Dermed kobles der stadig til en socialpolitisk diskurs om "*hjælp*" omend betydningen er den samme som "Flere i arbejde"-reformens "kontanthjælpsloft" og "starthjælp", nemlig at bruge økonomiske incitament til at motivere. Den økonomiske diskurs og dets sprog dominerer stadig, ligesom ledighed også artikuleres som en omkostning i Reform af beskæftigelsesindsatsen. De lediges indsats indgår desuden i Kontanthjælpsreformen som en utilitaristisk kalkulation af, hvor nyttige de er.

“*Ret og pligt*”-diskursen er også vendt tilbage, dog i en anden form, der ikke har meget tilfælles med Arbejdsmarkedsreformen. Arbejdsmarkedsreformen forsøgte, at artikulere nogle rettigheder indenfor ledighedssystemet. De ledige blev tildelt rettigheder til fx. aktivering, som skulle hjælpe dem i arbejde, men de blev ikke straks pålagt at gøre deres pligt i form af at arbejde for forsørgelsen eller artikulert som en økonomisk omkostning. I Kontanthjælpsreformen og i Reform af beskæftigelsesindsatsen drejer det sig ikke længere om pligten eller retten til aktivering. Det handler ikke længere om bare at stå til rådighed for diverse aktiveringskurser. I Kontanthjælpsreformen bliver pligten til at yde for sin reducerede kontanthjælp fx. artikulert, som at der bogstaveligt skal arbejdes for ydelsen i form af nyttejob. Det er derfor en umulighed at være “*passiv*” som ung kontanthjælpsmodtager uanset, hvilke sociale problemer man ellers måtte have.

“*Ret og pligt*”-diskursen er derfor snarere transformeret til en “*noget-for-noget*”-diskurs. For reformerne levner ikke plads til, at man i en periode ikke er i stand til at gøre sin pligt og betale tilbage til samfundet. Det er et markant diskursskifte i forhold til Arbejdsmarkedsreformen, som ikke fokuserede på den enkelte ledige som en økonomisk omkostning. Pligtdiskursen har nu overtaget reformerne, hvor rettigheder er noget der i stedet tildeles dem i arbejde, der gør nytte.

Den dominerende diskurs er derfor, at alle kan (og skal) bidrage. Derfor fokuserer Kontanthjælpsreformen på, at ledige har potentiale til at løfte sig ud af ledighed, hvis blot der forventes noget af dem. Arbejdsløshed skyldes dermed, at ledige ikke har udlevet deres potentiale fuldt ud. Reformen tegner en diskursiv virkelighed, hvor det drejer sig om at udnytte et potentiale snarere end at tilbyde de ledige forsørgelse. De lediges potentiale og ressourcer er i Kontanthjælpsreformen noget som staten tager ejerskab over. Det er sammenligneligt med, at Reform af beskæftigelsesindsatsen kræver mere “*fleksibilitet*” af de ledige, ved at de skal omstille sig i form af uddannelse/opkvalificering og tilpasse sig virksomhedernes behov, samtidig med, at de skal deltage i en masse samtaler, hvor der bliver sat fokus på “*fleksibilitet*”. De ledige skal være “*fleksible*” for at passe ind i ledighedssystemet. Med andre ord er omstillingsparathed ikke kun vigtigt indenfor

arbejdsmarkedet, men i særdeleshed også, når man er udenfor arbejdsmarkedet. Begge reformer viser, at den helstøbte ledige ikke findes, men konstant skal udvikles og tilpasses omskiftelige beskæftigelsesnormer.

Overordnet kan der derfor identificeres to centrale nodalpunkter: “opdragelse/disciplinering” og “utilitarisme/incitamentet”. Reformerne vil opdrage/disciplinere de ledige til beskæftigelse/uddannelse. Samtidig indgår de ledige i en utilitaristisk kalkule, hvor det handler om, at de skal være så nyttige som muligt for samfundet og derfor yde noget for deres overførsel og kræve mindre økonomisk støtte. En række redskaber/momentet bliver derfor brugt til at skabe incitamentet til beskæftigelse/uddannelse. Derfor kan (økonomiske) incitamentet også kobles til denne diskurs.

Ækvivalenskæden: Momentet som bliver ækvivalente med “opdragelse/disciplinering” i en aktiv beskæftigelsespolitik	Ækvivalenskæden: Nodalpunkter som bliver ækvivalente med “utilitarisme/incitamentet” i en aktiv beskæftigelsespolitik
Potentiale	Uddannelseshjælp (reduceret ydelse)
Klare krav	Omkostning
Forventninger	Individuelt fokus (fx. personlig plan)
Nyttejob	Nyttejob (“noget-for-noget”)
Pligter	Virksomhedsrettet og klart jobsigte
Sanktioner	Rådighed
Tiltro (til de lediges evner)	Omstillingsparathed (fleksibilitet)
Uddannelse	Klare krav
“Aktiv-kultur” (Opgør med en “passivkultur”)	Sanktioner
Ansvar	Pligter
Meningsfuld	Aktiv indsats (opgør med passivitet)
Personlig plan / kontaktforløb	

Delkonklusion

I perioden fra 1994 til 2014 ses det, at "*aktiv*"-diskursen udgør en hegemonisk diskurs. I alle reformerne er der kontinuitet i artikulationen af opgøret med en "*passiv*"-kultur og en dyrkelse af en "*aktiv*"-kultur. "*Aktiv*" indgår derfor i en differenskæde med "*passiv*". Lige så meget som der fokuseres på "*aktivitet*" bliver der også fokuseret på at undgå modstykket. Det er ikke en hegemonisk kamp om diskurser, for passivside har ingen stemme eller diskurs. Der stilles ikke på noget tidspunkt spørgsmål ved, om de ledige skal aktiveres. Det tages for givet, som en objektiv sandhed, at de ledige skal aktiveres. Denne præmis er blevet bredt accepteret politisk. Ingen kan således forestille sig et beskæftigelsessystem, hvor en "*aktiv*" strategi ikke er en del af løsningen. Alligevel artikuleres der i alle reformerne et opgør med "*passivitet*", som om ingen af de foregående *aktiv*-strategier har virket. Det er altså en kamp, der er vundet på forhånd og som ingen modstander har, men alligevel fortsætter kontinuerligt i det uendelige.

Forskellen er, derfor hvordan "*aktiv*" bliver meningsudfyldt. Der kobles ikke helt de samme elementer til fx en "*aktiv*" arbejdsmarkedspolitik som til en "*aktiv*" beskæftigelsespolitik, selvom der er konsensus om, at politikken skal være "*aktiv*".

"*Ret og pligt*" er en del af en dominerende diskurs i hele perioden, også når den ikke nævnes bogstavligt. Men betydningstilskrivningen af "*ret og pligt*" er præget af diskontinuitet. Diskursen har som nævnt ændret form fra en afkobling af "*rettigheder*" og "*pligter*" i en "*noget-for-ingen*"-logik til en "*noget-for-noget*"-logik. Det handler om, hvordan man kan få de arbejdsløse til at gøre deres "*pligt*" og dermed bidrage til samfundet. Så selvom "*ret og pligt*" bliver artikuleret mest i 1994-reformen, så er der i denne reform langt mere fokus på "*rettigheder*", end, hvad der er tilfældet fra 2001-2015. "*Pligterne*" bliver i hvert fald flere og flere, og kontrollen skærpet. Så selvom "*ret og pligt*" ikke skilles ad i artikulationen, så er det antagonistiske modsætningsforhold ikke elimineret. Der foregår en konstant hegemonisk kamp om, hvad der har størst betydning i denne "*ret/pligt*" konstellation. En kamp, som "*pligt*" diskursivt ser ud til at have vundet. Der bliver i hvert fald lagt mere vægt på at indføre

nye "*pligter*" i reformerne, og ikke nye "*rettigheder*". Derudover kæmpes der ikke så meget om at bevare de eksisterende "*rettigheder*", som der kæmpes om at fremhæve og synliggøre de eksisterende "*pligter*". Det er en tendens, der bliver mere tydelig efterhånden som socialpolitik ikke længere er en markant del af beskæftigelsespolitikken.

En markant diskontinuitet kan netop observeres i transformationen fra arbejdsmarkedspolitik til beskæftigelsespolitik.

1994-reformen indeholder en bred vifte af initiativer. Derudover bliver der ikke fokuseret så hårdt på, at ledighed er de lediges ansvar alene. Der gøres plads til, at arbejdsløsheden skyldes manglende efterspørgsel og netop derfor inkluderes socialpolitiske tiltag for at afbøde konsekvenserne af ledighed. Der indføres via jobrotation og jobdeling en form for solidaritet med de arbejdsløse. Derfor er fokus ikke så meget på den enkelte ledige.

Med beskæftigelsespolitikken indtræden og 2002-reformen ændres fokus til kun at omhandle, hvordan man får ledige i beskæftigelse. Selvom "*ret og pligt*" også er en del af 2002-reformen, så skifter diskursen nu form til en "*noget-for noget*"-logik, hvor det skal "*kunne betale sig at arbejde*". Det bliver artikulert, at dem i arbejde ikke længere er så villige til at "at betale" for dem uden arbejde. Det er denne retfærdighedsdiskurs om "*noget-for-noget*", der ligger bag større krav til de ledige og reducerede ydelser. Dermed angribes den diskurs i 1994-reformen, som forsøgte at afbøde konsekvenserne ved arbejdsløshed. Nu er ydelserserne en hindring for at få ledige i arbejde. Det er økonomi, der holder de ledige fra at arbejde.

Det største problem i 2002-reformen artikuleres som et motivationsproblem. Indirekte siges der, at de ledige ikke ønsker et arbejde, medmindre de bliver tilstrækkeligt belønnet for det. Derfor drejer "*ret og pligt*" sig ikke længere om retten og pligten til aktivering/uddannelse. Ledighed blev i 1994-reformen opfattet som, at de ledige ikke kunne få arbejde pga. fx manglende kompetencer. I 2002-reformen bliver det et spørgsmål om vilje og manglende motivation. Derfor bliver kontrollen med de ledige styrket og rådighedskravene skærpet. Samtidig skæres der også i kontanthjælpen for visse grupper. Der er derfor sket et skifte fra en *welfare* til en *workfare* diskurs. Et generelt arbejdsmarkedsproblem bliver til, at de ledige er problemet. De lediges ansvar bliver sat i fokus og arbejdsgivernes/samfundets ansvar

nedtones. En “aktiv” arbejdsmarkedspolitik er på ingen måde det samme som en “aktiv” beskæftigelsespolitik. Der kan derfor identificeres et brud i diskursen mellem de to reformer. 2013/14-reformerne følger dette spor med hensyn til, at der kræves noget af de ledige som betaling for overførselsindkomsten. Især i 2013 står rettighederne klart i skyggen af pligterne. Det er især eksemplificeret ved at kontanthjælpen for unge næsten halveres, og at der kræves “noget-for-noget” i form af arbejdskraft. Det er altså en ren *workfare* diskurs, hvor velfærdens forbeholdes dem i arbejde ved at forringe vilkårene for dem udenfor arbejdsmarkedet.

Der er dog én væsentlig diskontinuitet i forhold til 2002-reformen, da især 2013-reformen fokuserer på, at opdrage og disciplinere de ledige til at udnytte deres “potentiale”. Reformen artikulerer de skærpede krav med en form for moderlig omsorg, hvor staten bedst ved, hvordan de unge skal udnytte deres potentiale. Det moralsk rigtige er ikke kun et spørgsmål om økonomi som i 2002, det er også et spørgsmål om, hvordan de ledige udnytter deres menneskelige ressourcer. Det er også en del af den diskontinuitet, der omhandler et fornyet fokus på uddannelse, hvor de lediges kompetencer skal forbedres, så de opfylder arbejdsmarkedets behov. 2013/14 reformerne er en kombination af 1994-reformens fokus på, at de ledige ikke kan arbejde pga. manglende kompetencer og 2002-reformens fokus på, at de ledige ikke har viljen pga. manglende incitament. Således kan 2013/14 reformen også betragtes som en hybrid i forhold til udviklingen i af “en aktiv beskæftigelsespolitik”, da reformen kan knytte an til både 1994- og 2002-reformens artikuleringer af ledighed.

De analyserede diskurser påvirker måden som subjekterne styres på og er afgørende for, hvilke subjektpositioner de ledige kan indtage. Fx. når diskurserne artikulerer foranstaltninger, der skal motivere de ledige, skrappe rådighedskrav eller fokuserer på pligter fremfor rettigheder. Så når især 2002-, 2013/14-reformerne artikulerer, at problemet ikke er ledighed og manglen på arbejde, men de ledige. Og løsningen ikke er, større efterspørgsel eller ændrede arbejdsmarkedsstrukturer, men at de ledige skal tilpasse sig arbejdsmarkedet.

Det er ikke blot diskurser udledt af formelle paragraffer eller udspil til reformer. Diskurserne påvirker mennesker og måden vi taler til og om gruppen af ledige. Det påvirker noget af det mest grundlæggende i suveræne nationalstater, nemlig forholdet mellem staten og dets

borgere. Altså hvordan staten bruger sin magt til at styre. Derfor er reformartikulationerne ikke bare udtryk for en juridisk lovtekst og nodalpunkterne ikke ubetydelige. Artikulationen gør også ledighed til et etisk spørgsmål, der kan konstruere en ny diskurs som kan forplante sig til resten af det sociale (samfundet) og dermed ikke kun afgrænses til reformen. Moralske artikulationer har potentiale til at repræsentere noget større og dermed interpellere noget om ledige generelt. Det var fx tilfældet med “Dovne-Robert” og “Fattig-Carina” debatten, som hurtigt blev den dominerende diskurs og skabte en holdningsændring i befolkningen (Dansk kommunikationsforening: 05.03.2013). “Arbejde” bliver i reformerne også artikuleret som en moralsk forpligtigelse overfor samfundet, hvor der som nævnt i artikulationsanalysen overvejende spilles på pligten til at arbejde fremfor lysten, hvorfor subjekterne tildeles flere pligter fremfor rettigheder. Værdien ved at være i arbejde bliver ophøjet til forskel fra at være udenfor arbejdsmarkedet, hvilket blev artikuleret i opgøret med passiv forsørgelse. Det kan sammenlignes med Max Webers beskrivelse af den protestantiske arbejdsetik, hvor arbejde og flid er helliggjort (Weber: 2009). Ledighed bliver et etisk spørgsmål, hvor den ufravigelige norm er at være i arbejde, og hvor ledighed tilnærmelsesvist artikuleres som en synd. Det er denne problemstilling fra artikulationsanalysen som vil blive ført videre i subjektiverings- og teknologianalysen, da artikulationen af subjektpositioner også kan sige noget om en generel moralsk norm i reformerne. Det er grundlag for de tre udvalgte styringsteknologier som skal vise, på hvilken måde subjektet styres og ledes hen mod en moralsk norm, hvor det drejer sig om at få subjektet til at gøre sin etiske “*pligt*” og handle som et “*aktivt*” subjekt. Det aspekt vil den følgende governmentality analyse besvare.

Dominerende i diskurser i beskæftigelsesreformer 1994-2014			
“Arbejdsmarkedsreformen” 1994	“Flere i arbejde” 2002	“Kontanthjælpsreformen” 2013	“Reform af beskæftigelsesindsatsen” 2014
<i>Ledighed er et efterspørgsels- og udbudsproblem</i>	<i>Ledighed er et udbudsproblem</i>	<i>Ledighed er et udbudsproblem</i>	<i>Ledighed er et udbudsproblem</i>

Dominerende i diskurser i beskæftigelsesreformer 1994-2014			
“Arbejdsmarkedsreformen” 1994	“Flere i arbejde” 2002	“Kontanthjælpsreformen” 2013	“Reform af beskæftigelsesindsatsen” 2014
<i>“Ret og pligt” i forholdet mellem stat og borger</i>	<i>“Noget for noget” - “Det skal kunne betale sig at arbejde”</i>	<i>“Ret og pligt” som disciplinering og opdragelse</i>	<i>“Ret og pligt” som disciplinering</i>
<i>Ledighed skyldes manglende kompetencer</i>	<i>Ledighed skyldes manglende vilje til at påtage sig et arbejde</i>	<i>Ledighed skyldes manglende vilje til at påtage sig et arbejde</i>	<i>Ledighed skyldes manglende vilje og kvalifikationer</i>
<i>Kollektivt ansvar</i>	<i>Individuelt ansvar</i>	<i>Individuelt ansvar</i>	<i>Individuelt ansvar</i>
<i>Aktiveringsstrategi</i>	<i>Markedsstrategi</i>	<i>Markedsstrategi/ Uddannelsesstrategi</i>	<i>Aktiveringsstrategi/ Markedsstrategi</i>
<i>Welfare</i>	<i>Workfare</i>	<i>Workfare</i>	<i>Workfare</i>

Analyse af den ledige som subjekt

I det følgende vil det blive analyseret, hvordan den ledige konstrueres som subjekt gennem tre styringsteknologier i beskæftigelsesreformerne. Pastoralmagt, Panoptisme og Selvstyring er blevet udvalgt, fordi det er de styringsteknologier som er mest relevante for subjektivering af ledige. Endvidere er det indenfor de styringsteknologier, at forholdet mellem stat og borger er på spil i alle reformerne og forandres fra reform til reform. Det er derfor den etiske dimension ved “Governmentality” som er det interessante, netop fordi det ikke kun siger noget om, hvordan den ledige subjektiveres, men også hvordan forholdet mellem stat og borger udspilles og som vist tidligere forskyder ledighed fra et kollektivt problem til et individuelt.

Pastoralmagt, Panoptisme og Selvstyring er alle teknologier som også sætter fokus på individet/subjektet og hvordan subjektet kan gøres forpligtet til at arbejde.

Det kan, som det følgende vil vise, gøres ved at få subjektet til at sige sandheden om dets indre, ved at få subjektet til at føle sig konstant overvåget og ved at ansvarliggøre subjektet. Det kan bruges til at undersøge, hvordan reformartikulationen søger at påvirke subjektet i en bestemt retning, som skal få subjektet til at påtage sig dets pligt overfor samfundet. For der,

hvor reformartikulationen udøver sin indflydelse i en diskursiv kontekst er ved at konstruere sociale normer for handling. Derved er der tale om "conduct of conduct" altså at lede subjekterne i den "rigtige" retning.

Netop derfor kan disse styringsteknologier vise, hvilken betydning artikulationen af de før nævnte nodalpunkter har for subjektivering af de ledige. Dvs. hvordan de forskellige betydningstilskrivninger af en "aktiv" beskæftigelsespolitik konstruerer subjektpositioner gennem de udvalgte styringsteknologier.

Det kontrollerbare subjekt - overvågning som styringsteknologi

Denne styringsteknologi er netop et af de vigtigste disciplinære redskaber til at lede subjektet i en bestemt retning. Det er også her, at forholdet mellem stat og borger er på spil. Da overvågning og kontrol er et etisk spørgsmål om, hvor grænsen for "Governmentality" går, dvs. hvor meget staten skal styre subjektet.

For at kunne kontrollere om de ledige nu også reelt opfylder deres forpligtigelser, så er det afgørende, at de ledige kan kontrolleres. Det gælder især med hensyn til rådighedskravene, som i varierende omfang er gældende for alle reformerne. Det lader sig rent praktisk ikke gøre at overvåge de ledige hele tiden. De ledige skulle bogstaveligt fængsles, hvis man ville sikre sig, at de var aktive jobsøgende, som brugte al deres tid på at søge job og optimere deres kapaciter. Kun i et fængsel ville man kunne forhindre passive modtagere af overførsler.

Forudsætningen for at forhindre "passive ledige" er derfor, at de ledige er synlige, så de kan styres. Det er her, at forestillingen om et panopticon kan overføres til beskæftigelsesreformerne. De ledige skal gøres synlige for overvågning, og have en bevidsthed om at blive overvåget og kontrolleret. Kun på den måde kan de ledige disciplineres. Men samtidig skal de ikke fysisk overvåges og kontrolleres hele tiden, da det kræver mange ressourcer. I det følgende gives eksempler på, hvor i reformerne det kan ses, at de ledige henholdsvis skal have en bevidsthed om overvågning eller at de gøres synlige for kontrol.

I 1994-reformen gælder, at subjektet skal være til rådighed for aktivering. Måden det kontrolleres på, at den ledige nu også er til rådighed, er ved at give den ledige en masse tilbud

om aktivering. Da der følger sanktioner med ved at afslå et tilbud, så fungerer det som en styringsteknologi, der konstruerer en subjektposition, hvor det sikres, at den ledige er et aktivt subjekt. Det er sværere at overvåge om den ledige er til rådighed for arbejdsmarkedet. Derfor fokuseres der på at sikre, at den ledige er til rådighed for aktivering.

Den individuelle handlingsplan er en mere indirekte styringsteknologi, hvor de ledige gør deres indre kvaliteter synlige for styring, hvorefter jobcenteret indirekte kontrollerer, at de lediges ønsker er de "rigtige", dvs. indenfor normen af, hvad jobcenteret/systemet accepterer. Det er her, at subjektet gøres synlig for overvågning, mens den styringsteknologi, der styrer subjektet er mere usynlig. For det kan i de fleste tilfælde være svært at gennemskue, hvem der styrer subjektet, da kommunikationen kan være formel og upersonlig. Derudover kan den udøvende sagsbehandler gemme sig bag sit embede og altid henvise til længere oppe i systemet, dvs. regler, standardiserede procedurer og en reform/lovtekst.

I 2002-reformen er det afgørende at overvåge og kontrollere, at de ledige er til rådighed for arbejdsmarkedet og dermed aktivt søger jobs. Daværende beskæftigelsesminister, Claus Hjort Frederiksen, beskriver, hvordan de ledige ikke direkte skal overvåges, men have en følelse af at være overvåget: *"De ledige skal ikke mandsopdækkes, men de skal kunne mærke systemets ånde i nakken og tilskyndes til hele tiden at søge arbejde"* (Jyllandsposten: 05.09.02). Her bliver idéen bag panoptisme i grove træk formuleret. Den konkrete styringsteknologi består i en styrket rådighedsafprøvning, det individuelle kontaktforløb og Jobbanken (Jobnet).

Rådighedsafprøvningen består i krav om, at søge et bestemt antal jobs om ugen, tage imod tilbud om job, og krav om at søge bestemte jobs.

Måden at sikre, at subjektet er aktiv jobsøgende er fx. gennem det individuelle kontaktforløb, hvor nogle af de samme mekanismer er gældende som blev anvendt i den individuelle handlingsplan. Det er især samtalen, der er i fokus og hyppigere samtaler end hidtil.

Men den dominerende styringsteknologi bliver at kontrollere, at den ledige søger et bestemt antal jobs. Til dette introduceres Jobnet. Det er her den ledige skal registrere alle sine jobsøgningsaktiviteter. Ved at subjektet gøres online skifter styringen form og bliver mere usynlig. De ledige kan ikke se, hvornår eller hvem, der overvåger dem, da denne opgave altså nu varetages af et it-system. På den måde bliver styringen fremmedgjort og subjektet bliver i

princippet altid overvåget. Derudover forudsættes det, at den ledige er online og registrerer sine aktiviteter. Det griber ind i den lediges udnyttelse af tid. For nu skal den ledige bruge mere tid på registreringsarbejde end hidtil. Det er denne styringsteknologi som med beskæftigelsesministerens ord giver en fornemmelse af, at systemet ånder den ledige i nakken.

I 2013-reformen strammes rådighedskravene yderligere "*så det er tydeligt for den enkelte, at der er et klart rådighedskrav forbundet med at modtage kontanthjælp.*" (Regeringen: 2013, 7). Kontanthjælpsreformen konstruerer derved et subjekt, hvor den samme styringsteknologi er gældende som i "Flere i arbejde"-reformen. Subjektet skal vide, at det bliver kontrolleret og overvåget. Det er ikke kun reglerne i sig selv som er afgørende, men også at den ledige har en vished om, at de findes og håndhæves. Det er følelsen af at blive underlagt systemets krav som er det væsentlige.

Nyttejob-ordningen er dog et eksempel, der ikke følger en panopticon-model. Ved nyttejob er overvågningen synlig 37 timer ugentligt. Det viser, at kontrollen med de ledige over tid igen er blevet mere direkte og som tidligere beskrevet; disciplinerende og opdragende. Man er gået tilbage til en traditionel form for styring. Under fuld kontrol, er der heller ikke særlig mange modmagts-strategier, der kan lykkes. Formålet er derfor på en gang både at kontrollere de ledige og sørge for, at de er aktive. Subjektet skal ikke længere bare føle systemets ånde i nakken, men mærke den.

I 2014-reformen gælder de samme teknologier, som i 2002-reformen. Jobnet eksisterer stadig sammen med en "joblog", hvor de ledige registrerer deres jobsøgningsaktiviteter og dermed er de også underlagt den samme usynlige overvågning. "*Det intensiverede kontaktforløb*" er stort set det samme som "*det individuelle kontaktforløb*", hvor samtaler er styrende. Samtalerne er som styringsteknologi en form for synlig overvågning. Men som nævnt er det ikke sikkert, at agendaen for samtalerne altid er synlig for subjektet, da samtalerne også kan involvere personlige elementer.

Når reformerne således er optaget af at kontrollere og overvåge de ledige, så er det kun de aspekter af de ledige, der kan overvåges, som er i fokus. Det får subjekterne til at ændre adfærd. Men de ledige kan også vælge kun at leve op til de elementer af deres adfærd som er

synlige for jobcenteret/samfundet. Dermed kan de ledige til dels vælge den subjektposition fra, som reformerne artikulere. Hvis systemet ikke har tillid til den ledige, samt overvåger og kontrollerer subjektet, så ændrer subjektet måske adfærd. Men den ledige kan også vælge en modmagts-strategi, hvor den ledige møder systemets mistillid med den samme mistillid. Når subjektet som udgangspunkt oplever at blive betragtet som en, der snyder systemet, så kan subjektet ligeså godt påtage sig den identitet, som subjektet kan påtage sig den identitet reformerne ønsker. Derfor kan overvågning og kontrol som styringsteknologi i nogle tilfælde være mere demotiverende end motiverende, da piskan fremhæves mere end guleroden, dvs. autoritative sanktioner fremfor belønning.

Det ansvarliggjorte subjekt - selvstyringsteknologier

Selvstyringsteknologier indebærer, at subjektet får et handlerum og dermed tildeles et vist ansvar. Men selvstyringsteknologier er også tæt forbundet med panopticon-styring, for systemet udøver stadig en usynlig og disciplinerende styring. Der er tale om en retningsangivende og normbaseret styring fra systemets side. Subjektet er ikke absolut frigjort til selv at handle, selvom reformerne måske umiddelbart forsøger at artikulere en form for frigørelse fra systemet. Reformerne forbinder derfor snarere ansvarliggørelsen med artikulationen af et "aktivt" subjekt. Ansvar tildeles kun i forhold til at leve op til reformernes krav og indenfor denne ramme etableres et rum for, at subjektet kan handle. I en "aktiv" beskæftigelsespolitik er målet først og fremmest at promovere en subjektposition, hvorfra subjektet vil handle (ansvarligt), således at det ikke længere er en del af ledighedssystemet, men i stedet arbejdsmarkedet.

Der sker derfor også en anden form for ansvarliggørelse med anvendelsen af selvstyringsteknologier. For når subjektet tildeles ansvar for noget af sit ledighedsforløb, så bliver subjektet også gjort ansvarlig for overhovedet at være en del af ledighedskøen. Med ansvar følger også en tildeling af skyld for ledigheden. Derfor kan det siges, at reformerne har en interesse i at artikulere selvstyringsteknologier. For så fralægges systemet en del af ansvaret, der i stedet pålægges de ledige.

I 1994-reformen fokuseres der meget på at artikulere en ny "aktiv"-diskurs. Etableringen af flere aktiveringstilbud giver umiddelbart et større handlerum for de ledige. Spørgsmålet er bare, hvorvidt mere valgfrihed også nødvendigvis er lig med mere selvstyring. For det er som tidligere nævnt ikke muligt at vælge tilbudene fra og der er stadig et begrænset udvalg at vælge imellem.

Den individuelle handlingsplan tilstræber også at tildele subjektet et vist ansvar. Men der er kun tale om et medansvar og ikke det fulde ansvar for handlingsplanen. Handlingsplanen giver derimod et vidtrækkende ansvar for, at subjektet mobiliserer en form for motivation og ønske om at komme i beskæftigelse. Der er nogle formelle og uformelle krav, der skal leve op til, hvilket bliver subjektets ansvar. Man kan derfor sige, at ansvaret består i et ansvar for ens indre kvaliteter snarere end for de ydre omstændigheder. Arbejdsminister, Jytte Andersen, beskriver det som en mulighed for at vokse som individ overfor systemet. *"Det helt væsentlige i reformen er det nye syn på de ledige. Tidligere var den ledige objekt for andres vurdering. Nu er vi forpligtede til at opstille valgmuligheder, så den ledige kan vælge til og fra. Det giver den ledige mulighed for at vokse som individ over for systemet"* (Politiken 25.10.93). Det artikuleres, at der med en "aktiv arbejdsmarkedspolitik" også medfølger et nyt menneskesyn. Den ledige skal ikke længere være objekt for andres vurderinger, men have selvansvar. Man kan sige, at den ledige transformeres fra objekt til subjekt. Tildelingen af et større ansvar til subjektet medfører, at subjektets position styrkes overfor systemet. Alligevel opdeles ledighedsperioden i to delperioder, hvor den sidste indebærer tvungen aktivering. Formålet med dette skulle være at hjælpe de svagere (langtids)ledige ved at give dem mindre ansvar i anden delperiode. Så på den ene side artikuleres valgfriheden som en styrkelse af subjektets position overfor systemet. Mens valgfriheden på den anden side artikuleres som noget de svagere ledige ikke kan administrere. Ansvaret gælder derved kun til en vis grænse. Selvstyringen fungerer kun for nogle grupper, selvom ansvaret tildels er tænkt socialpolitisk. Den socialpolitiske diskurs er sandsynligvis årsagen til, at subjektet ikke bliver tillagt et betydeligt ansvar for at være blevet og forblevet ledig. Det artikuleres som et delt ansvar mellem dårlige konjunkturer og den ledige selv. Dog understreges det, at de ledige både har rettigheder og skal leve op til pligter, hvilket kan ses som en betoning af, at de ledige ikke bare skal forvente at modtage deres overførselsindkomst uden at gøre noget til gengæld.

Endvidere så har selve artikuleringen af "*passiv forsøgelse*" og "*aktiv*"-diskursen også en iboende moralisering omkring de lediges ansvar eller mangel på samme. Det er dog mest selve den "*passive forsøgelse*" som bliver skyld i ledigheden og ikke "*passive ledige*". Men det angår også de ledige, da det jo er dem der har været på passiv forsøgelse. Det er de ledige, der nu skal påtage sig en ny subjektposition som værende en del af en aktiv indsats. Det er deres "*aktivitet*", der skal forbedres og dermed også deres handlekraft og selvstyring.

2002-reformen fokuserer som tidligere nævnt meget på sanktioner og kontrol. Dermed levnes, der mindre plads til, at den ledige selv kan agere i selve beskæftigelsesindsatsen. Den ledige kan ikke selv bestemme, hvor mange jobansøgninger vedkommende vil søge og i nogle tilfælde heller ikke, hvilke jobs der søges. Subjektets ansvar består i at leve op til en lang række meget specifikke krav. Der, hvor subjektet tildeles autonomi er i "*Det individuelle kontaktforløb*" og samtalerne med jobcenteret. Egenregistreringen af aktiviteter på Jobnet kan ses som en form for selvstyring, der levnes bare ikke så mange alternativer til denne registrering. Men det kan tildele subjektet en følelse af at være administrator over sit eget liv. Hvis ikke man magter ansvaret, så bliver dette som nævnt tidligere også taget fra den ledige igen. Styringsteknologien tager snarere form som en kontrolmekanisme end som noget, der sætter subjektet fri til at handle selv og der er derfor tale om begrænset autonomi.

Derimod kan man tale om en generel ansvarsforskydning, hvor ledigheden i sig selv bliver subjektets ansvar, hvilket hænger sammen med artikuleringen "*Det skal kunne betale sig at arbejde*" (Regeringen: 2002c, 6). Dermed bliver ledigheden artikuleret som et valg baseret på en økonomisk rationel kalkule i overensstemmelse med en neoliberal diskurs. Det er mangel på selvstyring og ansvar hos subjektet, som er skyld i ledigheden. Dermed gøres valget lettere for de ledige ved at fjerne de artikulerede økonomiske fordele ved ledigheden. På den måde kan man sige, at "Flere i arbejde" reformen alligevel tildeler subjektet et større ansvar. Ansvaret er blot ikke knyttet til selve indholdet af ledighedsforløbet, men til ledigheden generelt. Det kan ses som et paradoks eller som et trade-off mellem at tildele subjektet autonomi (selvstyring) og paternalisme (formynderi) på den anden side.

2013-reformen tildeler ikke subjektet meget ansvar og efterlader ikke plads til selvstyring. Subjektet skal gøre sig nyttigt. Men det er ikke op til subjektet selv at afgøre på hvilken måde det skal gøre sig nyttigt. Det artikulerer reformen nogle ret klare regler og normer for. Den eneste måde som subjektet kan konstruere sit eget handlerum er ved at leve op til kravene, fx ved at tage en uddannelse.

Man kan se nyttejob som en opdragende selvstyringsteknologi, der skal lære den ledige om ansvar ved at passe et nyttejob. Det bliver med beskæftigelsesminister, Mette Frederiksen, ord beskrevet som et spørgsmål om, at mennesker ikke *“skal overlades til at ligge i hængekøjen”* (Information: 24.02.14). Så selvom der måske ikke er tale om selvstyring, så artikulerer beskæftigelsesministeren, at de ledige skal skubbes i retning af mere ansvar og større aktivitet end bare at ligge i *“hængekøjen”*. For ligesom *“Flere i arbejde”*-reformen, så artikulerer Kontanthjælpsreformen *“(…) at der skal gøres op med passivkulturen…”* (Regeringen: 2013, 7). Der er tale om en kulturel ændring og ikke bare en ændring af systemet eller af passive overførsler. Selvstyringsteknologiens rolle bliver at gøre op med en kultur og subjektposition, hvor de ledige ikke tager ansvar og bare ligger i hængekøjen. Det er ikke således ikke systemet der fejler, men ledighedskulturen.

2014-reformen artikulerer *“mere ansvar til den enkelte”* (Regeringen: 2014, 6). Men reelt består ansvaret i et administrativt ansvar som ved *“Flere i arbejde”*-reformen. *“Ledige har selv ansvaret for at registrere egne jobsøgningsaktiviteter i jobloggen”* (Regeringen: 2014, 6). De ledige kommer ikke til selv at styre deres ledighedsforløb. De tildeles blot et registreringsansvar, som kan tages fra dem igen uden andre konsekvenser. Men ligesom *“Det individuelle kontaktføreløb”* i *“Flere i arbejde”*-reformen så giver *“Det intensiverede kontaktføreløb”* samme mulighed for, at den ledige potentielt kan gøre sin indflydelse gældende i samtalerne med jobcenteret/a-kassen. Der lægges op til, at den ledige får medindflydelse ved udarbejdelsen af den *“personlige plan”*. Den ledige får dog ikke ansvaret for selve målet og ej heller det overordnede ansvar. Men den ledige får fornemmelsen af at have ansvar.

Hvis man kun ser på den overordnede artikulation, altså reformoverskrifterne, så tildeles subjektet ansvar. Men diskurser består ikke kun af overskrifter. Så hvis man analyserer diskurserne i dybden, så tildeles subjektet ikke meget ansvar eller handlerum. Subjektet er ikke absolut frit til at handle, men er som det foregående viste, underlagt kontrol og delvis tvang. Man kan dog påpege, at det stemmer overens med governmentality-analytikken. For selvstyring er ikke et spørgsmål om, at subjektet skal være absolut frigjort fra systemet, da "conduct-of-conduct"-begrebet forudsætter, at der styres på subjektets handlinger og ikke selve subjektet.

Paradoksalt kan det dog være, at reformerne på den ene side indsnævrer subjektets ansvar og fokuserer meget på rådighedsregler og sanktioner. Mens de på den anden side artikulerer et opgør med en passivkultur og artikulerer, at de ledige har et økonomisk incitament til at blive i "hængekøjen". Det tegner et billede af ledige, der ikke tager ansvar, men samtidig tildeles ansvaret for at de er ledige. Så på den ene side, så fratager man de ledige ansvaret for deres ledighedsforløb, mens man samtidig bebrejder dem for ikke at have taget ansvar tidligere. Det er i dette tilfælde et splittet subjekt med en antagonistisk identitet.

Det sandhedssigende subjekt - pastoral styringsteknologi

Denne styringsteknologi er den mest indgribende overfor subjektets autonomi, da teknologien fokuserer på at påvirke subjektets indre sind og tankegang. Pastoralmagten består i reformerne af, at få den ledige til at bekende sine synder (arbejdsløshed og passivitet). Logikken er, at kun ved at få subjektet til at forstå og erkende, at ledighed er en "synd", kan de ledige omvendes til at være aktive samfundsborgere i arbejde. Derfor skal subjektet sige, sandheden om, hvem det er og åbne op for dets indre svagheder/styrker. Det sker dog mere indirekte end her beskrevet, men er ikke desto mindre en udbredt styringsteknologi, især i mødet mellem den ledige og jobcenteret. Væsentlige momenter fra artikulationsanalysen, der relaterede sig hertil var "kontakten" og "samtalerne" med jobcenteret og udarbejdelsen af en individuel "plan" for ledighedsforløbet. Det individuelle fokus skulle få den ledige til at blive motiveret, da den grundlæggende antagelse var, at de ledige manglede viljen til at komme i arbejde. Det er derfor den indre "vilje", der er i fokus i denne styringsteknologi. Aktiveringsdiskursen artikulerer ikke bare et udadtil "aktivt" handlende subjekt, men også et indadtil mentalt

“aktivt” subjekt. Det er ikke kun handlingen, der tæller, men også tanken. Igen er det et spørgsmål om at styre de lediges moral, da denne artikuleres som grunden til arbejdsløshed. Derfor bliver løsningen en statslig styring af de lediges indre moral. Logikken er, at der ikke er noget problem, som ikke kan løses med den rette motivation. Det gælder i alle reformerne. Det er dog tydeligere i 2002 og 2013/14 reformerne end i Arbejdsmarkedsreformen. Det skyldes som tidligere nævnt, at der sker en forskydning fra at problem/løsningsopfattelsen på arbejdsløshed bliver artikuleret som noget delvist kollektivt i 1994 til noget mere individuelt i 2002, 2013/14.

Men Arbejdsmarkedsreformen indeholder også pastorale elementer, som fx den *“personlige handlingsplan”*: *“Med udgangspunkt i den lediges ønsker og forudsætninger...angiver planen tillige, hvilke arbejdsmarkedspolitiske aktiviteter der kan bidrage til opfyldelse af målet”* (LBK nr. 1199: 1993, §11, stk. 2) På den måde kan man sige, at der kobles et positivt menneskesyn til subjektet. Den norm, der knytter sig til subjektpositionen er: At den ledige ønsker at forandre og udvikle sig hen mod et mål. Det ”indre” spiller altså en værdi. For, at de ledige kan komme i aktivering/arbejde, så kræves det, at de blotlægger deres indre ønsker. Det forudsætter, at subjektet har et ønske om at nå et mål om beskæftigelse. Den daværende Arbejdsminister, Jytte Andersen beskriver handlingsplanen således: *“(...) det er vigtigt at være opmærksom på, at dette værktøj er meget krævende. Det stiller nye krav til den ledige selv. Den ledige skal grave i sit inderste indre, finde de mest hede og brændende ønsker frem og bagefter foretage en realistisk vurdering af egne evner og muligheder”* (Politiken 25.10.93). Dermed artikulerer arbejdsministeren netop den pastorale styringsteknologi, og de beskrevne problematikker. Subjektpositionen kræver, at man er klar til at blotlægge ens indre og udvikle sig.

Det samme gør sig til dels gældende i “Det individuelle kontaktføreløb” i “Flere i arbejde” reformen, som består af *“målrettet kontakt med den ledige om jobsøgning”* (Regeringen: 2002c, 9). Der er det samme individuelle fokus, hvor samtalen med jobcenteret er essentiel. Igen er den ledige et subjekt, der er målrettet og har et mål. Det er gennem samtalen med jobcenteret, at den ledige skal bekende kulør og vejledes i den rigtige retning, så målet nås.

Men til forskel fra Arbejdsreformen, så tages der ikke udgangspunkt i den lediges indre ønsker, men derimod: *“i den enkeltes kvalifikationer og ressourcer”* (Regeringen: 2002c, 6). Så der er i artikulationen ikke helt så meget fokus på den lediges indre som i Arbejdsmarkedsreformen.

Men i reformen er der et overordnet fokus på motivationsproblemer og på de lediges manglende vilje. Så i dette tilfælde er det tydeligvis den indre sandhed hos subjektet som reformen prøver at få frem i lyset. De ledige bliver som gruppe generelt udstillet på en måde, hvor deres manglende vilje bliver objekt for styring.

I Kontanthjælpsreformen er der ikke helt det samme fokus på den indre motivation og så alligevel: *“de skal mødes med en tro på, at de har potentiale til at få en uddannelse, som kan give dem fodfæste på arbejdsmarkedet, og en indsats, der understøtter målet om uddannelse”* (Regeringen: 2013, 1). Her bliver det direkte artikulert at eksterne faktorer, andres tiltro til den ledige er afgørende. Men det er også de lediges “potentiale”, det handler om. De ledige skal vise og bekende deres indre potentiale for at tage en uddannelse. Man kan sige, at netop det, at Kontanthjælpsreformen artikulere, at der forventes noget af de ledige, forårsager et indre pres på subjektet. De ledige skal leve op til noget, som de måske ikke er eller føler de er i stand til. På den måde er der snarere tale om, at de ledige skal overtage andres sandhed om dem. Det er reformen som udpeger sandheden om subjekterne og ikke subjekterne, der selv siger sandheden om, hvem de er. Det giver en dobbelthed, hvor subjektet både skal lede efter og bekende dets eget indre potentiale, men samtidig på forhånd bliver tildelt et potentiale. Det er især her governmentality-analysen kan bruges, da dette er et eksempel på “conduct of conduct”. Dvs. subjektet bliver ikke udsat for direkte styring, men styring af dets handlinger og i dette tilfælde dets potentiale. Subjektet har et bestemt potentiale, som styres i retning af uddannelse, der ophøjes til en moralsk norm. Det er ikke en hvilken som helst sandhed som subjektet skal bekende, men en sandhed om et uddannelsespotentiale. Her begrænser den pastorale styringsteknologi derfor subjektets autonomi. Det er ikke et spørgsmål om, at subjektet frit skal bekende dets virkelige sandhed, men den sandhed som reformen gør til en moralsk norm. På samme måde kan man sige, at nyttejob-ordningen på forhånd dømmer de unge og deres vilje til at påtage sig et ordinært job

eller uddannelse. Nyttejobordningen kan derfor også ses som en teknologi, der skal få de ledige til at bekende deres sande "nytte-værdi".

I Reform af beskæftigelsesindsatsen bliver pastoralmagt som styringsteknologi igen anvendt i form af "Det intensive kontaktføreløb" og den personlige plan. For det første indeholder kontaktføreløbet månedlige samtaler, hvor subjektet skal sige sandheden om dets personlige situation og baggrund. Derudover skal der liggende en personlig plan for subjektets udvikling i retningen af et job. Planen kan tage form som en kontrakt, som den ledige forpligter sig til. Det kræver, at subjektet åbner sit indre for at blive gjort til objekt for pastoral styring. Ledigheden bliver ikke bare et eksternt problem, men et problem, der forbindes med subjekternes indre; deres personlighed og indre værdier. Det er ikke længere kun et spørgsmål om, at den ledige mangler et arbejde. Men også et spørgsmål om, at den ledige ikke har påtaget sig den rigtige "*aktive*" identitet for at få et arbejde. Derfor er samtalerne og den personlige plan relevante styringsteknologier, som afdækker personlige informationer om den ledige, for derefter at konstruere en identitet, der passer ind i systemet og reformkonteksten.

En forudsætning for at styre er, at noget er styrbart, og det er klart hvad eller hvem der skal styres. Derfor er det en styringsteknologi og magtteknologi at få subjektet til, at sige hvem det er. Den position som subjektet kan indtage i alle reformer er en position, der kræver at subjektet åbner op for sit indre og samtidig mobiliserer et ønske om netop at udvikle og forbedre sit indre.

Men det kræver også, at de ledige har en vilje til at åbne op og til forandring. Så selvom beskæftigelsesreformerne ved fx. handlingsplaner og samtaler forsøger at fremme denne norm hos de ledige, så er der en risiko for, at det ikke lykkes at få de ledige til at påtage sig identiteten som velvillige og sandhedssigende subjekter. På den måde kan det være problematisk, at den lediges indre livsprojekt knyttes sammen med løsningen af samfundets problemer i form af ledighed. Derudover strider det mod den neoliberale diskurs som bliver artikulert andre steder i reformerne. For det må siges at være en form for "Orwellsk" tankepolitik (Orwell: 2007) eller paternalisme, når staten i et vist omfang også vil styre, hvad de ledige skal tænke og føle vedrørende deres ledighed. Ved at fokusere på subjekternes indre

tanker og ved en usynlig overvågning, bliver det muligt for staten at finde frem til de ledige som har “amoralske” tanker og ikke ønsker at gøre deres “samfundspligt”. På den måde hænger den pastorale styringsteknologi og panoptismen også sammen.

Delkonklusion

Denne analyse har vist konkret, hvordan diskurserne fra foregående analyser virker som styringsteknologi på de ledige og konstruerer subjektpositioner. Styringsteknologierne har alle som formål at styre de ledige til en bestemt handling, som overordnet skal transformere de ledige fra en subjektposition som ledig til en subjektposition som beskæftiget. Der sker som vist ikke kun en direkte styring af de ledige, men en styring der skal etablere en norm for korrekt opførsel som ledig. Styringsteknologierne er altså disciplinerende og opdragende.

I store træk går subjektet fra at have værdi i sig selv i Arbejdsmarkedsreformen til at skulle bevise dets værd for samfundet i især “Flere i arbejde”-reformen, Kontanthjælpsreformen og Reform af beskæftigelsesindsatsen. “Ret og pligt” ændrer, som tidligere nævnt i artikulationsanalysen form til en “noget-for-noget” logik og bliver konkretiseret, så subjektet afkræves at gøres sin pligt som øjeblikkelig betaling for rettighederne. Hvor grundtanken med velfærdsstaten sandsynligvis mere er tænkt over et livsforløb, hvor man i perioder bidrager til statskassen, mens man i andre perioder får hjælp fra statskassen. En del af den diskursive norm for et “aktivt” subjekt er, at subjektet skal udvikles og ikke overlades til passivitet på noget tidspunkt. Med de tre sidstnævnte reformer bliver der i høj grad stillet spørgsmål ved de lediges motiver.

Den panoptiske styringsteknologi, der skal sørge for, at de ledige er “aktive” udvides derfor hele tiden på nye måder. Subjektet bliver underlagt skrappe rådighedskrav og der indføres flere direkte og indirekte kontrolforanstaltninger. De ledige kobles på flere aktiveringsaktiviteter, der skal registreres. Ledighedsforløbet tager mere og mere form som et arbejde i sig selv, der skal passes, hvilket især ses i kontanthjælpsreformens nytteordning. Statens rolle bliver derfor snarere at etablere nogle institutioner, der kan overvåge de lediges

adfærd, end det bliver at etablere foranstaltninger, der fx. kan forbedre de lediges kompetencer eller fungere som et socialt sikkerhedsnet.

Når det gælder selvstyring og ansvarliggørelsen, så tillægges subjektet mindre valgmuligheder i forhold til aktivering end i 1994, men reformerne i 2002, 2013/14 tillægger i stedet subjektet en form for administrativt ansvar. Men subjektets moralske ansvar for dets ledighed bliver til gengæld større i de 3 sidste reformer. Subjektet bliver iagttaget som et rationelt kalkulerende subjekt, der går efter økonomisk maksimering. På den måde bliver ledighed noget de ledige selv har tilvalgt.

Ansvarliggørelsen træder umiddelbart tydeligere frem end tildelingen af handlemuligheder. Men selvstyringen kan netop ses i sammenhæng med ansvarliggørelsen, da de begge handler om at styre frie subjekter ved at få dem til at træffe nogle moralsk "rigtige" valg i forhold til deres ledighed. Det er den lediges handlinger som gøres til problem og løsning på samfundets problemer. Derfor tilstræbes det, at etablere nogle rammer, der giver subjektet en følelse af at kunne agere hen imod beskæftigelse. Det, at den ledige på overfladen, selv er med til at definere en form for handling, skal i sig selv få subjektet til at handle mere aktivt.

Fælles for alle reformerne er kravet om, at subjektet i et eller andet omfang arbejder med dets indre motivation og selve viljen til at arbejde. Det er derfor ligeså meget den lediges indre kvaliteter, der styres på som de ydre, hvorfor den pastorale magtform bliver dominerende. Det er ikke kun den konkrete jobsøgning, der arbejdes med. Det er de lediges selvforhold, der også gøres til objekt for styring. I alle reformerne indgår derfor en personlig plan for de ledige og samtaler med jobcentret. Dermed forudsættes det, at subjektet er målrettet eller bliver det, dog på reformernes præmisser. I Kontanthjælpsreformen bliver det fx. gjort til et spørgsmål om, at subjektet skal udnytte sit potentiale og subjektet bliver underlagt en form for forventningspres. Det bliver vigtigt for staten også at kunne styre de lediges indre tanker og vilje til beskæftigelse. Statens rolle bliver dermed både disciplinerende og opdragende. Staten ved bedst.

Alle styringsteknologier viser, at statens rolle over tid er blevet mere styrende i forhold til de ledige. Der er sket en governmentalisering af beskæftigelsespolitikken. Som artikulationsanalysen viste fokuseres der mere på udbudet af arbejdskraft end efterspørgslen,

dermed bliver styringen af de lediges adfærd også afgørende. Det er blevet en del af den aktive beskæftigelsespolitik at sørge for, at de ledige nu også er aktive. For med velfærdsstatens transformation fra “lighed-ved-socialt-medborgerskab” til “lighed-ved-arbejde”, da bliver det vigtigere, at subjektet påtager sig sin arbejdspligt. Subjektet bliver derfor også i reformerne betragtet som en potentiel ressource snarere end en medborger med rettigheder. Derfor er de ledige en uudnyttet ressource, som skal optimeres til arbejdsmarkedet, hvilket netop passer ind i governmentality-analytikken, hvor individer iagttages som: *“ressourcer, der skal fremelskes, udnyttes og optimeres”* (Dean: 2006, 56). Det kan også udlægges som en del af det, der er blevet kaldt konkurrencestaten, som er: *“stedet, hvor den offentlige myndighed møder den opportunistiske person, og hvor den offentlige sektor er forpligtet til at garantere, at den enkelte yder sit bidrag til nationens konkurrenceevne”* (Pedersen: 2011, 250). Når nationalstaterne er i konkurrence med hinanden, så bliver konsekvensen, at subjektet gøres til et instrument i kampen for, at nationalstaterne skal være konkurrencedygtige. Høj ledighed er i den optik noget, der kan trække nationalstaterne ned i konkurrencen, hvilket kan resultere i, at de ledige også bliver bebrejdet for deres manglende bidrag til den samfundsøkonomiske konkurrence. Subjektet har kun værdi, så længe det bidrager positivt til samfundsøkonomien og indgår dermed i en cost-benefit analyse.

Men staten er stadig grundlæggende repræsentant for et demokratisk velfærdssamfund, hvorfor direkte tvang eller hård magt ikke kan legitimeres. Magtformen er derfor nødvendigvis mere indirekte og usynlig, som de tre styringsteknologier har vist. Til forskel fra en ren liberal styring, hvor staten blander sig uden om individernes adfærd og på den anden side direkte tvang, hvor staten udnytter sit voldsmonopol. På den måde skabes der en sammenhæng mellem neoliberalisme og øget indgriben i de lediges adfærd. Målet er neoliberalt, mens midlerne kan ses som en blanding af både neoliberal incitamentsstyring, men også en form for paternalisme, hvor staten forsøger at agere usynligt tankepoliti og i stor udstrækning styre, hvad de ledige bruger tiden på. Det kunne også kaldes for adfærdsøkonomisk styring (Kahneman: 2013), hvor økonomiske incitamenter går hånd i hånd med en form for psykologisk adfærdsregulering i tråd med de analyserede teknologier. Det

forsvares med et utilitaristisk formål, nemlig at beskytte samfundsøkonomien og i den optik bliver de ledige også fremstillet som egennyttemaksimerende.

Subjekterne er stadig udstyret med en fri vilje, men gennem anvendelse af styringsteknologierne søges det aktivt at få subjekterne til at vælge den rigtige subjektposition, hvor viljen til beskæftigelse søges fremelsket. Den position er efterhånden blevet en politisk institutionaliseret og social norm, som subjektet dog får svært ved at undgå. Hvilket netop kan skyldes, at reformerne igennem 20 år og især fra 2002 har artikulere, at de ledige har brug for opdragelse/disciplinering og incitament. Da det bygger på en antagelse om, at de ledige så må være udisciplinerede og egennyttemaksimerende, altså at de ledige har en dårlig moral. De ledige har derfor brug for statslig indgriben i form af overvågning, ansvarliggørelse og pastoral magt. Disse teknologier bliver således legitime på grund af diskurser, der kobler den ledige til både problem og løsningsopfattelsen som vist i artikulationsanalysen. Subjektpositionerne gør dermed både de ledige til viljesvage objekter, der har brug for hjælp til at finde deres sande jeg og funktion i samfundet. Samtidig med, at det forudsættes, at subjektet er stærkt og kalkulerende, hvorfor de ledige skal tage sig sammen og påtage sig et ansvar.

Konklusion

Specialets formål var at undersøge: *Hvordan "aktiv" artikuleres i de problemer og løsninger, der udpeges i beskæftigelsesreformer i perioden 1994-2014, med særligt henblik på subjektiveringen af ledige?*

Problemstillingen er blevet belyst ved en diskursanalyse af udviklingen indenfor 4 beskæftigelsesreformer, for derefter ved en governmentality-analyse at påvise, hvilke styringsteknologier diskurserne anvender, og hvilke subjektpositioner diskurserne stiller til rådighed.

I den kontekst fik en socialkonstruktivistisk 2. ordens analyse sin berettigelse, da den netop gjorde det muligt at udpege de diskurser, der er blevet en selvfølgelighed i det politiske system og samfundsdebatten generelt. For at kunne kritisere eller sågar ændre en styringspraksis er det en fordel at vide, hvilke diskurser, der dominerer et givent område og

hvordan disse bliver anvendt. Man skal vide, hvad det er for et perspektiv man stiller spørgsmålstegn ved for evt. at kunne tilføje et mere nuanceret perspektiv. Derfor skal man spørge ud fra, hvilket perspektiv, der spørges og om der kunne spørges på en anden måde. I dette tilfælde er der blevet spurgt til, hvordan formelle lovtekster iagttager ledighed og ledige. Der er ingen garanti for, at disse diskurser eksisterer efter reformerne er blevet implementeret eller i jobcentrenes fortolkning af loven. Ligesom mange andre perspektiver på ledighed har indflydelse på, hvordan ledige generelt italesættes. Den metodiske svaghed er derfor, at den diskursive sandhed om de ledige er for kompleks til at kunne indfanges i et enkelt perspektiv. Derfor er konklusionerne også kun gyldige i den begrænsede kontekst som eksisterer i lovteksterne.

Især tre væsentlige perspektiver dominerede beskæftigelsesreformerne, der er blevet mere disciplinerende, pligt-, individ- og økonomi-, og rationelt fokuserede. Herunder kan det konkluderes, at der er sket forskydninger indenfor især disse diskurser, som har stillet subjektpositioner til rådighed:

- “Ret og pligt”-diskursen, som har været central i alle beskæftigelsesreformer, men betydningstilskrivningen har gennemgået en transformation fra en “noget-for-ingen”-logik til en “noget-for-noget”-logik. Afkoblingen af, hvad man bidrager med og hvad man får tilbage, har tidligere været et bærende princip i velfærdsstatens udvikling. Men fra og med især 2002 bliver pligterne prioriteret før rettighederne og ret bliver derfor betinget af pligt. Den overordnede diskurs kunne derfor omskrives til, at man skal nyde, hvis man vil yde eller John F. Kennedy’s: *“Spørg ikke hvad dit land kan gøre for dig, men hvad du kan gøre for dit land”*. Det betyder, at der igen bliver skelnet mellem de værdigt og de uværdigt trængende, dvs. især dem i arbejde og dem uden. Hvor grundloven beskriver en pligt til at forsørge sig og sine, så ændres pligtbegrebet til: pligten til én bestemt adfærd i tilfælde af arbejdsløshed. “Ret og pligt” er ikke længere et ideologisk værdigrundlag, men et disciplineringsinstrument. Det betyder, at subjektet indgår i en diskurs, hvor det er dets manglende vilje, der stilles spørgsmål ved og ikke dets evne som i 1994-reformen. Der er altså en form for bekvemmelighed som er skyld i, at ledige ikke har fundet sig et job. Det

er også en artikulation af, at de ledige ikke vil i arbejde og altså har en dårlig arbejdsmoral, når de ikke gør deres pligt. De kan godt påtage sig et job, de ønsker det bare ikke. Overførselsindkomsterne er derfor i højere grad betinget af, at subjekt forpligter sig til den adfærd som reformerne artikulerer og reformerne fremstår derfor opdragende i deres artikulation. Man har ikke retten til aktivering, men pligten. I den residuele/angelsaksiske velfærdsmodel kan man blive fri for at arbejde og har således ingen pligt til en bestemt adfærd. Staten blander sig ikke, da muligheden for at få overførselsindkomster er begrænset. I den universelle/nordiske velfærdsmodel kan man ikke på samme måde blive fri for at arbejde, men til gengæld er overførselsindkomsterne altså en universel rettighed. Selvom ydelserne i et komparativt perspektiv er høje, så er det blevet målet, at så få som muligt benytter sig af dem. Det er derfor, at subjektet skal kontrolleres, ansvarliggøres og sige sandheden om dets indre. Kun på den måde sikrer man sig, at de ledige påtager sig deres pligt til at arbejde og at velfærdssamfundet kan opretholdes. Ved at antallet af bidragsydere er større end modtagere af velfærdsydelser, kan den universelle model som en humlebi, flyve på trods af dens store krop og små vinger (Svendsen & Svendsen: 2010, 26).

- Problem- og løsningsopfattelsen forskydes derfor fra en kollektiv problem- og løsningsopfattelse til en individuel. Samfundsproblemer bliver til individuelle problemer. Det er ikke systemet, der fejler, men den ledige. Det er derfor en forskydning i ansvarsplacering. Subjektet bliver både gjort ansvarlig for at være blevet arbejdsløs og for ikke at have viljen til at påtage sig et arbejde. Derfor er det også de ledige, der skal styres og ikke samfundsstrukturene eller de økonomiske konjunkturer. Løsningen bliver derfor i højere grad artikuleret som et spørgsmål om, at subjektet skal finde sin indre motivation. Samtidig med, at subjektet skal finde sin indre motivation frem, så stilles der nogle klare krav og forventninger til, hvordan subjektets potentiale skal udnyttes. Staten benytter sig af en pastoral styringsteknologi og vil på den måde bestemme, hvad subjektet skal føle omkring det at være ledig. Subjektet skal flyttes fra en passiv position til en aktiv. I den diskurs bliver det også vigtigt at give subjektet en følelse af at være overvåget, for at individet påtager sig et selvansvar. Subjektets handlemuligheder er derfor frihed under ansvar. Beskæftigelsesreformerne taler derfor i stigende grad mere til folks individuelle

moral end til en kollektiv solidaritet med de ledige. Når de ledige pålægges ansvaret, så fralægger systemet sig sit ansvar, fællesskabet reduceres og samfundskritikkens besværliggøres. Man kan også sige, at diskursen benytter sig af den samme form for logik og klassekritik som marxistisk teori tidligere har benyttet. Dvs. at der er nogle få som besidder nogle privilegier og som udnytter den arbejdende klasse. Det er blot ikke længere kapitalen, der i denne sammenhæng besidder privilegierne, men de arbejdsløse. Klassesamfundets opdeling består derfor ikke længere mellem bourgeoisie og proletariat. Da fællesskabet artikuleres igennem arbejdet, sker der i dag snarere en splittelse indenfor det man kunne kalde proletariatet. Man finder det ikke rimeligt, at de ledige modtager penge for ikke at bidrage ligesom man tidligere ikke fandt det rimeligt, at kapitalejerne fik profit af proletariatets arbejde. Det der traditionelt blev opfattet som en klassekamp finder nu sted mellem forenede arbejdstagere og arbejdsgivere mod en gruppe af overførselsmodtagere. Solidariteten drejes, så der ikke længere er brug for, at samfundet udviser solidaritet med de ledige. Det er snarere de ledige, der skal udvise solidaritet med samfundet.

- Derfor sker der også en forskydning fra socialpolitik til beskæftigelsespolitik. I 2001 bliver arbejdsministeriet erstattet af beskæftigelsesministeriet. Det betyder også, at socialpolitikken efterhånden bliver til beskæftigelsespolitik. Derfor er den socialpolitiske diskurs som findes i Arbejdsmarkedsreformen i 1994 ikke længere en del af reformerne i 2002 og 2013/14. Det hænger sammen med, at ledighed transformeres fra et efterspørgselsproblem til et udbudsproblem. Det betyder også, at økonomi ikke længere er et middel til at opnå noget andet, fx. socialpolitiske tiltag. Økonomi bliver snarere et mål i sig selv. Derfor bliver arbejdsløshed ikke betragtet som et socialpolitisk problem, men et samfundsøkonomisk problem. Derfor sker der også en opdeling i, hvem der bidrager og hvem der ikke bidrager til samfundsøkonomien, hvor de ledige hører til den sidste kategori. Målet er snarere et spørgsmål om at få de ledige til at bidrage økonomisk/gøre nytte end at reducere sociale omkostninger ved ledighed. Derfor skal det kunne betale sig at arbejde og subjektet reduceres til et egennyttemaksimerende homo economicus. Løsningerne artikuleres som et spørgsmål om at gøre arbejdet mere attraktivt ved at gøre arbejdsløshed mindre attraktivt. Det afspejler sig i de valgte styringsteknologier, hvor omdrejningspunktet

også er, at subjektet kun kan motiveres til et arbejde ud fra en kalkulation af fordele/ulemper. Spørgsmålet er dog om en øget overvågning/kontrol, pastoral styring eller selvregistrering kan betragtes som motiverende. Selvom der fokuseres på individet som et autonomt subjekt, der kobles til en neoliberal diskurs, så er styringsteknologierne ikke frigørende i forhold til styring af subjektets handlinger. Beskæftigelsespolitikens indpakning tegner et billede af neoliberal diskurs, men statens styring er ikke blevet mindre, den sker blot i en anden form end tidligere. Det er sandsynligvis snarere et spørgsmål om, at presse subjektet i arbejde og derfor kan midlerne beskrives som pisk og ikke gulerod. Det er ikke længere et spørgsmål om, hvorvidt der sættes pris på de ledige. Det kan konkluderes, at reformerne allerede sætter “pris på de ledige”.

Specialet har vist, at disse diskurser ikke altid har været den dominerende, men at udviklingen tog sin begyndelse med artikulationen af en “Aktiv arbejdsmarkedsreform” og især er sket med reformerne fra 2002 og 2013. Den disciplinerende, pligtfokuserede, økonomiske/utilitaristiske og individfokuserede beskæftigelsesdiskurs har ikke altid været dominerende og vil sandsynligvis heller ikke altid være det. Ligesom subjektpositionerne også vil være nogle andre, hvis andre styringsteknologier bliver anvendt og statens governmentale styring bliver mindre/mere indgribende i forhold til de ledige. Beskæftigelsespolitikken bliver aldrig færdig reformeret og beskæftigelsesdiskurserne er ikke statiske. Specialet viser dog stadig sin relevans i den aktuelle samfundsdebat anno 2015, hvor noget tyder på, at de fremanalyserede diskurser stadig er og vil være gældende et stykke tid. Fx er den nuværende Venstre-regerings dagsorden stadig, at *“det skal kunne betale sig at arbejde”*, hvilket får tilslutning fra et flertal af folketingets partier. En ny kontanthjælpsreform, samt en revideret dagpengereform er vedtaget. Ligesom Dagpengekommisionens anbefalinger også er inspireret af adfærdsøkonomisk styring (Kvist: 2015).

Et 2. ordens perspektiv levner dog ikke plads til en egentlig diskussion, da denne hører sig til på 1. orden. Men netop ved at synliggøre kontingensen i diskurserne og dets udvikling, så muliggøres en diskussion. Ved at vise, at beskæftigelsespolitikken har været en anden, så stilles der spørgsmål ved “nødvendighedens politik” og dermed siges der også, at beskæftigelsespolitikken kunne se anderledes ud i fremtiden. Intet er givet på forhånd, og en

given politik er netop blot et valg ud af andre mulige. Specialet skal ikke ses som et decideret kritik/forsvar af diskursen i beskæftigelsesreformerne, men skulle gerne fordre en debat om, hvordan arbejdsløshed bliver artikulert og evt. kunne artikuleres anderledes.

Perspektivering og refleksion

Problematikkerne er ikke kun forbeholdt beskæftigelsesområdet, men kan udbredes til videre forskning indenfor andre områder. Ansvarliggørelsen for egne ricisi kan også ses indenfor andre områder, såsom fx. uddannelse, sundhed og kriminalitet.

Samfundet skal være mere effektivt og det samme skal subjekterne indenfor stort set alle offentlige områder. Indsatserne måles i penge, og der sættes pris på, hvad en patient, en studerende, en asylansøger og altså en arbejdsløs koster samfundet. Det bliver med andre ord sat pris på, hvad et menneske koster. Dette skaber unægteligt en os/dem diskurs, fordi det udstiller de befolkningsgrupper, der koster samfundet mest og derfor gøres de også ansvarlige for samfundsøkonomien. Samtidigt udstiller det "de gode" samfundsborgere, der betaler til de andre grupper. Det skaber en konkurrence mellem befolkningsgrupper, hvilket skader sammenhængskraften og på sigt kan underminere velfærdssamfundets demokratiske grundlag.

Det økonomiske sandhedsregime og konstruktionen af et homo economicus bliver gjort til den diskursive virkelighed, som om der ikke fandtes andre nuancer. Men den diskursive virkelighed er kontingent, dvs. den er ikke en nødvendighed og der vil altid findes alternativer til den dominerende diskurs. Det er derfor relevant at stille spørgsmål ved, om en række samfundsproblemer inkl. ledighed, således kan reduceres til et spørgsmål udelukkende om økonomi. Der kunne jo være andre grunde til problemerne og ledigheden og dermed også andre løsninger. Når de økonomiske udgifter ved ledighed artikuleres fremfor de menneskelige, så risikerer man at overse nogle væsentlige nuancer. Problemet kunne ifølge en tidligere økonomisk overvismand fra 1995-2001 (Niels Kærgård) være, at *"Det sætter sit præg på såvel de beslutninger, der træffes, som de debatter, der føres, og jeg mener vi (økonomer red.) i dag får for lidt modspil på områder, hvor andre fags optik ville være*

relevant at få inddraget” (Djøfbladet:14.08.15, 12). Når en tidligere økonomisk overvismand savner og selv be’r om at blive modsagt af andre videnskabelige retninger, så er det måske relevant, at også andre faggrupper end DJØF’ere (undertegnede faggruppe) bidrager til den dominerede diskurs omkring arbejdsløshed. Ligesom arbejdsmarkedsforsker Henning Jørgensen i forbindelse med Dagpengekommissionens anbefalinger advokerer mod, at økonomer leger psykologer, da det giver en misvisende og nedværdigende karakteristik af ledige: *“Jeg ved ikke hvordan kommissionen pludselig er blevet psykologer, for det er altså økonomer, der sidder i den”* (DR.dk: 19.10.15). Specialet skulle derfor med analysen af diskurser i beskæftigelsesreformer også gerne have vist, hvorfor det netop er relevant *“at kunne identificere og selektare viden under den forudsætning, at viden altid er viden i et perspektiv”* (Studieordningen for Cand.soc.PKL: 2015).

De dominerende individfokuserede diskurser og subjektpositioner som specialet har fremanalyseret bliver da også modsagt udenfor de formelle politiske regeringsudspil. Ud fra et psykologisk perspektiv sætter psykologiprofessor Svend Brinkmann fx spørgsmål ved det instrumentale menneskesyn og den udviklingstvung som også specialet har analyseret: *“Hele måden, vi taler om arbejdsløse på, illustrerer, at mennesket har en værdi for staten i den udstrækning, han/hun kan bruges som et instrument”* (Berlingske: 06.06.15). Det er ifølge Brinkmann problematisk, at intet længere har værdi i sig selv, men er et middel til at opnå noget andet, og at individer ikke formår at stå fast. Den samme kritiske vinkel finder man ved sociolog Rasmus Willig, der angriber “kritikkens U-vending”: *“Vi har de seneste år gået fra samfundskritik til selvkritik. Det er et voldsomt skred, for i det samme kritikken bliver et indre anliggende, fører det til en ny type af tavshed, da der ikke er nogen, der vil udstille deres problemer”* (Berlingske: 15.11.13). Udover, at individet pålægges ansvaret for kollektive problemer, så er problemet, at samfundskritikken ophører. Det er ikke længere legalt at kritisere samfundet, hvilket bliver et demokratisk problem. Men det står sandsynligvis også i vejen for, at nogle samfundsproblemer bliver løst. Specialets analyse starter i 1994 og Willig fremhæver netop også 1994 som året, hvor TV2 udgiver sangen *“Det er samfundets skyld”* som en ironisk kommentar til standardsvaret i især 1980’erne. I dag er det lige omvendt, og det er individets skyld, hvis noget går skævt i samfundet. Fordelingen af ansvar er et

normativt spørgsmål. Tilbage står dermed den evigt aktuelle politologiske “struktur-aktør” debat: *“the issue of to what extent we as actors have the ability to shape our destiny as against the extent to which our lives are structured in ways out of our control”* (Marsh & Stoker: 2002, 271). Det er også et spørgsmål om menneskesyn, dvs. mellem et rationelt egennyttmaksimerende “homo economicus” og et uselvisk “homo sociologicus”, der er et produkt af samfundets strukturer. Specialet kan ikke give et videnskabeligt svar, da socialkonstruktivismen betragter alle videnskabelige perspektiver som netop blot perspektiver på virkeligheden. Men andre perspektiver eksisterer sideløbende med reformens diskurser. Men selv ud fra et økonomisk perspektiv er det svært at finde nogen økonomer, der hævder at konjunkturerne eller samfundets strukturer ikke spiller en rolle i forhold til antallet af arbejdsløse. Derfor kan man overveje om de ledige pålægges et for stort ansvar for deres ledighed. Man kan også stille spørgsmål ved om de aktiveringskurser, der stiller spørgsmål ved de lediges vilje til beskæftigelse og som skal motivere de ledige til job virker efter hensigten. Fx. viser en undersøgelse, at 71% af de ledige har følt sig mindreværdige (TV2.dk: 18.10.15), hvilket sandsynligvis ikke er befordrende i processen for at søge et job. Således konkluderer en anden undersøgelse, at længere tids ledighed ændrer de lediges personlighed så meget, at det i sig selv gør det svært at finde et arbejde. *“De ledige bliver mindre fleksible, mindre initiativrige og mindre risikovillige”* (Politikken: 09.02.15). Især fleksibilitet og initiativ er noget som beskæftigelsesreformerne i analysen artikulerede som noget, der skulle være mere af. Så beskæftigelsesstrategien med at fremhæve pligterne og fokusere på økonomiske incitamenter gør måske ondt værre, da forskning viser *“at glade mennesker har større chance for at komme i job”* (Djøfbladet: 07.10.15).

I den politiske debat ville det også være relevant ikke at tage en bestemt politisk virkelighed for givet og måske ikke kun diskutere ledighed ud fra et økonomisk perspektiv, da samfundets indretning også er et spørgsmål om dets værdigrundlag. Moral kan ikke kun reduceres til et spørgsmål om økonomisk ansvarlighed. Et veludbygget sikkerhedsnet er jo netop, som beskrevet i indledningen, en væsentlig del af det som har gjort “flexicurity”-modellen til en succes og netop skabt en komparativ lav arbejdsløshed i forhold til andre lande. *“Betegnelser som “passiv forsørgelse” tegner til at tilsløre, at økonomisk tryghed tværtimod er en*

ressource for deltagelse, både på arbejdsmarkedet og i samfundslivet, så man i det store og hele har undgået, at de ledige er ekskluderet i samfundet, og så har man fremmet et dynamisk og fleksibelt arbejdsmarked og et samfund, der hænger socialt sammen på én gang” (Andersen: 2003, 308). Det er derfor værd at overveje om fx. en lavere kontanthjælpsydelse og evt. en forringet dagpengemodel overhovedet kan betale sig i det lange løb, selvom det så ifølge et bredt udsnit af folketingets partier kan betale sig at arbejde. Det rører i hvert fald ved nogle af de værdier som den universelle velfærdsmodel bygger på, uanset om det netop artikuleres som er forsvar for finansieringen af velfærdsmodellen. Hvis det vigtigste er, at der altid er en stor økonomisk gevinst ved at arbejde, så kan de værdier i større grad findes i den residuale eller selektive velfærdsmodel. Den universelle model bygger netop på, at velfærden er universel og ikke forbeholdt dem i arbejde.

En af det postmoderne samfunds mest kendte sociologer, Zugmynt Bauman, mener ikke, at velfærdsstatens principper kan forsvares ud fra et rationelt utilitaristisk synspunkt, men kun moralsk. I specialets indledning udlægges den universelle velfærdsstats beskæftigelsespolitik derfor også som et spørgsmål om, hvorvidt man kan sætte pris på et menneske. Specialet giver ikke noget endeligt svar. Jeg kan blot konstatere, at det er en væsentlig og evig aktuel debat, da diskurser i beskæftigelsesreformerne i stor grad sætter en økonomisk pris på de ledige. Afslutningsvis vil jeg derfor give Bauman's svar på, hvorvidt velfærdsstaten overhovedet kan forsvares med den form for rationelle argumenter som blev artikulert i de aktive beskæftigelsesreformer og dermed hvorvidt, der kan sættes pris på velfærdsstatens borgere: *“Rational arguments will not help; there is, let us be frank, no ‘good reason’ why we should be our brothers’ keeper, why we should care, why we should be moral—and in the utility-oriented society the function-less poor and indolent cannot count on rational proofs of their right to happiness. Yes, let us admit - there is nothing ‘reasonable’ about taking responsibility, about caring and being moral. Morality has only itself to support it: it is better to care than to wash one’s hands, better to be in solidarity with the unhappiness of the other than indifferent, and altogether better to be moral, even if this does not make people wealthier and the companies more profitable* (Bauman: 2000, 11).

Kildeliste:

Andersen m.fl: 2003, Jørgen Goul Andersen; Christian Albrekt Larsen og Jan Bendix Jensen. "Marginalisering og velfærdspolitik. Arbejdsløshed, jobchancer og trivsel". Frydenlund.

Andersen: 1999, Niels Åkerstrøm Andersen. "Diskursive analysestrategier". Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Bauman: 2000, Zygmunt Bauman. "Am I my brother's keeper?". European Journal of Social Work. Vol. 3, no. 1.

Berlingske: 06.06.15, "Landet, der holdt op med at give mening".
<http://www.b.dk/nationalt/landet-der-holdt-op-med-at-give-mening>

Berlingske: 15.11.13, "Nu er det din egen skyld hvis livet går skævt".
<http://www.b.dk/kultur/nu-er-det-din-egen-skyld-hvis-livet-gaar-skaevt>

Beskæftigelsesministeriet: 2015. "Flexicurity i Danmark".
<http://bm.dk/da/Beskaeftigelsesomraadet/Arbejdsret/Det%20arbejdsretlige%20omraade/Flexicurity/Flexicurity%20i%20Danmark.aspx>

Beskæftigelsesministeriet: 2014.
"Forlig om reform af beskæftigelsesindsatsen".
<http://bm.dk/da/Aktuelt/Politiske%20aftaler/Forlig-om-reform-af-beskaeftigelsesindsatsen.aspx>

Beskæftigelsesministeriet: 2013. "Aftale om en reform af kontanthjælpssystemet".
<http://bm.dk/da/Aktuelt/Politiske%20aftaler/Aftale%20om%20en%20reform%20af%20kontanthjaelpssystemet.aspx>

Bredgaard m.fl: 2009, Thomas Bredgaard; Flemming Larsen; Per Kongshøj Madsen & Stine Rasmussen (2009). "Flexicurity på dansk". CARMA. Centre for Labour Market Research. Aalborg universitet.
http://www.dps.aau.dk/fileadmin/user_upload/conniek/Dansk/Research_papers/2009-2-CARMA_Research_Paper.pdf

Dahl: 1957, Robert A. Dahl.. "The Concept of Power". Behavioral Science, vol. 2.

Danmarks Riges Grundlov: 1953. "Danmarks Riges Grundlov".
<http://www.grundloven.dk/>

Danmarks statistik (set 30/1-2015) "Fultidsledige (netto) efter køn og personer/pct". Statistikbanken.

<http://statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1280>

Dansk Kommunikationsforening: 05.03.13, “Medierne elsker Dovne-Robert og Fattig-Carina”. <http://www.kommunikationsforening.dk/artikler/medierne-elsker-dovne-robert-og-fattig-carina>

Dean: 2006, Mitchell Dean. “Governmentality - Magt & Styring i det Moderne Samfund”. Forlaget Sociologi.

Dean: 1995, Mitchell Dean. “Governing the unemployed self in an active society” i “Economy and Society”. Routledge.

Djøfbladet: 07.10.15, “Glade universitetskandidater kommer hurtigere i job”
[http://www.djoefbladet.dk/blad/2015/16/glade-universitetskandidater-kommer-hurtigere-i-j
j o b . a s p x ?
elq=85a979fee8be469e8830af08dc7b1a64&elqCampaignId=355&elqaid=567&elqat=1&elqT
rackId=459eb315fcb049c1867221dc5a2dbb85.](http://www.djoefbladet.dk/blad/2015/16/glade-universitetskandidater-kommer-hurtigere-i-job)

Djøfbladet: 14.08.15, “Vi økonomer skal modsiges”.

DR.dk: 19.10.15, “Arbejdsmarkedsforsker: Kollektiv fornærmelse af ledige”.
<http://www.dr.dk/nyheder/regionale/nordjylland/arbejdsmarkedsforsker-kollektiv-fornaermelse-af-ledige>

Foucault: 2000, Michel Foucault “The subject and power” i Faubion, J.D. “Michell Foucault, Essential Works of Foucault 1954-1984, vol. 3. Power, Allen Lane The Penguin Press

Information: 24.02.14, “Jeg bliver nødt til at stå på min ret til at definere, hvad der er socialdemokratisk”.
<http://www.information.dk/489058>

Jyllandsposten: 05.09.02, “Arbejdsmarked: Hurtigere aktivering af ledige”
Jyllands-Posten | 05.09.2002 | | Sektion: Erhverv_og_Økonomi Side 4 | 415 ord | Artikel-id: Y3331296

Jørgensen & Phillips: 1999, Marianne Winther Jørgensen & Louise Phillips. “Diskursanalyse som teori og metode”. Roskilde Universitetsforlag.

Kahneman: 2013, Daniel Kahneman. “At tænke - hurtigt og langsomt”. Lindhardt og Ringhof.

Kristensen: 1997, Jens Erik Kristensen. “Hvad er et panopticon - og hvad er panoptisme som magtteknik” i “Øjeblikket; København, 7(32/33).

Kvist: 2015, Jon Kvist. "Adfærdsøkonomi og arbejdsløshedsforsikring. Note til Dagpengekommissionen".

Laclau & Mouffe: 2001, Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. "Hegemony and Socialist Strategy". 2. udgave. Verso.

Laclau & Mouffe: 1985, Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. "Hegemony and Socialist Strategy". 1. udgave. Verso.

LBK nr. 8: 1994, "Bekendtgørelse af Lov om kommunal aktivering".
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=53738>

LBK nr. 1199: 1993, "Bekendtgørelse af Lov om en aktiv arbejdsmarkedspolitik".
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=53738>

Lov nr. 419: 2003, "Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats".
<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=29819>

Madsen & Pedersen: 2003, Per Kongshøj Madsen & Lisbeth Pedersen (2003). "Drivkræfter bag Arbejdsmarkedspolitikken". Socialforskningsinstituttet.

Marsh & Stoker: 2002, David Marsh & Gerry Stoker. "Theory and methods in political science". 2. udgave. Palgrave Macmillan.

Mik-Meyer & Villadsen: 2007, Nanna Mik-Meyer & Kaspar Villadsen. "Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren". Hans Reitzels Forlag.

Orwell: 2007, George Orwell. "1984". Gyldendal. 9. udgave.

Pedersen: 2011, Ove K. Pedersen, "Konkurrencestaten". Hans Reitzels Forlag.

Politikken: 09.02.15, "Arbejdsløse ændrer så meget karakter, at det kan blokere vejen til et nyt job".
<http://politiken.dk/oekonomi/arbejdsmarked/ECE2539918/arbejdsloese-aendrer-saa-meget-karakter-at-det-kan-blokere-vejen-til-et-nyt-job/>

Politikken: 24.01.13, "Thorning ved topmøde: Danmark er gået reformamok"

Politikken: 14.03.08, "Hvem sagde "Gør din pligt og kræve din ret"?"
http://politiken.dk/pol_oplys/ECE483599/hvem-sagde-goer-din-pligt-og-kræve-din-ret/

Politiken: 25.10.93, "Kronik: Nye mål for de arbejdsløse" af Jytte Andersen

Regeringen: 2014, “Forlig om reform af beskæftigelsesindsatsen”.

Regeringen: 2013, “Aftale om en reform af kontanthjælpssystemet - Flere i uddannelse og job”.

Regeringen: 2002a, “Regeringen. Flere i arbejde”

Regeringen: 2002b, “Aftale om flere i arbejde”

Regeringen: 2002c, “Regeringens handlingsplan for flere i arbejde”

Regeringen: 1993, “Udspil til reformer på arbejdsmarkedet - Et nyt arbejdsliv”.

Statsministeriet: 04.10.11, “Statsminister Helle Thorning-Schmidts tale ved Folketingets åbning tirsdag den 4. oktober 2011”.

http://stm.dk/_p_13517.html

Studieordningen for Cand.soc.PKL: 2015, “Cand.soc. PKL - samfundsvidenskabelig kandidatuddannelse i politisk kommunikation og ledelse”

<http://studieordninger.cbs.dk/2015/kan/119>

Svendsen m.fl: 2010, Gunnar Lind Hasse Svendsen & Gert Tinggaard Svendsen. “The Kick- Starter Entrepreneurship and Social Capital in the Danish Cooperative Movement” i Prasenjit Maiti (2010) “Global and Local Polemics of Development vol. 2”. Concept Publishing Company.

Torfinng: 2004, Jakob Torfinng, “Det stille sporskifte i velfærdsstaten”. Aarhus Universitetsforlag.

TV2.dk: 18.10.15, “A-kasse: Tre ud af fire ledige føler sig mindreværdige”.

<http://politik.tv2.dk/2015-10-18-a-kasse-tre-ud-af-fire-ledige-foeler-sig-mindrevaerdige>

Weber: 2009, Max Weber, “Den protestantiske etik og kapitalismens ånd”. Forlaget: Nansensgade Antikvariat.